

Božena Němcová

POHORSKÁ VESNICE

Povídka ze života lidu venkovského

Pohorská vesnice. Povídka ze života lidu venkovského.

K vydání připravil a vysvětlivkami opatřil František Váhala, Praha 1958

Motto

*Was ist all'die eigensüchtige Verfeinerung der
Gefühle gegen einen einzigen Gedankenfunken in eine fremde Seele geworfen?
Das ist mehr wert als alle noch so sinnreich schwelgerischen Betrachtungen.*

Berthold Auerbach

DÍL PRVNÍ

1

Nedaleko bavorských hranic, v Šumavě, ohrazena skoro kolkolem Černým lesem, leží vesnice pohorská. Na jménu nezáleží, at' se jmenuje tak nebo tak. – Je dosti veliká, má kostelík i školu; statky a chalupy jsou jen ze dřeva, ale vyjmouc několik, čistě spořádaný. Štíty a okenice mají malované, na okenicích růže a srdéčka červená i žlutá a na štítech mezi divnými ozdobami ptáčky a kvítky. U každého stavení ovocný sad, před okny několik záhonků na květiny a zeleninu a okolo celého hospodářstvíčka proutěný plot. U samé vesnice je zámek a dvůr panský, při něm pěkná zahrada, jejíž ohrada se stýká s ohradou vesnických sadů. Okolo dědiny prostírají se panská i selská pole a luka, jež protéká široký potok, vina se zelenými břehy z lesa ven do rozsáhlejší krajiny, kamž se vesničanům otvírá vyhlídka mezi dvěma vrchy, které jako pilíře u brány z obou stran stojí. Mezi nimi v dáli je viděti špice věže, městečka to v sousedním Bavorsku již ležícího. – Od jedné strany přirozené té brány táhne se vysoký rovný

hřbet hory jedlovím porostlé, z druhé strany kupí se hora nad horu, až k špicí vysokého Osera. – Zjara, kdy se pole a luhy zelenají, les i háj se rozvíjí, bývá radost okolo dědiny; v zimě pak, kdy mrzne, až se země svítí, kdy ledový vítr s chumelicí se střídá, milo je v teplounkých světničkách. Stavení, ochráněná hradbou ze dříví, z mechu a suchého listí, zimních to zásob, neprověje ledový víchr.

Bylo to na Štědrý večer, za soumraku již, když přijížděly k vesnici saně, v nichž seděli dva mužští. Jeden z nich byl v šatu drotarském. – Napřed seděl vozka a práskal bejkovcem, až se to daleko rozléhalo. Jak se práskot po vesnici ozval, nechávali lidé práci státi, sběhnuvše se k oknům a před dvěře podívat se, kdo to jede; chlupci a za nimi psi vyběhli na náves, provázejíce saně na kus cesty. Staří ale šli zase po svých, povídajíce si mezi sebou: „Pan hrabě jedů dým z Prahy!“

V nejposlednější chalupě, u samé zámecké zahrady postavené, ukázaly se také u okna dvě dívčí hlavy, když saně okolo oken se kmitly. – Kolem hnědého čela jedné hlavy přiléhal bílý víněk, sněhobílé klenuté čelo druhého děvčete obtočeno bylo světlo kaštanovými pletenci.

„To je bratr!“ zvolala tato radostně, pohlédnouc na povoz.

„Hale, podivte se, v saních sedil drotar,“ pravila ta ve vínku.

„Proč se divíš? Bratr ho někde na cestě trefil a vzal ho s sebou, aby měl Miča víc hostů. – To víš, že drotarům přeje,“ řekla ta bělounká v panských šatech, berouc přes se teplou odívku a na hlavu aksamitovou kukli.

„E ba právě,“ ozvala se u krbu stojící bába, cosi zavařujíc, „pan hrabě mají každého člověka rádi, at' si to drotar, at' si to sedlák, žebrák i kdokoli. – Však se mají po kom vrhnout', vždyť milostpaní hraběnka učiněná dobrota; kdopak to slýchal, tolika drotarům dávat' stravu každú neděli, každé hody, šatiti jich i prací po celý rok je zaopatřovat'.“

„I nemluvte o tom,“ přerhla jí slečna řeč, „kdyby nebylo drotara, neměla bych bratra; za dobré sluší se odměnit dobrým.“

„I což je to plátno, slečinko moje, mnohý člověk dost dobrého hudělá, ha nemá za to hani ‚pozdrav Pánbůh‘ nehumí si každý dobrodiní pamatovat. Tak je to, děvčecko moje. No, ha nynčko si vezmu kožich ha půjdu se slečinku; muším se podívat' k Mance, kterak se jí calty podařily. Chutě, Dorla, dones esce kráko- rek na oheň, než se oděju!“

To řkouc obrátila se bába k vnučce a hrnek k ohni přistrčila.

„Pote, slečinko, se mnu, něco vám hukážu,“ pokývla Dorla slečně, vzala koš zpod lavice a obě vyšly ze dveří. – Rychle přeběhly dvorek, Dorla odhodila petlici při dveřích u chlívá, vedouc slečnu za sebou. Několik bílých králíků plaše utíkalo do svých skrýší, Plavka i Lysinka obrátily hlavy ke dveřím, kdo to přichází. Slečna je pohládila, Dorla ale pohodila koš na hromadu suchého listí, jež v koutě k stlaní uchystané leželo, stoupla na stoličku, sáhla na přidělané ve zdi prkénko, na němž dížky a jiné náradí leželo, a sundala hrneček, v němž byla kvetoucí haluz višňová.

„I ta je krásná, kdo ti ji dal?“ zvolala slečna.

„Samá jsem ji vypěstovala. Na svatů Barboru huřízne si dívče – když je huř tak velké jako já – višňovou neb křešňovou větvičku, dá do vody na teplé místo – nejlépe do chlívá – tu nejtepleji –, obden dává čerstvú vodu ha na vánoce vykvete.“

„A k čemu to děláte?“

„Ty větvičky nesu si děučata na půlnoční za šněrovačku, ha který chlapec ji chapne, za toho musí jít.“

„A jak kdyby ji uchopil, za kterého by neměla vůli jít?“

„Vůli nevůli, to jí hani Pánbůh nepomůže,“ pokrčilo děvče ramenem, usmálo se, postavilo hrneček na prkénko, a skočivši se stoličky, sbíralo rychle krákorky.

„A k čemu si to děláte zbytečných starostí a strachů?“

„Všechny moje vrstevnice pěstují si prútky, proč by já se stranila? – Bába říká, co má člověka potrenť, že ho potrefí, kdyby se rukama nohama vzpíral,“ pravila Dorla, zavírajíc za sebou chlív.

„Ale zejtra mi povíš, kdo tobě větvičku vzal?“ ptala se slečna, těsněji odívku kolem těla vinouc.

„Tot' víte, slečinko, že vám všecičko povím,“ přisvědčila Dorla.

Vtom se bába vyhrnula ze dveří, v dlouhém po kolena kožichu, potáhnutém hnědým sukнем, vzadu otevřeném. Bába zachovávala přísloví: Do sv. Ducha nespúšťěj se kožicha a po sv. Duchu přidrž se kožichu. Na hlavě měla plenu, na prsou – pod šněrovačkou – malou podušku, krk holý. Sukni černou jen jedinou, modrou zástěru, červené punčochy a střevíce s okovanými špalíčky. Okolo těla široký kožený pás, vyšívány hedvábím a zlatými nitěmi, jako staré bulky nosily. Pod zástěrou bylo vidět veliký kapsář, v němž bylo bůhvíčeho.

„No dívčí, dej pozor na oheň, já záhy se vrátím,“ napomenula vnučku, pak vyšly se slečnou ze vrátěk, a v klouznuvše malými dvířkami do panské ohrady, pospíchaly zahradní cestou přímo k zámku.

Zatím dojel mladý hrabě po delší cestě do zámeckého dvora, a když kočí práskl bičem, vybíhala čeled ze všech koutů hospodářských stavení. Nejprvnější ale ze všech byl šafář Miča, bývalý drotar, věrný to sluha pána svého.

„No Mičo, vedu ti hosta!“ pravil s usmáním hrabě, ukazuje na drotara mladého, který byl sice ze saní vylezl, ale ostýchavě stát zůstal nevěda, co se mu bude dále kázat.

Miča bystře na hocha se podíval, pak ale plácna ho na plece, radostně zvolal:

„Janko! Bodaj ťa parom metal, kde ses tu vzal?“

„Milostpánko vezu má až z Prahy,“ odpověděl mladý junák a celá tvář se mu ozářila radostí.

„Vyt' se znáte, jak vidím?“ – otázal se hrabě.

„Jakože bychom se neznali, veď je to mojí materi krstný syn,“ odpověděl Miča, pleta si vždy svoji mateřskou řeč s češtinou.

„Tak! Nuž to mne dvojnásob těší, že jsem ho přivezl. Vezmi si ho tedy s sebou a dobře mi ho chovej. Až bude pochvíli, povím ti, jak jsme se našli.“

Po těch slovech obrátil se hrabě k bráně, která vedla do zámku a odkudž mu právě slečna s bábou vstříc přicházely. „Hanuši! Jelenko!“ znělo ze dvou úst a bába třetí přiř dala svým silným hlasem: „Pěkně vítáme z cesty, milostpane!“

„Děkuju, bábo. Jak se vám tu všem vedlo?“ vlídně oslovil hrabě starou ženu, když byl Jelenku k sobě přivinul.

„Inu, když Pánbůh zdraví dá, vždy jednotejně. – Ha tam v té Praze co dělají?“

„Každý dělá, co dělat musí, jenže si jeden při tom vejská, druhý stejská,“ usmál se hrabě.

„Jako tu,“ přikývla si bába. – „Já tam nikdáž nebula, hale můj nebožtíček – Pánbůh mu dej věčnu slávu –, ten vždy říkal: V Praze blaze, kdo má peníze. Mnoho rozprávěl o té Praze, kterak tam pěkně ha jaké jsou tam veselé kostely. To on všecko věděl, jak to co je. – Hale já držím výklady, ha milostpán pospíchají k panímámě. – No, mají se hezky, já jdu k Mance podívat se, jak se jí calty podařily.“ A neohlédnuvši se více po mladém panstvu, kteří způsob její už znali, dlouhými kroky kráčela přes dvůr k ratajně, vedle níž bylo obydlí Mičovo, jejího zetě.

Potkala se s Mankou, dcerou svojí, v síni; tato nesla hrst žitných klasů.

„Pote, mámo, pote, vítám vás, však jsem huž myslila, co nejdete,“ přivítala tato matku.

„Inu, volali mne k Sýkorovům, dítě jim drhne kašel; je haž zateklé, tak jsem je obvázala zelnými lupeny. Pak jsem trocha ty večere chystala, to mne zdržilo. Slečna byly hu nás, přišly jsme nynčko zároveň s panem hrabětem nahoru.“

„Jsú huž dýmá?“

„Což nevíš, vždyt' ti přivezl hosta?“

„Já bula na ponebí, chystala jsem pro chasu trochu jablek ha ořechů, nic nevím, co se vdole dílo. – Pojďte do sence tedy.“

„No, kterak calty, podařily se?“

„Jako malované, no však vám je hukážu.“

S těmi slovy pustila bábu napřed do sednice. – Hned u dveří visela kropenička; bába pozdravivši sáhla do kropeničky, stríkla vodou svěcenou do rohu, kde stůl stál a u něho na lavici v rohu, na almárce starodávného díla, soška Panny Marie, přezehnila se, přitom se v tu stranu pokloníc. To byl tak způsob starých lidí, ale ze všech bába nejvíc na to dbala, a kde našla suchou kropeničku, hned řekla: „Jací jste to lidé, haní krápět vody svěcené, háby mohel dát' člověk poctu Bohu ha domu.“

Miča s Janem byli již v sednici, v níž bylo všecko udrhnuto jak křída, i podlaha pískem posypaná byla bílá. Okolo lože čisté záclony; obrázky a všecky ty hrnečky, džbánky a talíře, co dílem na stěně visely, dílem na sudni (poličce) zastrčeny byly, leskly se jak křišťál. Sednice byla vybělena, strop složený z trámů smrkových leskl se jako polírovaný. – Na krbu praskalo jedlové peručí a rudá zář ohně osvětlovala celou svátečně vyzdobenou sednici. Když bába vešla, potrásl jí Miča rukou, k ženě ale, představuje jí Jana, pravil:

„Pozříže, koho nám to milostpán z Prahy dovezol! To je z naší dědiny, z Korálovic, mojí něbohej mateři krstný syn!“

„Nu, čo škodí. Pozdrav ťe Pánbůh, chlapče. – Je ti zima, vet. – Sedni hyn na laje ha ohří se. Vždyť ta zima dnes haž praští,“ pravila Manka, položíc klasy na stůl.

„Eh nie je mi zima, ved' som mál hunu,“ odpovėděl mladý drotar, přisedaje k loži na nízku stoličku.

„I cože zima, ved' smě na zimu přivyknutí; u nás v horách tuhší zima něž tu,“ pravil Miča.

Bába byla zatím plenu i kožich odložila a šla se dívat na malého vnoučka, který spal vedle lože ve visuté kolébce.

„Pánbůh ho požehej, jako by mu lícata namaloval,“ povídala si a zpolehounku jím zakolíbala. „Ha kde máte Honzíka?“

„Bůh zná, celý den to běhá vně,“ odpovėděla matka, a ukázavši na chléb a sůl, který byla zatím, na stůl položila, pobízela, aby si ukrojili.

„No, sústo do húst, habyste se nehurazili, to víte, že se postívám od svitu do mraku,“ řekla bába, krájejíc si malé sousto chleba. I Jano jen domovskému právu zadost učinil řka, že se i on postí.

„No syn můj, povezže mi, povez, kterak sa má tvoja mat', brat, sestra, zdravami všecika naša rodina?“ zeptal se Miča, sedaje proti Janovi na lavici.

„Všeci zdraví, len mater moja zomrela,“ vzdychl si chlapec a nádech smutku zatemnil jasnou jeho krásnou tvář.

„Tvoja mat'?“ divil se Miča. „Taká statočná žena. A cože jej bolo?“

„Ochorela; ludia vraveli, že je to horúca choroba; neznám, bola či něbola.“

„A kedyže zomrela?“

„V sečných mesiacoch bol rok.“

„Ha tatíka nemáš?“ ptala se bába útrpně.

„Takuo drobnuo chlapčisko som bol, keď mi tatko zomrel,“ odpovėděl chlapec, ukazuje rukou nevysoko od země.

„No, skrívánek esce menší, ha Pánbůh ho přece opatří; co stvoří, to nehumoří,“ řekla bába.

„A brat, co robí?“ ptal se zase Miča.

„Oženil sa; vzal si Ulišu Janšíkovu.“

„Kteréhože Janšího?“

„Co má priezvisko Papuča.“

„Ejže co, toho! – Ved' to horenosná rodina, bohatá?“ divil se Miča.

„Ej věr bohatá. Uliša dohnala bratovi kr'děl oucí, krávu, a eště dostal dvesto zlatých peňazí a trávu.“

„A je robotná?“

„Hej, poriadna to žena, a robotná ako mrauka,“ přisvědčil Jano s důrazem uctivosti.

„Veru sa divím, že mu ju Janšíkouci dali. – Ved' sa vždy hore niesli nad našu rodinu, len to preto, že majú mnoho statku, a naša rodina len chudé salaše a kopanice.“

„Ej, něhceli najprú ani počut'; keď prišol brat do Janšíkoucou, bola bitka; nič to preto, Uliša nemalá vuolu za inšího íst', a tak sa naostatok preca zhovárali.“

„Eh, Imrich je pěkný chlap! A zná sa rúbat'. Hej, vytlúkol ten neraz Hlinčanom a Zahorancom. S tými bol navěky boj!“ pověděl Miča a oko zalesklo se mu při vzpomínce na blahé doby junáctví.

„Hej,“ řekl na to Jano zcela mírně, „bol ten už pet' razí zatvorený, pretože sa s Hlinčany do krve rubal. – Teraz sa něsmie rúbat', žena mu nedá.“

„Dobře má,“ ozvala se Manka, přecházející ze sednice do komory a z komory do sednice, přičemž ale řeč poslouchala, neboť komora vedle sednice byla. „Dobře má, že brání; já teky haní nevím, k čemu tuten způsob, háby se chlapi rvali pro každý capart!“

„Ej no, už ti já povieť tak, žena moja sladká, pře pletky sa bit' chlapu nepřistaně, ale keď má kto pohaní, toho statočně vybijeni.“

„Huž ti chlapi mají jinú kreu, zhorka nakvašenu. Z porady do svády!“ ozvala se bába, lámajíc přes koleno peručí a přikládajíc na oheň. – Miča se usmál, a obrátiv se k Janovi, ptal se dále: „A kde ti sestra Hena?“

„Slúži u bratovej,“ odpověděl chlapec. „Aj já som slúžil doma, dokial mat' žila, ale keď zomrela a brat sa oženil, išol som skúsiť sveta.“

„Doma sed'a nič něskúsiš, svetom choď'a sa vybrúsiš; dobré si urobil. A kdeže stě sa zišli s naším milostpánem?“ zeptal se Miča.

„Chodil som po Praze po uliciach; keď som chodil, prišol som do jedného hrdého domu, kričím ‚dratúvat‘, nikto má nevolá. Iděm hore na schody, otvorím tichúňko dveře, ale nikto tam; zatvorím a kričajúci ‚dratúvat‘ iděm ku druhým dverám. Ty boly zatvorené. Iděm zase k prvým dverám a prosto do izby; tu ti ani škračka. – Všade pěkně, krásně a na stole mnoho popísaných kartičiek a strieborných peňazí. Akoby mi volakto pošoptnul: ‚Čakaj, Janko, tu, dokial' něpřidě pán; mohol by volajaký naničodný člověk přist' a ty peniaze vziať.‘“

„To bulo můdře myšleno,“ přisvědčila bába polohlasitě.

„I vyšol som pred dvere a čakal, a tak asi za pól hodiny přišli ten milostpán, co má sem doviezli, a s ním i kočiš. ‚Čuo tu robíš?‘ spytuvali sa a strmo mi do tváři pozreli. ‚Eh čuo tu robím reku, nič tu němuožem robit', držím postriežku, kým pán nedojde; bo si izbu nězatvoril,‘ reku. – Tu ti pán zrazu skočili ku dverám, roztvorili a hned ti pozřeli na stuol, a keď viděli, že všetko leží, ako ležalo, uchopili má za ruku a viedli do izby. Musel som im všetko rozprávat', ako som přišol do domu, spytuvali sa, ako sa volám, skadě som, a keď som im všetko vyrozprávval, vraveli mi, by som jel s nimi do huor, že mi dajú robotu na celučičký rok. ‚Pojeděm, keď má vezmu,‘ reku, ‚prečo by som nejel, ved' som chlap sloboďný, ako to vtáča v pověťří, muožem íst' aj na kraj světa, a keď sa mi lúbit' nebude, muožem íst' přeč.‘“

„Šak sa ti věr budě lúbit', milostpán sú doďrý pán, ani mu páru niety v stolici, a paní hraběňka aj slečna – daj ty mi bože –, to je milota, že němuože byť vetšia!“ povídval Miča s zářicím okem a Manka i bába přisvědčily jednohlasně.

Vtom volal čeděin šafaře ven a Jano zůstal s ženami sám.

„Neboj se, chlapče, že ti zde bude zle, budeš hu nás jako dýmá. Sak se tě milostpán jistě bude ptát', chceš-li na řemeslo jiné nebo hu nás pracovat', oni se

každého ptají, ha budeš-li chtít' jen drátovať, môžeš chodiť v okolí. Každú neděli sejdu se drotari, co v okolí drotujú, ha to jich bývá deset i více na oběd. Majú tu pro sebe komoru, kde nocujú. V neděli ha svátek se převlečí do čistého oděvu ha jdu na mši. To se ti naši chlapci na ně dívajú!“

„Ale sa ja němuožem preodiat', keď nemám len tyto háby,“ řekl chlapec, ukaže na svůj drotarský oděv.

„I o tuto se nestarej, v komoře visí oděni dost, na velké, na malé, milostpán to dal hušít', ha to on má největší radost', když se mu to pěkně hustrojí. I milostpaní i slečinka se dívají v kostele vždy na tu stranu, kde chlapci stojí; ono jim to hale teky pěkně sluší. Kolikráte jsme si o tom povídaly, kterak jsme se děvčata divily ha smály, když Miča poprvé v svém kroji do kostela přišel,“ řekla Manka a v práci se pozastavila.

„Smály jste se mu, ha přece se ti zalíbil víc než který z domácích chlapců,“ prohodila bába.

„Když povídali, že zachránil milostpánu život, teky jsom ho chtěla dobře znát'. Ohlížela jsom se po ňom, haž se mi zalíbil.“

„Ha ty jemul!“ bába na to.

„Ha já jemu, mělo to byt',“ svědčila Manka. „Kterak by mi kdy bulo na mysl přišlo, že roste pro mne muž v Trenčanské – bůh ví, kde to haž je, že bych kdy šla za pracizého člověka, ha nynčko myslím, že bych hani jiného ráda mít' nemohla, ha kdyby Miča chtěl, šla bych s ním kraj světa.“

„Šak on nepůjde, má tu všeco tak, kterak to dýmá míval,“ řekla bába, postavivši na stůl mísu oplatků a mísu medu.

„Ej veru to u vás tak ako v Koráloviciach,“ divil se Jano.

„Vet, divíš se,“ usmála se Manka. „No, hu nás se nepečú oplatky, hu nás rozpičky s medem ha makem polité, hale sak si to mnoho neodevzdá, ha zelí, hrách, vařené ovoce máme teky, jako hu vás.“

„Hale tuto prostření na stole, pod hubrusem klasy nastlané ha na každém rohu štola bochník chleba, tuto je váš mrav, hu nás se to nedělá,“ ozvala se bába.

„Hej, to u nás sa tak pokryje a zstaně pokrytuo cez celé sviatky; preto sa tak robí, aby po celý rok bolo požehnanie v gazdoustve,“ řekl Jano.

„Ešče něco dělá Miča, co se hu nás nedělá. Haž se čelad' sejde, rozpoltí Miča oplatky, každému po půlce namaže medem ha to musí každý stoje sjíst'. Pak omočí dva prsty pravé ruky do medu, hudělá každému na čelo kříž rka: ‚Pánbůh ti dej št'astného Štědrého večera, štěstí, zdraví, boží požehnaní po celý rok!‘ Potom tepriva si sedne každý ke stolu,“ vypravovala Manka.

„I u nás gazdovia domácích tak přežehnávají. Komu ten kříž najskuor oschne, ten vraj (prý) do roka zomre.“

„I naši o tom loni povídali, hale nevšimli jsme si, komu nejdřív huschnul.“

Vtom vešla do sednice služka, nesouc na míse horké slížky.

„Scedíla jsom ti, hospodyně, ty půčky, či kterak tomu říkají,“ oznamovala, postavivši mísu na lavici.

„Ej púčky!“ usmál se chlapec. „U nás, keď sa púčky na stuol donesu, strežú dieuky, aby tomu, ktorý je najmladší u štola, prvú lyžicu púčkom uchytily.“

„Ha proč to dělají?“ zvědavě ptala se služka.

„Nuž, která ju vraj ulapí, ta sa eště ten rok vydá.“

„A je to prauđa?“

„Božit' sa něhccem, či je prauđa – dieuky tak vřavia,“ pokrčil ramenoma Jano.

„Zkusíme to. Hu našho stola je nejmladší malý Honzík; počkej, já mu dnes chapnu první lžici pučků, huvídíme, vdám-li se,“ zasmála se stará služka.

„No, musela bys ty bystřejší byt', habys temu první puček vžila, ten jich pět pozře, než ty nač pomyslíš,“ povídala bába.

„Šak huž jde, buič, raděj mu huklidím pastvu z cesty,“ řekla šafářka, obrátíc se s mísou ode dveří, kudy vcházel Miča se svým malým synkem. Klučik měl na hlavě tatíkovu beranici, kratičké oplecko a bílé vlněné nohavičky, krk i prsa měl nahé, ruce zimou zkřehlé a tlusté tváře jak by mu oplácal.

„Tu ho máte, pluhance, bol tam – odpustce – mezi kravami,“ uváděl ho tatík bábě.

Bába chtěla ho litovat, že je zimou zkřehlý, chlapec ale vesele nohavičky zdvihaje, ukazoval bábě, že má nové krpce (šněrované střevíce, opánky).

„I namútěkuši, to je krásal!“ spráskla bába ruce. „Jen si je nezamaž, habys je měl pěkný, haž přijdeš k bábě na koledu. Huž jsom huchystala jablka ha ořechy, budeš-li humět' pěkně zpívat'.“

„Šak já budu humět', máma mne nahučí,“ řekl Honzík, sedl na zem a rukávem si utíral sníh s krpců, aby byly pěkné.

„I jdiž, neposedo, huž tě hučím celý týhoden, Koleda Štěpáne – ha nehumíš nic,“ řekla máma, jdouc ze dveří; táta ale ukazuje na Jana pravil: „Pozři, tu nám došel nový braček, podaj mu ruku.“

Chlapec upřeně se na Jana dívaje nepo pošel, až když ho Jano k sobě přitáhl, tu teprv mu ruku podal, a když se ho ptal, kdo mu krpce ušil, tu rozvázal hned, že táta a že má i eště jedny a že má taky kazajku, kterou mu Dorla vyšila.

„To je moje vnučka, po nejstarší dceři,“ vysvětlovala bába. „Matka i otec humřili jí v několika dnech, tenkrát, když ta zlá nemoc panovala. Ono humí to dívčí pěkně vyšívat', trochu ji nahučila Manka, trochu slečinka; tak pěkně vyšije chlapcům kazajku, že by ji hani krejčír tak nevyšil. Nu šak ji poznáš.“

„Eh, Dorla je bystruo, peknuo dieuča, budě to poriadna gazdina, sak ju co nají skuor přídu pýtat',“ mínil Miča.

„Nedbám; dívčí je mlado, je mi jí potřeba, zastesklo by se mně i Józovi, kdyby jí dýmá nebulo. Hani nemám, komu bych jí dopřila.“

„Ej no – o toto sa dieuča samo postará,“ usmál se Miča potutelně, jako by již věděl o hodném ženichu.

Ještě si leccos přátelé povídali, Manka uchystala večeři, bába se byla mezitím oblékla zase do kožichu, přála všem šťastný Štědrý večer, zvala, aby přišli hejtu (na návštěvu), a vyšla s Mankou ze dveří. Miča šel za nimi a v sednici zůstal Jano s Honzíkem, který se tak hlasitě zabavoval, že se malý Ondřík probouzel.

„Čuš!“ kázal Jano a rozhoupna kolébku lahodným hlasem začal pozpěvovat dítěti ukolébavku, kterou ho byla matka naučila, když musival sestřičku svoji kolíbat:

*Hulí, belí, usni – prídu za tebou sny,
 oj, sničky do hlavičky, od tvojej matičky –
 „I to není tak!“ ozval se Honzík.
 „A jakože, zaspievaj.“
 A hoch začal:
 Hulí, belí, spíže – varí mamka slíže,
 až ona uvarí, Ondrička zobudí,*

pak doložil, tak že to dobře a táta že tak to zpívá, a táta do dveří vcházející musel mu to dosvědčit. – Ale písně neuspaly chlapce, až přišla matka a z kolébky ho vzala. Miča pak odvedl si krstného syna k ostatním krajanům, kteří se již na sviatky do zámku scházeli.

2

Hrabě Březenský byl zvláštní člověk, i nebylo divu, že si získal pověst podivína, neboť měl mnohé zvláštnosti, jakých jiní jeho stavu neměli a ježto za nepřislušné považovali; ba mnozí se domnívali, že má hrabě o kolečko víc. Nikdy se neřídil podle panující módy, vždy nacházel na ní čeho k vytýkání, buď nevkus, buď nepohodlí, a strojí se tak, jak se jemu líbilo, a když se mnohdy lidé v Praze za ním ohlíželi říkajíce: „To jistě nějaký cizinec, ale hezky mu ten šat sluší,“ – usmál se právě tak, jako když jiní mu vytýkali, že dělá blázna. – Na venku si ale lidé jeho oděvu již nevšímalí, a kdyby byl kabát narub nosil, byli by myslili, že to tak musí být.

Když přijel do zámku, dal vše nově zříditi, ale ke všemu povolal domácích řemeslníků z okolí. Matka schvalujíc sice dobrý jeho úmysl, mínila přece, že se na některé umělejší práce bude muset vzít řemeslník z hlavního města a nábytek že se bude muset z ciziny dát přivést. – „Jen o strpení, drahá matko, tě prosím, a vše bude, jak si to přeješ ty i já,“ říkal hrabě. „Pravda, že nemají venkovští řemeslníci toho vybroušeného vkusu, té umělosti, již mohou mít ti, kteří mají příležitost dívat se na krásné, umělecké práce a výkresy, kteří se vyučili ve školách názornému umění; ale jistě najdeš u nich krasocit, ostrovtip, pilnost, jako všude jinde; jen jim podejme možnost k zdokonalování se. Jsou tu umělecky vzdělaní řemeslníci, ale stěžují si, že nemohou umění svého upotřebit, poněvadž jim takových prací nikdo nezaplatí. – Vzpomeň si, matko, jaké ohromné sumy nebožtík otec vydal za nábytek a jiné věci pro dům, jež z ciziny přivážet si dával. Ty ses tomu sama protivovala; a konečně nebývali jste tím ani spokojeni. – Jaký blahobyt mohl by se rozšířiti takovými výdělky mezi domácím řemeslnictvem, jaké zdokonalování se mohlo by se jim poskytnouti a o jak mnoho peněz méně

bychom my vydali!“ Proti takovým a podobným důvodům hraběnka ničehož nenamítala a vždy nechala konečně na vůli synově.

Hrabě všude do dílen řemeslníků sám přihlížel, dával mistrům nejen výkresy, ale vše i vykládal, jak co býti má a jak si to přeje, nešetřil peněz ani času, až se práce odvedla, kterak ji mítí chtěl. Největší však radost mu způsobovalo, když cizí hosté se ptávali, odkud si dal přivézt čistě i důkladně pracovaný nábytek, odkud umělecky vyřezávané rámce u obrazů a zrcadel, krásné lustry, odkud byli malíři, odkud řemeslník, jenž překrásně skládal mosaikové podlahy, odkud čalouníci, zámečníci; každý na Paříž, Mnichov, Vídeň hádal a uvěřiti nechtěl, když hrabě tvrdil, že to vše jsou výrobky domácích řemeslníků a umělců; jakmile však se přesvědčili, že tomu tak, již našli chyby tu i tam a zůstali na svém, že cizinské práce přece jen jinší oko dělají, a námitky hraběte proti takovému mínění měli za pouhé podivínství.

Když poznal hrabě šikovného řemeslníka, který ale pro nedostatek peněz, jichž do díla potřeboval, vzmoci se nemohl, půjčil mu peníze, aby měl „volné ruce“, a tím stal se zakladatelem štěstí nejedné rodiny. On sám cvičil se v soustružnictví, pro nepředvídané okolnosti, které by se mu nahodit mohly, jak sám říkal, když se tomu kdo divil, a jsa na cestách, což bývalo každý rok, mnohdy kus země procestoval s vakem na zádech jako cestující tovaryš.

Nemenší zřetel obracel hrabě i na polní hospodářství, jež by rád byl co nejvíce zdokonalil, a proto vše, co se v tomto odvětví nového vynalézalo, neopomíjel zkouseti, a shledali za užitečné, hned to zaváděl. – Myslíl, že si budou i sedláci zavedených novot všímati a dle nich se řídit; rád by to byl viděl, ale starý správce mu říkal: „Sedlák nedá se tak snadno poučit, to je člověk tvrdé šíje, na toho jen palice.“

„Tím prostředkem, příteli,“ pravil hrabě, klepaje starému služebníkovi na rameno, „se nikdy ani poučení ani polepšení nedocílilo. Ponecháme to tedy času, ten nejlépe jich náhledy změní, dokonce když příklad náš budou mítí před očima.“

Správce netroufal si pánu odmlouvat, ale ačťe byl člověk, který nikomu bezprávně ublížit si nedovolil, měl přece na sedláky zvláštní záľusk mysle, že je každý šelma od kosti a že na ně musí jen hromem. – Kterak pak se divil, slyše pana hraběte se sedláky tak laskavě rozprávět jako s ním samým, vida ho sedět u rychtářů v sadě se starým Borem aneb navštěvovat jejich hromady. – Nemohly se mu ani v hlavě srovnati ty novoty v zámku, a v duchu soudil, že ten pan hrabě přece trochu přemrštěn a paní že je tuze dobrá, že mu všecko promíjí.

Avšak i lidé si zpočátku jednání své vrchnosti všelijak vykládali; někteří nedůvěřivci říkali: „E to není nadarmo, že si nás nadchází, něco v tom bude – mějme se na pozor.“ A většina sedláků byla vždy hotova podobným hlasům víru dáti. – Když se ale starý Bor k tomu hodil, tu je hned okřikl: „Nedýmejte, když nemůžete kovat; nemusí byt' pán jako pán!“ A vždy dával za příklad císaře Josefa. On znal ho osobně z vojenských let a mluvíval o něm s nadšením. Ve vsi pak nezapomněli ještě, jak císař, když byl v Šumavě, se sedláky laskavě mluvil, jako opravdivý otec. V sousední vsi ukazovali si posud stavení, kamž byl tenkrát císař, odděliv

se od svých průvodčích, vešel a selku, která právě chléb do pece sázela, o kousek chleba a mléka prosil. – Ta, majíc ho za počestného tovaryše, pobídla jej, aby jí pomohl dříve chléb do pece vsadit, že mu pak dá mléka i chleba. Císař jí ochotně pomohl a přitom divil se, že mají tak velmi černý chléb. – „Eh kterak nemá byt' černý, páni vezmu běl pro sebe ha sedláku zůstane holá otruba.“ – Císař řekl, proč se nehlásí dále u samého císaře, když se jim křivda děje. – „I copak je to plátno, to máte všechno jedno pásmo; páni nám beru chléb, císař nám hale vžil i děti. Tu se to pro všeliký capart bije, ha my habychom nastavili hlav.“ – Vtom přišla družina císařova do statku – a selka poznala svůj blud. – Klekla na kolena, prosila za odpuštění, císař ale velikomyslný nejenže jí odpustil, ale obdaroval ji, a seznámiv se s jejími okolnostmi, i syna z vojny jí pustil.

„To bul taký pán, který vědíl, že stojí poddanými.“

„Když stojí pán poddanými, stojí poddaní pánem, to nezapomeň dodat', Srně,“ okřikl jednou Bor chalupníka, který býval obyčejně původcem narážek na vrchnost. Přezdívali mu ve vsi Sršán, protože byl hlava nepokojná a jak pánů, tak zákonů poslušen býti nechtěl. Věděli o něm, že je podloudník, mnozí tvrdili i to, že je pytlák, a ačt' ta dvě řemesla prý za ruce se vodí, přece bylo poslední za horší považováno, ba každý se bál o tom mluvit, a proto se Srnovic rodinou nemívali důvěrných spolků.

Než ale nejdivnější bylo vesničanům to, když po roce svého příjezdu do zámku hrabě, navrátiv se z cesty po Bavorsku, drotara s sebou si přivedl a na zámku co šafáře usadil namíste zemřelého šafáře. – Pan správce ani nevěděl, mádli tomu věřit, a sedláci sestrkovali hlavy a divně o tom soudili. – „Drotara! Ty milý bože, jaký to lid, odkud? Kde je ta drotarská zem?“ povídali a rozmyšleli mezi sebou; ani Bor ani bába nevěděli zpočátku, kterak to vlastně je, až když Miča v národním svém kroji poprvé do kostela přišel, tu viděli, že je čistý chlapec, že se vyrovná kterémukoli vesnickému, viděli, že se modlí zároveň s nimi, slyšeli ho zpívat v kostele i v hospodě, děvčata usoudily, že umí tancovat, chlapci, že je veselý druh, a konečně všickni vesničané nahlídli, že je drotar člověk jako oni, vyrostlý v horách jako oni, a že si v řeči a způsobech mnoho neodevzdávají. Ale při tom všem nebylo to ani chlapcům ani starým vhod, když jim bábinu dceru Manku odloudil, a velice to mámy ženichů bábě za nepřislušné pokládaly, že dala děvče drotaru, kdyby i hodnému, přece cizímu člověku. – Jak již povědíno, kázal hrabě Míčoví i sednici zřídit pro jeho krajany, kteří v okolí pracující v neděli a svátek leckdes poválovat se museli, dal i šaty ušít dle jejich kroje, aby se měli do čeho převléci; on měl z těch statných šuhajů radost, rád s nimi rozmlouval, a když se Miča zmínil, že dva z nich, co do zámku chodívali, raději řemeslu by se učili, na své útraty dal je učít.

Paní hraběnka byla paní mírné, ušlechtilé povahy. Byla zkušená i v trpkostech života a lehký nádech smutku byl vždy na její bledé, pěkné tváři rozprostřen. Její veškerá blaženost i pýcha byl její zkaceřovaný Hanuš! Co bylo jeho radostí, těšilo i ji, co on za dobré uznal, i ona schválila. – Když známí a přátelé její libůstky jeho kárali co přemrštěnosti, ona se jen usmála. – Ona ale jediná znala

jeho šlechetné, jeho dobré srdce; vždyť ona je spolu s dokonalým učitelem zušlecht'ovala.

Slečna Helena, čili jak ji hrabě jmenoval, Jelenka, nebyla hraběncina, byla dcera po zemřelé její sestře; hraběnka ale přijmula ji zcela za svou a Hanuš miloval ji co svoji sestru. Byl již čtyřiaadvacet roků stár, když matka děvčátko desítileté z ústavu, kde kolik let již bylo, k sobě vzala. Jsouc ustavičně pod dohledem přísných učitelkyň, před nimiž ani poskočit, ani očima víc než třeba blýsknout nesměla, aby kárána a trestána nebyla, nemohlo děvče zpočátku volné svobodě ani uvyknout. Vždy byla jako zastrašená, ostýchavá a často churavěla. V tom čase změnily se některé okolnosti v rodině hraběcí, které poutaly hraběnkou i syna k hlavnímu městu; svobodna jsouc, udělala synu po vůli a odjela s ním, s Jelenkou a několika starými služebníky do rodinného zámku v pohorské vesnici, kde dříve zřídkakdy bývali. Tam začali žít zcela dle své vůle.

Hraběnka chodivši s Jelenkou na procházky, začasté stavila se ve vesnických staveních, promluvila s hospodyněmi, pustila se do řeči s lidmi v poli pracujícími a každému uměla říci milé slovíčko. Začasté chodila i na luka, kde vesnické děti hrály, a přimlouvala se u nich, aby vzaly Jelenku mezi sebe a učily ji hrát. Děti sklopivše oči styděly se, ale přece byla mezi nimi, která osmělila se, slečinku za ruku vzala a do kola uvedla. Někdy pozvala hraběnka děvčata do panské zahrady na hrátky a Jelenka je častovala vším dobrým. — Když odešly, vypravovala matce a Hanušovi, jaké hry hrály, zpívala písne, kterým ji byly naučily, a vezmouc Hanuše za ruku, učila ho tancovat národní kolečko. — A přitom jí bledé líčko zahořelo, velké modré oči svítily dětinskou radostí, a neobávajíc se již přísné dozorkyně, která jí hlasitý smích co nepřislušný zakazovala, smála se do vůle, Hanuš dováděl a smál se s ní a hraběnka na ty dvě děti, jak i Hanuše mnohdy nazývala, s radostí se dívala.

Ve volném vzduchu, na výsluní lásky a šetrnosti roztála ledová pokrývka, která srdce děvčete tížila, a jako fialka na jaře, kdy sníh sejde, lístky a poupátka na teplém slunku rozvíjí, podobně rozvíjely se před okem hraběnciným všechny dobré vlastnosti milého děvčete. Dobrota, nevinná veselá mysl, skromnost a slušný mrav, to se na ní každému zalíbit muselo, k čemuž i ušlechtilý zevnějšek přispíval, zvláště když Jelenka do panenských let dorůstala.

Mezi vesnickými dětmi bylo děvče, ke kterému měla Jelenka nejvíc důvěry a které se stalo nejmilejší její družkou, ba jedinou. Byla to Dorla, vnučka vesnické báby. Bába byla vlastně ve vsi první autoritou, ona byla rádkyní, důvěrnicí; byla lékařem a v rodinných záležitostech mnohdy místo soudce zastávala. Bez báby neještě se krtiny neskončily, ale ani svatby, a nikdo neskonal, aby bába při něm byla nestála. Bábino slovo platilo jako zákon. — Jakkoli se zdála být mrzutá a bručivá, nemohlo přece být dobrosrdečnější osoby a při chorých trpělivější, a všechny děti měly ji rády. Bába měla již šedesáte let, byla prostřední výšky, silného těla. Navzdor vráskám v tváři a šedivým vlasům bylo černé oko bystré, jako nějaké mladice. Do práce byla jako kat. — Žít, mlátit, zároveň s chlapy, a celý den sedět u stavu a tkát bylo jí hračkou, a když šla krtiny strojit, vždy si ještě s kmotrami

zatancovala, a nebylo pamětníka bábiny choroby. Bábiná chalupa, v sousedství panské zahrady, byla nejspřádanější z celé vsi, jak by ji vysoustruhoval, a uvnitř panovala taková čistota, že byl po vsi jeden hlas, k bábě že může každou chvíli třebaš císař pán hejtu přijít. To hraběnka také pozorovala, líbilo se jí to a ráda se u báby zastavila. Jednou se jí zeptala, proč u ní vždy pěkně uklizeno, podlaha umyta, zásep i dvorek vymeteny, a proč to u jiných mimo neděli nenajde?

„To je tím, milostivá paní, že já nemám velkého hospodářství. Kde to je, tu člověk celý rok jako v kolovrate, ha při takové práci nemůže se vždy zachovat bíle. Kdyby hu mne přicházelo tolik čeledi do sence, jako to jinde bývá, jedva bych stihnula mejt' na neděli, ha kdybych měla velkú dědinu, potřebovala bych mnoho mrvy ha nemohla mít' dvorek zametený. Naši sedláci říkají: ‚Mrva na dvoře, zlato na poli,‘ – ha proto rozhazují slámu ha suchý list po dvoře, háby se hodně mrvy nadělalo. Chcedi hospodář vézt' hodně zez pole, muší vozit' i na pole ha kolmaha mrvy nad potřebu není na škodu chlebu, dokonce na naši horskú zem. Já mám kúsek pole, kúsek luky, ha na to mám dvě kravičky; víc nepotřebuju. Tu hrubú práci, s které nejsme, pomůžu sedláci spravit', ostatní pospravíme s děučenci samy, ha ešče zbyde chvíle k jinšimu dílu. Ha ten můj chlapec velkých capartů nenadělá, celý den není dýmá.“

„A kde chodí?“ ptala se hraběnka.

„Ráno jde na mši, pak do školy ha po škole vyjde si do pole nebo do lesa s huslemi, ha to si tam, chud'as, hude,“ řekla stará a vzdychla si, neboť jediný syn její, Józa, byl slepý.

„A necháte ho samotného?“ divila se hraběnka.

„Proč bychom nenechali, ten zná cesty celého okolí, i do města trefí, haniž by se o kámen hudeřil. Ha tomu nikdo nehublíží.“

Bábě se Jelenka velmi líbila, jen to jí mrzelo, že je bledá. „Copak je do toho,“ říkala, „dívčí má kvíst' jako růže.“ Nemajíc v obyčeji čeho tajit, řekla to také paní hraběnce, sotvaže se s ní několikrát byla sešla.

Hraběnka se usmála řkouc: „Já doufám, že i Jelence líčko se zrumění, jen až bude nějaký čas zde na zdravém povětrí.“

„To hano,“ mínila bába, „hale mohli byste přece, milostivá paní, dát' jí přeměřit', vždyt' je to jako stín proti Dorle, kdo ví, nemátli hubytě. – Esce jste to nezkušeli, hani jste ji neobětovali?“

„Co tím myslíš, já neznám takové léčení.“

„Nu, milostivé paní to mohu povědit', protože jsú milostivá paní mladší než já, jinak bych to říci nemohla.“

Když bába hraběnce vypověděla, kterak by slečnu léčila, seznała v tom hraběnka sice mnoho pověry, ale základ dobrý; i pozvala si bábu do zámku, a že jí Jelenku svěří. – Bába řekla, že přijde, až půjde měsíc dolů. V určitou dobu se tedy do zámku dostavila, ale to si zpočátku vymínila, že jí musí slečinka dána být na starost s úplnou důvěrou, sice že by to všecko nic plátno nebylo. – Nejdřív přeměřila slečnu naděl i našír nití režnou, neslíněnou, na Bílou sobotu před slunce východem předenou; shledavši ale, že úbytí nemá, povídala, že to bude přece

jen nějaký jed v těle a že ona jí ho s pomocí boží vyžene. Na druhý den před slunce východem si pro slečinku přišla a zavedla ji as čtvrt hodiny od vesnice k lesu, k „dobré vodě“. – Pod vysokým starým smrkem vyprýšřoval se silný pramen čisté dobré vody, padaje do tůňky, schválně k tomu cíli vyzděné. To byla ta zázračná „dobrá voda“. – Na smrku pod stříškou, již tam bába dala, visel starý obrázek Panny Marie, ozdoben pentlemi a kvítím, jež na rámeček připíchnuty byly, dárky to lidí vodou uzdravených. Bor byl nejstarší občan vesnický, bylo mu sto a tři roky, a pamatoval co chlapec, že se chodíval s matkou k „dobré vodě“ modlit a že tam tentýž obrázek visel a mnoho lidí že se tam uzdravilo. Tak se dědila víra v zázračnou moc vody z pokolení na pokolení a bába jí všechny jedy z těla vyháňala. Když Jelenku k té studánce dovedla, klekla s ní nejdřív pod obrázek a pomodlily se hlasitě devětkrát otčenáš a devětkrát zdravas. Když pak slunce vyšlo, bába Jelenku svlékla, přežehnala a po odříkání slov:

*Já bába po Bobu
pomohu, co mohu,
ba to, co nemohu,
zanechám Bobu,*

do studánky pohroužila. Děvče zsinalo, zajíkalo se, ale bába nedbala řkouc: „Odporné, milá holubičko, odporné, hale zdravé.“ Po lázni cestou se modlíc, spospíchala s ní k zámku.

Hraběnka sotva se jich dočkati mohla, když ale Jelenka s bábou se vrátila čerstvá jako poupě v ranní rose a po lázni si libovala, tu ji opustilo vše obávání. Po devět dní chodila bába s děvčetem k studánce, devátý den pak, když se vrátily, šly do kostela, bába dala sloužit mši ke cti a chvále sv. Rocha, patrona to proti neduhům tělesným, a Jelenka musela na oltář obětovat dvě vejce. Tím se léčení skončilo a bába předpověděla, že bude Jelenka záhy zdráva jak ryba a červená jak kalina. – Když ale hraběnka za její dobrou poradu odsloužit se jí chtěla, odmítla každý dar řkouc: „Copak tuto – Pánubohu děkuj mé, kdyby on nepomohel, málo bych já mohla,“ na opětné donucování panino přímo řekla, že se za takové léčení platit nesmí jinak než se „zaplat’ Pánbůh“. – Hraběnka srdečně poděkovala, jak si to bába přála, a tato odešla spokojena ze zámku. Hraběnka dala vystavět u studánky kapličku, do ní dala krásný obraz Panny Marie, nedaleko pak studánky zřídily se lázně pro Jelenku. – Pověst o tom roznesla se po okolí jako voda po trubách, ale čím dále od pramene, tím byl tok její kalnější; nemoc i uzdravení hraběcí dcery měnilo se v každých ústech a procesí poutníků přicházelo každou neděli k zázračné „dobré vodě“.

Opravdu se Jelenka co den stávala růžovější, svěžejší. Nejsouc zvyklá časně zrána venku se procházet, jak to hrabě vždy dělával, nemohla matce dosti se napovídat, jak krásně je v poli, když milióny rosných krůpějí na pažitu se třpytí, skřivánek prozpěvuje v povětří se třepetá; nemohla ani povědít, jak milo jí, když pod stromem s bábou se modlívala, a konečně vynachválit tu příjemnost po lázni. – Hraběnka vidouc dobrý účinek prostého léčení, k němuž že přivolila,

první den skoro výčitky si činila, pokračovala v něm i dále, ačkoliv se již nedělo v ranní hodinu a s těmi zbožnými ceremoniemi, jakýchž bába užívala. Nicméně Jelenka každý den před slunce východem ze svého pokojíku se vykradla do zahrady, kde se již Hanuš se zahradníkem procházel. I chodili pak spolu, od květiny ke květině, od stromu ke stromu; přitom učil hrabě Jelenku botanice, upozorňoval ji na krásy přírody a před okem děvčete jevil se v každé malé chudobce obraz všemohoucnosti božské. – Jindy vypravoval jí o divech a hrůzách přírody, vypravoval jí o svých cestách po zemi i moři a ona ho poslouchala sotva dýchajíc, a jak umlkl, desaterých otázek měla přiřetová.

„A což vás tomu neučili v ústavu?“ hrabě, divě se mnohdy otázkám jejím, ptal se.

„Ach,“ přiznávalo se děvče zkroušeně, „kdyby mi to byli tak vyprávěli jako ty, Hanuši, jistě bych si byla všechno pamatovala; ale já jim nerozuměla a hned se mi to z hlavy vykouřilo.“

Hrabě, znaje povrchní to vyučování, v duchu vyznání jejímu přisvědčil a mile rád jí vše vysvětlil, co rozum její s to byl pochopit. Někdy šli až na konec zahrady, a když z některého sadu zazněla píseň trávničky, zastavil hrabě krok, naslouchaje zpěvu. On byl milovník hudby a zpěvu, a proto dojímaly ho ty prosté, krásné písně národa více než umělé árie divadelních zpěvkyní a vždy říkal později známým, kteří se bláznili, když se nějaké slavičí hrdélko v hudebním světě vyskytlo: „Jděte ven, naslouchejte, když vesnická děvčata v polích a zahradách pracují, když v lese při hrabání jedny na tom, druhé na onom konci zpívají, provozující nejrozkošnější zpěvní hry, naslouchejte v zimě u oken stavení, kde se drží prásťvy, a uslyšíte ty nejrozmanitější žertovné i něžné melodie, vážné balady i velebné chóry, uslyšíte hlasy slavičí, hlasy mocné, čisté jako zvony, že vám srdce zaplesá, a té zábavy můžete užít velmi často a velmi snadno.“ Známí ovšem na jeho řeč nedbali; hrabě však zůstal na svém. Rád poslouchal i vesnického houslistu a skladatele, slepého Józu, když podvečer v sadě neb u lesa na oblíbeném sedátku svém seděl a hraje básnil. – Hra jeho byla čistá, dojemná, plná poetických myšlenek, takže mnohdy s melodií spolu i píseň se zrodila. On byl slepý od útlého mládí a sám hrát se naučil na kolikero nástrojů; nejmilejší byly mu ale varhany, jež v kostele hrával, a pak housle. Stávalo se ale, když se dávala zpívaná mše, že musel veškeré své umělosti upotřebit – tu hrát na varhany, tu sólo na housle, a zas na klarinet pískat, zpívat bas i tenor. – On byl učitelovou pravou rukou a hrabě, když na kruchtu vešel, nemohl se vynadivit jeho obratnosti a jemnému sluchu. – Učitel ani nezpozoroval, když hudebníci notu pominuli, jako by jí nebylo, Józu bylo ale v každém okamžení slyšet: „Housle – co děláte – prim – vynechaly cis – bas ať dá pozor – diskant hlasitěji – bubny piano. – Takt, držte takt, chlapci!“ – Tak napomínal Józa, vypomáhal, a při každém neladném zvuku trhl sebou, jako by ho bodnul.

Učitel nebyl již mladý ani učený, ale z oněch, již povinnosti stavu svého svědomitě a s láskou vykonávají; rodiče ho měli rádi a děti též ho milovaly, ačkoliv jim v ničemž nepovoloval. Rády chodily do školy a nebylo ve vesnici chlapce,

aby neuměl číst, psát i počítat, ani děvčete, aby alespoň prvnějšího neznalo, neboť toho učitel nemohl na matkách vymoci, aby mu děvčata po celý rok pravidelně do školy posílaly; měly pro ně vždy práce a myslely, že je to až dost, když budou umět číst. – Učitel byl vdovec a jediná jeho dcera vdala se první léta, když vrchnost na panství přijela, do města; kostelní hudba a pěstování květin bylo mimo školu jeho zaměstnáním. Větší potěšení nemohl mu připravit, než když mu někdo semeno neznámé jemu květiny dal, aneb půjčil novou mši, do které se musel s velkým namáháním vpravit. Na faru také chodíval každodenně, pan farář byl ale staříčkový pán, velký milovník starých knih, zvláště latinských, na něž poslední groš by byl vydal. Nikdo nesměl mu však pro jakou přijít; když učitel jej navštívil, musival mu obyčejně předčítat. On měl ve svém pokojíku celé stohy knih, a která mu při ruce ležela, tu učiteli podal. – Někdy se stalo, že po kolik dní jedna a ta samá kniha to byla, ale pan farář měl již velmi krátkou paměť, nezpozoroval to – a učitel bál se říci mu to, aby ho neurazil, a tak trpělivě čílal vždy, co pan farář mu podal. Každých čtrnácte dní dostával pan farář z města politické noviny, jež s tamějším kaplanem a několika měšťany do spolku držel. Na něho, jako přespolního, přišla řada naposled, za to si je ale mohl podržet – což také činil. Když noviny přišly, předčítal učitel politiku, což ho více zajímalo. – Po přečtení se noviny schovaly. V komoře leželo jich jako dříví. – Po kolik let říkal pan farář, že půjde na odpočinek, ale když mělo k tomu přijít, zdálo se mu, že by nemohl ani jinde žít než na faře, kde žil co pastýř plných třicet let mezi svými ovečkami a knihami.

Vesničané byli mu již přivykli; ačkoliv hrabě pozoroval, že při jeho kázání, které pro slabou paměť z listu čítat musel, každou neděli většina posluchačů usnula a menšina neposlouchala, ačť nemohli vynachválit kazatele v Hajku u sv. Anny, pátera Augustina, na jehož kázání obyčejně v úterní, sv. Anny to den, kdo se jen uprázdnil mohl, pospíchal, ačť Bor vždy říkal: „To je jinší kazatel, ten humí svědomí rozebrat; při tom se duše potěší!“ – přece nechtěli se od svého starého faráře odloučit. – Než první rok, když vrchnost na panství přijela, Pánbůh pana faráře k sobě povolal a na faru dostal se dle všeobecného přání pater Augustin. – Když držel nový pan farář poprvé zpívanou a hlas jeho jako zvon po kostele zazněl, nemohl se Józka zdržet, aby nepošeptal panu učiteli: „To je hlas, to je hlas!“, a přitom si zatleskl do dlaní, což vždy dělal, když měl velkou radost. Nový pan farář byl velký milovník včelařství i štěpařství, což se s květů námi a hudbou, zamilovaným to zaměstnáním pana učitele, mnohem lépe podívat, což mu hraběnka, útrpně se usmívajíc jeho slovům, dovolila. – Otevřel si víko a začal ohmatávat každou strunu, každou klapku, každý kolík, velmi jemně, ale zevrubně; bylo patrné, že cit v prstech vynahrazuje mu zrak. – Pomocí hmatu mohl jedině si utvořit obraz předmětu, jehož oči jeho nikdy nespátily. Srovnávalo než probírání se v starých foliantech. – V zimě obíral se pan farář v prázdných hodinách jinou prací. Maloval obrázky a lepil z papíru rozličné maličkosti, skříňky, košíčky a podobné, což pak o zkouškách dětem dával. – Hrabě i hraběnka si pana faráře velice vážili; býval v zámku častým hostem, také pan učitel chodil do zámku, ale největší jeho rozkoš byla procházet se po zahradě. Hrabě držel si

šikovného zahradníka a mnoho peněz vynakládal na květiny, v čemž matka veliké zalíbení měla. – Učitel viděl i přiučil se v zámku každý den něčemu novému, co se květinářství týkalo. – On sám učil Jelenku psát a počítat, učil ji na piano a Jelenka měla svého učitele velmi ráda, také hrabě i hraběnka inu přáli, jako každý, kdo dobrosrdečnost jeho poznal; jedině hluboké jeho poklony a přílišnou ostýchavost byli by mu rádi odpustili. Ale to si nemohl dlouho odvyknout a vždy ho varpolil, když hraběnka do řeči s ním se pustila. „Vrchnost je přece jen vrchnost – a hraběnka není selka,“ říkával. – Také Józu Jelenka začasté do zámku si přivedla; jaký to byl proň div a jaká radost, když poprvé slyšel zvuk piana. – Jaký to byl rozdíl – učitelův starý klavír – a to krásné piano! – Prosil o dovolení, aby směl se na ně i uvnitř

Jednou hraběnka s učitelem o něm mluvila a divila se mu a on, kterýž ho od maličkosti znal, pravil: „Józa, milostivá paní, je věru znamenitý hoch. – Již co malého chlapce, neboť oslepl ve čtvrtém roku, maje neštovice, přiváděly mi ho děti do školy, jen ze žertu; chlapec ale celé hodiny vyseděl ve škole, bavě se posloucháním, a za krátký čas uměl každé slovo, jež jsem mu předpověděl, lépe přeslabikovat než chlupci, kteří rok do školy chodili. Raději ale poslouchával hudbu; pro tu jevil tak jemný sluch, že jsa malý chlapec okřikoval starší hudebníky, když falešně hráli. – Povyřůstaje učil se hrát na klavír a na housle, sám a sám; tak dlouho zkoušel píseň, kterou v hlavě nosil, až ji trefil; vytrvalost a trpělivost má při tom neúnavnou, neustane, až vyvede, co si předevsal. – Podobně naučil se i ostatním nástrojům, i na varhany hrát, kdyby jeho nebylo, nevím, milostivá paní moje, co bych si mnohdy na kruchtě s ostatní čeládkou počal. – On i pěkně písňě skládá, ale musil by člověk u něho sedět – a to nepozorován od něho – a hned je psát, když je zpívá neb hraje; od něho je dostat nemožno. – Mnohdy mu chasa říká, když slyší píseň novou: Józo, zazpívej nám tu písničku ještě jednou, abychom se jí naučili;“ – mnohdy já mu říkám, aby mi ještě jednou některou pěknou svoji fantasií zahrál, ale to zavrtí hlavou a říká: „Co to na mně chcete, jako by se to dalo,“ – a opravdu, když mně i chtěl po vůli udělat, nebyla to již ta píseň, kterou dříve hrál. – „Ony ty myšlenky,“ říká, „přeletují mou duší jako ptáčkové zpívající hájem, nikdo jich nevolá, nikdo jich nedrží. – Počkejte, snad mi zase někdy ty samé hlasy zaznějí – pak je chytnu do klece a dám vám je.“ – Když večer hrává doma neb v létě u lesa, zastavují se lidé, poslouchajíce ho v udivení, pak si povídají: „Pánbůh ho má rád, toho chlapce, že mu dal takový dar umění.“ A proto také netroufá si ani ten nejrozpuštější chlapec Józovi v čem ublížit, každý má před ním úctu, že je miláček boží, proto jim také ani nápadné není, že nemluví obyčejným jejich nářečím, ale jako kniha.“

„Mně ale bylo nápadné, že nemluví nářečím zde obyčejným, aniž hlasem zpěvavým jako druzí.“

„Prvnímu naučil se z knih, druhému sám nevím kterak se odnaučil.“ „Snad mu v tom cestu ukázal jemný sluch hudební. Ale řekl jste, z knih že se naučil vybranější mluvě; jak tomu mám rozumět? Snad jen posloucháním.“

„Ano, milostpaní moje. Dokud dcera moje doma bývala, čítávali jsme večer, buď ona, buď Petr, a Józa poslouchával. I našel v tom takové zalíbení, že později si knihy vypůjčoval, kde mohl; i do města si pro ně chodí. – Pak poprosí některého chlapce, zajde s ním clo pole, v zimě pozve ho k sobě, a musí mu předčítat. – Také když něco psát chce, vezme chlapce, o kterém mu povědomo, že hezky psát umí, a diktuje sám. On sám zná pravidla mluvnice jako otčenáš, chodíť vždy ještě do školy jako žák a sedí v té lavici, co sedával před šestnácti lety; mnohdy se stalo, že mne zastal. Jemu neujde ve škole ani hlesnutí, a také ho nezklamou chlapci, neboť zná každého po hlase.“

„Ale pane učitelí,“ zeptala se Jelenka, také poslouchajíc, „nevidí Józa pranic?“

„Zajisté ne, slečinko.“

„Jak může tedy vědět, jak je kdo hezký, jak vyhlíží ta neb ona květina, když nevidí?“

„Květiny, stromy zná dílem po hmatu, dílem dle vůně, ostatně dá si vše zevrubně vypovědít. Bezpochyby že vše před jeho vnitřním zrakem krásněji se mu vidí, než to vskutku je. S kým není známý, tomu ohmatá obličej i ruku, a mnohého pak pozná, jak ho za ruku vezme, aniž by se mu ozvat musel.“

„Ano, ano!“ zvolala Jelenka. „Tuty dni hrály jsme u báby na cukabábu a on s námi. Podařilo se mu chytit mne za ruku. Já se nechtěla ozvat, ale on hned věděl, že to já jsem.“

„To není těžko,“ usmál se dvorně pan učitel, „takové jemné, hebounké a malé ručince nenajde páru v naší vesnici. Tíže mu rozeznat vesnickou mládež, a přece pozná po hlasu každého, i po hlavě, když se mu pod ruku dostane.“

„Józa je dobrý, já ho mám ráda,“ řekla Jelenka.

„Dobrý člověk, vděčný, a ke komu cítí náklonnost, či hlas ho dojíká mile, k tomu je i upřímný, neboť se domnívá, že člověk líbezného hlasu dobrý bývá, a naopak člověk hlasu štekavého, chraplavého, kňouravého že kryje ošklivé vlastnosti v sobě. Některý hlas se mu tak protiví, že kdyby se neodstranil, do křečí by upadl; ale bába již zná jeho povahu a všechno odstraňuje, co by ho pobouřilo. – Józa je miláček její.“

„Vždyť je ubohý!“ řekla hraběnka.

Jelenka si často Józu do zámku přivedla, a když držela hrátky s děvčaty, hrával jim k tanci. On vrchnosti své oddán byl celým srdcem a Jelenka byla mu andělem. Když za čas jednou odjela s hraběnkou do hlavního města aneb s Hanušem několik týdnů cestovala, stýskalo se všem, ale Józa býval nejsmutnější, než nezmínil se nikomu.

Ačkoli se vesničanům zpočátku přistěhování se vrchnosti nehrubě líbilo a raději by s panem správcem byli hospodařili, jehož znali skrznastrz, přece při takovém laskavém s nimi obcování nemohlo jinak být, než že od své nedůvěřivosti a svéhlavosti, jež dobrým záměrům hraběte překážely, upouštěli nahlížejíce, že pána, protože pán, není třeba nenávidět, dobrý pán že za otce. Ale šlo to zponeáhla, a to ještě přičiněním ženských.

Když o Štědrý večer hrabě s Janem z Prahy přijel, bylo výše pěti let, co na panství již přebýval, a ještě nebylo vše, jak by si byl přál; pohorská vesnice nebyla prosta ani zlolajců, kteří proti vrchnosti sočili, ani zpozdilců, kteří jejich slovům věřili, nerozumějíce vlastnímu dobru.

3

Kdo by byl šel asi o hodinu později, když bába ze zámku domů se vrátila, po vesnici, byl by viděl okna u každého statku i chalupy ozářená a za každým oknem v čistě vybíléné sednici přikrytý stůl, na stole pak štědrou večeří.

I v zámku byla okna ozářená, a kdo by ze selské sednice do hraběcí jídelny byl vešel, zajisté by si byl pomyslnil: „Tam dole dost dobře, ale zde ještě lépe!“ – Na podlaze prostřeny jsou drahé koberce, u oken a podél zdi na stolcích a podstavcích rozestavené rozličné květiny domácí i cizopásmé, mezi nimi v plném květu rozkošné děti jara – hyacinty, konvalinky, fialky a jiné, jež pospíšil bedlivý zahradník ze spánku probudit, aby krásou a vonným dechem veselé svátky zdobit pomohly. – Po stěnách visí obrazy, díla to umělecká, a veliká zrcadla, v nichž se odráží množství světél hořících v lustru a čtyřech parohatých svícnech, jež postaveny ve čtyřech úhlech jídelny. Uprostřed stojí stůl, pokryt damaškovým ubrusem, a na něm v nádobách ze stříbra, porcelánu i křišťálu jídel nejrozmanitějších, kyselých i sladkých, studených i teplých, lahůdek, pečiva, vína, vše, co by srdce ráčilo, a to vše rozestaveno tak chutně, že již pouhý pohled smyslům lahodil. – Hrách se zelím, kaše s medem, hnětinke, božňhodová jídla sedláků – těch tam ale přece nebylo! – Okolo stolu na pružných seslích s opěradly seděla společnost, hovic si pohodlně při štědré večeří. Společnost ta záležela z hraběnky, hraběte a Jelenky, pana faráře, městského lékaře, který často do zámku zván býval, učitele, správce, písaře a panského zahradníka, pak starého plukovníka na odpočinutí a barona nemajetného, cizích to hostů. Poslední dva jezdívali ze zámku do zámku, zvali se tu i tam, celý rok nejsouce doma. Správce říkával jim „pocestní kavalíři“.

Starý plukovník býval často u hraběte; zvláště o honbách, jichž byl veliký milovník. Dobrý pohár vína, k tomu dýmka tabáku silného a karty byly mimo lov jeho jedinou rozkoší. Jinak byl člověk k vystání a veselý společník. – Pan baron byl poprvé u hraběte hostem; bylť on pravý opak starého plukovníka. Ten znal lesy, maštale a vína svých hostitelů; onen byl příliš choulostivý, aby po lesích těkal, na koni se proháněl: on byl rozmazlené dítko salónů, raději si hověl v měkkých lenoškách a nemiloval tabáku ani nemírného pití vína, ale lahůdky vybrané, k nimž připíjel vzácná vína, jak to labužníci milují. – Karty hrával jen ze zdvořilosti s některými paničkami, u nichž rád trpěn a chován byl, i vzdor své nehezké figurě; neboť měl ten dar, který není každému dán: umět mluvit celý den o ničem. Také pátrával rád, někdy co poslanec paniček, nejvíce však z vlastního pudu, po záležitostech, které každému oku vidný být neměly. Jako zvěda, vraceje se z tábora nepřátelského, kde v rouchu přítele zradu dýchal, plesá, když se mu záměr povedl, tak

asi plesával baron, když se mu podobná výprava povedla. On vůbec velmi vysoko sebe cenil a na řadu svých předků byl baron velice hrdý, oni byli jeho jedinou chloubou.

Když nebylo hostů v zámku, kuchařka neměla mnoho práce s vymýšlením jídel, jak ale host u tabule seděl, ráda ho hraběnka štědře i vzácně uctila. Pro mlsné labužníky, jako pan baron, nebyla však přece hraběcí kuchyň zřízena, proto se jeho návštěvě hraběnka divila. Hrabě přijeda domů a slyše o ní, řekl s úsměvem k matce: „Zajisté že některou bohyni na vysokém Olympu zvědavost trápí, co s námi zbloudilými se děje; vyslala ho tedy co posla okřídleného, aby jistou zprávu o nás donesl.“

Hraběnka se usmála, davši synovi za pravdu, neboť znala barona a cesty jeho. – Také se ve svém mínění nemýlili, baron vyšel na zvědy a pátral po všem, aby hodně kořisti ze zámku odnesl. – Avšak ustrnul nad tím, co viděl a slyšel. – Libůstky mít kavalíru příslušelo, ale stavu jeho důstojné; hrabě ale, zdálo se panu baronu, že se příliš kvůli nim zahazuje.

„Kde jste polovali, pane plukovníku?“ ptal se hrabě u tabule.

„U hraběte Arnošta. Výborné u něho lovy. Rád jsem přítomen.“

„Když jsem cestoval po Slovensku, navštívil jsem ho též. Má krásné lesy; musel jsem. s ním také na lov; náruživý to lovec. Drží si četnou loveckou družinu. Má i mnoho junošů a všickni místo livraje nosí národní svůj kroj.“

„To však jen v domácnosti?“ mínil baron.

„Nikoli, on ve Vídni se svým služebnictvem takto vystrojeným veřejně vyjíždí a dělá furore,“ řekl hrabě.

„Proč ne?“ ozval se plukovník. „Jsou to hoši pěkní, jako hory, jeden jak druhý výše šesti střevíců – takovou družinou může se chlubit.“

„Tot' asi malebně vyhlíží,“ prohodila hraběnka.

„Nejenže malebněji vyhlížejí, ale oni se i volněji a slušněji pohybují než v nevkusném fraku,“ řekl hrabě.

„Ze jste, hrabě, velikým protivníkem fraku, o tom jeden hlas,“ ušklíbl se baron.

„Pan baron vida na dvoře drotary myslil, že i vy, hrabě, nový kroj pro své služby niky jste si vymyslel; ale já ho poučil, kdo ti lidé jsou a že je jen z paši tu chováte a šatíte.“

„Dovolte, pane plukovníku, abych poučení vaše opravil. Řekl jste, že jen z libůstky pocestné ty přechovávám; musím tedy doložit, že nikoliv z libůstky, ale s libostí vykonávám tím povinnost pohostinství, jakéž nezanedbá ani nejchudší chalupník v kterékoli obci, když pocestný nejsoucí s to, aby v hospodě si zaplatil, na dvěře jeho zaklepá. Dá mu lože, sdělí s ním večeri, a my přidáváme k tomu i čistý oděv, jež drotar, vzdálen od své otčiny a řemeslem se zabývá, při němž nemožno čistoty šetřit, celý rok a po roce zase šetřit si musí. Zásluha však o tuto jejich pohovu patří mé matce.“

„Srdce naše potěšit, mysl občerstvit dovede jen útlá ruka ženina,“ prohodil lékař.

„Zajisté,“ uklonil se plukovník, „odpust’te mému mínění, nevěděl jsem, že vám tolik na těch drotařích záleží.“

„Kdyby jednoho z nich nebylo, dávno by již matka moje syna svého oplakávala,“ řekl na to hrabě, a když baron žádal o vysvětlení, jak se to stalo, a i plukovník žádost baronovu opakoval dokládaje, že sám o tom neví, jal se hrabě vypravovati.

„Jak známo, cestuju časem rád pěšky. Má-li cizina rozum zbystrit, jak naši sedláci říkají, myslím, že se nesmí cestující na svět jen z kočáru dívat. Jedenkrát – bylo to první rok, když jsme sem přijeli – sešel jsem se na cestě z Řezna sem na noclehu v hospůdce vesnické s drotarem. Spali jsme na slámě a ráno zároveň z hospody vyšli. Ačkoliv tvář jeho mírná, upřímná příčinu k podezření mi nezavdávala, přece přicházejí k lesu, zavolal jsem k sobě psa, jenž mne někdy na cestách provázival, ruku jsem položil na kohoutek pistole v záhradě a v druhé pevně držel jsem sukovitou hůl. Měl jsem sice již tenkrát zkušenosti i přesvědčení, že pod ošumělým kloboukem tak moudrá hlava bývá jako pod pěkným a pod sprostou halenou že srdce často bije tak šlechtetné, mnohdy šlechtetnější než pod drahým sukem a hedbávím: přece nemohl jsem zbaviti se podezřivosti, vida se v hlubokém lese samotná s neznámým drotarem. Já si nikdy těch lidí více nevšimal, než co na potkání jsem je vídal bídne světem se peněz mám, po prosbě nechodím a panský si vedu. Ve strachu, aby se na ten peníz neulakomil, řekl jsem, že to můj poslední, ale že se nestarám, v Čechách že najdu výdělek dost. – Když jsme z hospody vyšli, zdvihli se ti tři, a že jdou s námi stejnou cestou, pravili. Na moji otázku řekli mi, že chodí po koupi obilí, což se mi zdálo pravděpodobné. – Mně se ti chlapi také nelíbili, ale byl jsem přece rád, že jdou s námi, neboť nám bylo jít dlouho ještě lesem, než bychom do městečka dorazili, kde jsem mínil se odtrhnouti od nich i drotara. Dni se už krátily, počasí bylo nejasné, ještě jsme konce lesa nedošli, slunce se sklánělo. Jeden z mužů šel mi po jednom boku, po druhém držel se pes Bello a drotar. Druzí dva zůstávali pozadu. – Tu najednou dostanu zezadu do hlavy ránu, že jsem zavrával, a v samém okamžení Bello na jednoho ze zadních mužů skočil a na druhého drotar. Já měl tolik přítomnosti ducha, že jsem k stromu skočil, on se opřel a pistoli z náprsi vytrhl. Drže ji v pravé ruce, levou jsem holí se bránil proti dvěma; potloukat v ošumělém, zamaštěném šatě, ne mnoho lepší než cikány opovržené. Slýchal jsem zpozdlilé matky děti jimi strašit, od lidí podkládat jim rozličné neplechy, ba i zlodějství a vraždu, ačkoliv důkazů žádných neměli. Vzpomínky ty nedaly vzniknouti důvěře. Drotar vypravoval mi cestou, kde všude chodil po Německu, a těšil se do Čech, kde prý je přece jen nejlíp. Považoval mě za řemeslníka a ptal se, kde jsem chodil a kam jdu. Já ale v své slepé nedůvěře nepověděl mu zcela pravdu, hodlaje se od něho v nejbližším městečku odtrhnout. Přišli jsme k polednímu do hospody v malé dědině. V sednici seděli tři muži, hlasitý hovor vedouce v německém nářečí tamějšího okolí. Když jsme tam vešli, umlkli, bystře si nás, dokonce mne, prohlížejíce. – Drotar dal si nalít pálenky, vytáhl z tašky kus chleba a začal obědovat. Já měl v pocestní láhvi ještě víno a hospodská přinesla na moji žádost, co v domě bylo, černý chléb, sýr a vejce. Pobídl jsem drotara, aby se mnou obědval,

což on bez upejpání přijal. Muži ze mne očí nespustili a po chvíli zeptali se, kam jdeme. Řekl jsem, co třeba. Po obědě, nemaje u sebe drobnějších peněz, platil jsem stříbrným tolařem. Drotar s podivem na tolar hleděl, bylo mu divno, že já co tovaryš tolik abych se přesvědčil, zdali mi nic neschází. Pak vytáhl svůj sáček, vysypal přede mne as za pět tolarů stříbrných peněz. „Co mám s nimi dělat?“ ptám se ho, a on mi na to, abych si je vzal, že mi je půjčí, že nebudu mít beztoho dost peněz, abych v hospodě zaplatil. – Čtyři pět tolarů je málo peněz pro našince, ale kdo na zlaté po krejčářích strádá, kdo se za boháče považuje, když má dvě tři sta, tomu je to již kapitálem. A drotar dal mi svoje po mnoho neděl strádané jmění, aniž věděl, kdo jsem a jestli mu je kdy oplatím.“ Bello mi statečně pomáhal a drotar zápasil s třetím. Doráželi na nás noži a já vida, že bychom se jim jinak neubránili, střelil jsem a jeden z mých protivníků klesl. V té samé chvíli i drotar porazil svého protivníka, a třetí vida to, dal se na outěk. – Drotar měl proraženu hlavu železným prstenem, jež Bavoři rádi nosí a jichž při pranicích používají; já krvácel z několika ran a Bello též byl popíhán. – Nezbyvalo nic jiného než bojiště opustit, a co síly stačí, k městečku pospíšit. – Lotry nechali jsme tam ležet, majíce je za mrtvé. Avšak sotvaže jsem z lesa ven se vyvlekl, přepadla mě mdloba, padl jsem. Drotar nemoha mě vzkřísit, vzal mě na záda, a nedbaje na vlastní slabotu, vlekl dále. Naštěstí přijížděly od městečka vozy; na jeho křik vozkové přišli, naložili nás a do města odvezli, kde nás v hospodě složili. Ovšem že se hned po zločincích pátralo, že byl drotar vyslýchán, ale o tom všem, ani o jeho pečlivosti a starosti o mne nedověděl jsem se, až třetí den, když mě silná horečka popustila a já paměti nabyl. Drotar seděl se zavázanou hlavou u mé postele, Bello vedle něho; oba skákali radostí, když jsem začal mluvit. Nejprvnější drotarova práce byla, že mi snesl na postel papíry, tobolku, hodinky i vak, co vše pod svým dohledem měl, žádaje,

„Z praktického stanoviště nazvalo by se to bláznovstvím,“ ozval se plukovník.

„Připouštím, mně ale pravilo srdce, že jednání jeho jest šlechetné, a když jsem ruku mu podáváje děkoval a on mi řekl: ‚Ej, či by hodné bolo, aby brat bratu nepomohl!‘, tu jsem se cítil před tím sprostým člověkem se všeckou svojí vzdělaností a věděním zahanben.“

„Dovolte, pane hrabě,“ vskočil mu do řeči baron, „to byl z vaší strany přemrštěný útlocit.“

„Cítil jsem se zahanben,“ hrabě pokračoval, jako by neslyšel byl baronovu námitku, „a svědomí mně vytykalo, že jsem se prohřešil proti tomu člověku, maje ho za špatného, i zločinu schopného, z pouhého předsudku, jehož prostá mysl ale hlouběji než moje pojala učení křesťanské lásky, jež káže, že jsme všickni bratřími. Než abych přišel ke konci své příhody. Ti tři chlapi, co nás, vlastně mne, oloupit ne-li zabít chtěli, byli pověstní zlodějové; my nezabili žádného, jen omráčen byl jeden a druhý od střelné rány zchromen; nepídil jsem se více po nich. Miča, tak se jmenuje můj ochránce, je mým šafářem; velice se divil, když jsem mu konečně řekl, kdo jsem.“

„Dlouho mu nechtělo do hlavy, že by ‚gróf‘ mohl pěšky s vakem na zádech cestovati,“ usmála se hraběnka.

„A odkud přivezl jsi dnes toho drotara, Hanuši?“ Jelenka se zeptala, neboť byla málo mohla s bratrem před jídlem promluvit.

Na tu otázku vypravoval hrabě totéž, co Jano kmotru svému již pověděl.

„Zůstane zde?“ ptalo se děvče.

„Nevím, jak ti odpověditi; rád bych, aby zůstal. Než ty děti hor nerady dlouho od své otčiny vzdáleny bývají a málokterý má chuť k řemeslu, přičemž by byl poutanější na jisté místo a zůstat musel sám a sám.“

„Tak i náš horský lid nerad se v cizině osazuje,“ řekl pan farář, „a byť se jiní i dost dobře vedl o, po domovu touží, a naše horačky velmi zřídka daleko od domova se vdávají. – Ty dni libovala si bába, že Manka její s Mičou tak šťastna, a povídala, že by to byla zpočátku ani neuvěřila, že by si to děvče člověka práciho do srdce vzít mohlo.“

„Však kdyby toho nebylo, a zaměstnání při hospodářství, nebyl by Miča zůstal,“ řekl hrabě.

Hraběnka zdvihla se od stolu, večere byla ukončena. Hosté šli do vedlejšího salónu, kde stály stolky ke hře přichystané, a každý baviti se mohl dle libosti. – Vedle salónu v krásném pokoji stál uprostřed zelený strom, ozářen světélky, ozdoben ovocem, květinami i pentlemi. Okolo něho ležely dary pro hosti i domácí lid, jež hraběnka po večeri rozdělila, nejvíce to práce její i Jelenčiny. Jelenka více radosti měla z darů, které pro jiné chystala, než které sama dostala; pro Dorlu jmenovitě měla schovanou krásně vyšívanou šněrovačku. Józovi chystali vzácné housle a Jelenka viděla již radost jeho, až ráno ze hřebíku sundá místo svých starých houslí nové.

Pánové sedli ke hře, paní hraběnka s nimi, jen zahradník a učitel pomáhali slečně přilepovat svíčky do skořápek, jež měly se pouštět na vodu, přichystanou ve veliké křišťálové nádobě. – Vtom, co se takto bavili, zazněly táhlé zvuky pastýřské trouby pod okny.

„Starý pastýř jde po výsluhách; v zámku bývá vždy první jeho stačí,“ řekl učitel.

„Jestlipak ale nezapomene Miča na koledu?“ mínila Jelenka.

„Jakpak, slečinko, by zapomněl, když ví, že se milostpanu hraběti líbí.“ – A sotvaže to zahradník dořekl, ozval se v předpokoji šust a šepot, starý sluha otevřel dvěře a mezi nimi ukázala se vysoká postava Mičová a tři jeho krajanů, mezi nimiž Jano. – Přišli zaspívat vánoční koledu.

„Jen dále, Mičo, dále!“ pobízela vlídně Jelenka. – Miča vešel s uctivým pozdravením do pokoje, zůstal ale nedaleko dveří stát; chlapci vedle něho, širáky v rukou otáčejíce a sotva si troufajíce po pokoji se rozhlédnout. Jakmile zaslechl hrabě ve vedlejší pokoji Mičův hlas, kázal opony u dveří rozevřít, aby na ně viděl, a již o hru nedbal.

„No, spust’te, chlapci,“ kázal Miča, klepna Janovi po boku stojícímu na rameno, „zaspievame veľkomožným páňum valašsku koledu.“

Chlapci pokývli hlavami, upřeli zraky jeden do toho, druhý do onoho kouta pokoje a spustili s veselým nápěvem:

*Hop, hop, chlapci, do bory,
Obuvajte bačkory,
berte nohy na ramena,
pojdžeme my do Betléma.
Narodil sa Mesias,
opravdivý Pánbůh náš.
Narodil sa nám, narodil,
a nás briešnych vyslobodil.
Poradme sa na řeči,
sme remeselníci všeci.
„A ty krajčír, čo mu dáš?
Sám nemnobo, málo máš.“
„Ja mu dám kúšťok platienka,
ušije sa mu perinka,
čo sa bude prikrývati,
vo dvě v noci zabrievati.“
„Ej ty švec, ty čo mu dáš?
Sám nemnobo, málo máš.“
„Ja mu ušijem čerevičky
na jeho biele nožičky.“
„A ty hrnčiar z doliny,
zabruchaný od hlíny,
aj ty muožeš s námi jíti,
muožeš hrňok. s sebou vzíti.“
„A ty mesiar bohatý,
s zamaštěným šaty,
aj ty muožeš s námi jíti,
dvě klobásky s sebou vzíti.“
„A ten kováč z doliny,
začerněný od uhli?
Eh ten nech len doma kuje,
něch sa s námi nehotuje,
lebo on by velmi klepal,
Jezuska by nám ulekal.“
„Aj kominík sa stydzí,
něch ho dieťa něvidzí,
lebo dieťa nemá zubů,
kričalo by: Mamo, bubů!“
Jezusku naroděný,
prijmizte tyto dary,*

*ať sa k, tebe dostaném
a s tēbú sa radujem!*

Na okamžení umlknouce odhodili chlapci klobouky na zem, podepřeli ruce v bok, vpadli do skočné melodie a tancující zpřivali dále:

*Oj nožku za nožku,
poskočme si trošku.
Budzme všeci veselí
ako vlci v jeseni.
Vyspíme sa na kameňu,
vyležíme na koreňu
pri tých našich ovečkách,
pri tých našich statočkách!*

Vyskočili, zavejskli a poklonivše se pravili zcela vážně: „Pochválen buď Ježíš Kristus!“ – Miča pak doložil: „Něch Pánbůh velmožnému pánu i všecké jeho rodině i všem hostům dá št’astlivé, veselé sviatky!“

Po těch slovech chtěl se Miča ze dveří vyhrnout; hrabě ale, který chvíli již v pokoji stál a libý souzvuk čtverohlasu, z něhož lahodný měkký hlas Janův vynikal, byl poslouchal, vzal ho za ruku, do druhé uchoopil Jana a vedl je do salónu. Prvního představil co svého ochránce dvěma cizím hostům, druhého všem.

„Jaká to krásná tvář!“ řekla hraběnka, s libostí na Jana pohlížejíc.

„A hlas jak slavík,“ pravil učitel farářů.

„No, zkuste, pane, jestli to tažné ptáče udržíte, snad sbor váš obohatí,“ usmál se farář.

„Takový chlapík, věřím, ten se dovede bít,“ řekl plukovník, měře si Miču od hlavy do paty.

„Ej veru, milostpane, nebojím sa,“ Miča odpověděl, rukou se rozpráhna, jako by ze do někoho pustit chtěl; „ale keď přídu chlapi dvaja traja, silnější ode mna, hej, už tu lepší povedat’ ,varuj sa’ než ,neboj sa’. Keby nebol milostpán máł pistol, boli by nás se světa sniesli. – Bodaj je zlý vietor zavál! Ale štípka prachu – kopa strachu, to nám pomohlo.“ – Tak Miča vždy zásluhu od sebe odmítl a zamluvil.

Hrabě vida, že se drotari ostýchají, vedl je zpět do pokoje, kamž sluha jídlo a pití pro ně donesl. Mladíci se velmi ostýchali jísti, zvláště před slečnou, a Jano, kdykoli naň Jelenka pohlédla, vždy sklopil oči. Hrabě sedl si k Míčovi, vypravoval mu, jak se s jeho krstným synem sešel, a mimoto se ho ještě vypytał na věci, které hospodářství se týkaly.

Jelenka ale, veselá, dětinská Jelenka, ptala se Jana, zdali i u nich se hra na spouštění světýlek na vodu.

„Aj u nás spúšťajú dieuky kahance na vodu,“ odpověděl chlapec.

„A jaké jsou to kahance?“

„Urobia si kahanec z dubovej kuory, dajú dnu kúšťok loja, skrútia z nití motúzok, rozžehnu a kahančoky spustia na riekú. Keď sa obráti kahanec hore vodou, nazdá sa dieuka, že sa vydá na hornú, keď pluje dolu vodou, že na dolný koniec dediny, keď sa od brehu nepohne, nevydá sa hiba v druhý rok. Uj, to behajú dieučence, smejúci, spievajúci dolu brehom, hore brehom, a každá sa len pozerá za svojím kahancom.“

„A jak, kdyby se kahanec potopil?“ dále se ptala Jelenka, kterou podobné zvyky velmi zajímaly.

„Juj, horko by plakala dieuka, že musí do roka zomreť,“ ujist'oval Jano.

Jelenka ještě na všelicos se ptala, i na rodinu Janovu; hoch povídal jí, že je sirotek, staršího bratra že má ženatého, mladší sestra že mu umřela a o rok starší že je doma u bratra.

„Kolik roků čítáš ty?“ ptal se ho hrabě, zaslechna konec jeho řeči.

„Hádám, že osemnác rokov,“ odpovéděl Jano.

„A jak se jmenuje tvoje sestra?“ Jelenka se ptala.

„Hena.“

„Skoro tak jako já,“ obrátila se slečna k Hanušovi.

„Helena, jako ty,“ vysvětlil hrabě, podíváje se na svou sestřenku s vroucí láskou.

„Je hezká tvoje sestra?“ zvědavě se ptala slečna.

„O hej, pěkná, ako Talia!“ odpovéděl Jano hlasem velmi lahodným, do něhož jak by vložit chtěl všecku vroucí lásku, již pro sestru měl.

„Mat' jeho prezývali ‚belenu‘, že pěkné biele líce malá, aj dieuka její pěkná budě,“ mínil Miča, vstávaje ze sesle a k odchodu se hotuje. – Jano také popotáhl hunu na rameno a shýbl se pro širák, který si byl položil na koberec vedle zeleného stromku. Když klobouk zdvihl, teprv si stromku všiml. Byl to kvetoucí modrý bez.

„Lála, orgován. A živý!“ zvolal hlasitě, zapomena v podivu, v jaké je společnosti.

Hrabě i učitel se zasmáli, Jelenka ale přiskočila ke stromku, ulomila kvetoucí halůžku a hochu ji podala. Poprvé Jano zrak na ni upřel, ale vše se mu začalo kmitat před očima jako v záři: bělorůžové líce, libě se usmívající ústa, velké modré oči, bílá ručka i zelený stromek. Chtěl mluvit, a nemohl a nevěděl, jak se byl dostal ven, když mu klepl Miča na rameno, že může již dát klobouk na hlavu, že jsou na dvoře.

Baron byl jako u vidění nad tím, co viděl a slyšel. Hraběnka, dáma tak vznešená, blahorodá slečna, která schopna byla k uvedení u velkou společnost, slouti okrasou salónů, hrabě, potomek slavného rodu, – ti se baví se sprostou společností a společnost ta je jim tak milá jako ta nejvznešenější! – To mu bylo nepochopitelné – vidělo se mu zaslepeností! Nemohl to přes srdce přenést.

„Takovým zacházením s těmi sprostými lidmi, milý hrabě, nepřivedete to daleko; konečně budou myslit, že jste jim roven!“

„To jim milerád odpustím,“ usmál se hrabě.

„Tedy šlechtictví, slavné předky tak nízko stavíte, že by se jim sprostý drotar vyrovnal?“ rozhorlil se baron.

„Já jsem sice špatný etymolog, ale tolik vím, že ‚šlechtný‘ a ‚šlechtic‘ stejný kořen má. Bylo to nejspíš při počátku, že šlechtný člověk stal se šlechticem a ze samých takových šlechticů že záležel výbor společnosti, šlechta. Tak mi to vykládal můj učitel, a to byl slavný etymolog a šlechtný člověk.“

Tak odpověděl hrabě a podobným způsobem mluvilo se ještě dále, až pak tichou nocí zazněl hlahol zvonů, svolávajíce věřící do chrámu Páně k radostné slavnosti narození Spasitelova. Pan farář se zdvihl i pan učitel, aby šli za svojí povinností; a zanedlouho rozešla se celá společnost. Když potřetí seznámili, ze všech statků i chalup pospíchali hospodáři, hospodyně, chlapci i děvčata do ozářeného kostela. Mladší děvčata měly za pasy zastrčené kvetoucí haluzky, chlapci jdouce přes stoku smočili dva prsty pravé ruky, dělajíce si na pravém líci kříž. Děvčata vstupující do kostela, dychtivě čekaly, který který proutek ze zápasí vytáhne, chlapci zase čekali, která setře kterému mokré líčko. Jestli ale nemilovaný chlapec haluzku si uchytil, jestli nemilá ruka setřela křížek z líce, tu mrzutost, ba i hoře a strach uhostily se v srdcích chlapce i děvčete.

Mezi mladými chlapci stáli i drotaři a mezi těmi o sloupec opřen Jano. Ruce měl pod kloboukem složeny; chvílemi bloudily oči jeho po jednoduchém, ale krásném kostele, chvílemi sklopil je na kytku, jež se mu na klobouku za šňůrou houpala. Domácí chlapci pyšnili se buď dělanými kytkami, buď svěžími višňovými haluzkami, z drotarů neměl mimo Jana ani jeden květinu na klobouku. – Doma, ach doma, tam krásnila milovaná ruka každou neděli klobouk svěžím krásným kvítím a v zimě, kdy nebylo kvítí ani muškátu zeleného, vzala útočiště k umění, a přece zdobilo klobouk milovaného chlapce kvítím! Cítili chlapci, cítili, že může všude dobře být, ale nad domov že není.

„Ale Jano, kde vzal on tu krásnu kytku,“ tázali se s podivem. – „Dostal ju od slečny,“ byla odpověď. – „Juj!“ zadivili se všickni, neboť květinu od děvčete podaná znamenala vždy milost, a kdyby mladík k děvčeti lásku necítil, květinu by od ní nenosil.

Jano si jejich podivu nevšímal. Vedle sebe vidí státi svoje krajany, podle nich chlapce vesnické, před sebou v lavicích hospodáře v bílých šerkách, široké klobouky v ruce, černé vlasy viset až na ramena; z druhé strany sedí ženy v bílých plenách, dlouhých kožiších, takových, jaký jeho matka nosívala, jaké všechny roby (ženy) v jeho dědině nosí. A před samým oltářem hlava vedle hlavy, bílými vínky ozdobené, vrkoče, přes záda visící, červenými stužkami propletené, jak to děvčata v Korálovicích nosí, a každou jako tam vidí stát na svém určitém místě. – Oko jeho bloudí z jedné na druhou – zapomíná, že není v otcině –, hledá sestru Henu. Blanka její v první řadě u oltáře vpravo; ach ano, stojí tam děvče, krásné jako sivooká holubička, Jano oči z ní nespouští. – Ale děvčeti splývá okolo hlavy závoj jako mlha, Ilena mívá hlavu nezavítou, děvče oděno v hedbáv i aksamit, Ilena nosí jednoduchý kabátek s knoflíčky, děvče sedí nahoře v panské stoličce, Ilena stává na své blánce uprostřed děvčat; první jako bílá růže na vysokém

kříčku, druhá jako bílá lilie mezi kvítkami v zahrádce. Jano poznává svůj blud, poznává, že ta Ilena není jeho chudobná dobrá sestřice.

Vtom ozve se po chrámu radostný jas: „Narodil se Kristus Pán, veselme se!“ – V zbožném plesání, s vroucím díkem vrhá se lid na kolena, děkuje Všemohoucímu, že seslal světu Vykupitele. – Také Jano hluboko hlavu sklonil, bujné vlny vlasů spadly mu přes tvář a nikdo neviděl slze padající na vonný bez.

4

Na Boží hod byla venku tuhá zima, v bábíně sednici ale bylo teplicko jako v lázni. Bábě se po obědě oči klížily, klímala trochu na lavici u kamen, pak si ale potichu vlezla na pec, přikryla tvář zástěrou a usnula, dříve než by pět spočti. Dorla byla si již poklidila, také již shodila sukni, již při práci měla, a oblékla se do sváteční červené, cele do záhybů složené, která při každém pohybu vlny okolo těla jí házela, jako když hladinu vodní větřík převívá; měla již sněhobílé tílko s dlouhými přes loket rukávci, měla červené punčochy, střevíce s mašlí a podkůvkami, měla i novou šněrovačku, co jí byla slečna ráno poslala se vzkázáním, že Jezulátko ji pro ni nadělilo.

Kdo by si pomyslnil, že šněrovačka, věc tak nepatrná, příčinu zavdá k velikým převratům; ale není šněrovačka jako šněrovačka, takovou šněrovačku nemělo ještě žádné děvče, co vesnice vesnicí. – Na bílém brokátu byly vyšity kytice růžových poupat, karafiátů a u obruby kolem dokola žitné klasy. Oči člověku přecházely, když se na ně díval, a květiny na utrnutí se zdály být jako opravdovské. Napřed byly dvě stříbrné spony. Dorlu také ta šněrovačka nesmírně těšila a hned si ji vzala na „hrubou“. – To bylo dívání, divení! – Mimo starší ženy i muže nevěděli ostatní z kázání ani desátého slova, ačkoli uměl pan farář krásně kázat.

„Tys krásná,“ děvčata vyčítaly Dorle, „žádné z nás nevyšila jsi tak pěkně šněrovačku jako sama sobě.“

„Co si to o mně myslíte, kdybych já uměla tak krásně vyšívat, to bych se pyšnila! Tuto šněrovačku nadělilo mi Jezulátko v zámku,“ řekla Dorla děvčatům, ale ony, ač každá dárek také dostaly, přece Dorle záviděly.

Chlapci také si šněrovačky Dorliny všimli; nevěděli, jestli měli dříve na očích mhu, anebo jestli Dorla jen v té šněrovačce tak pěkná, zdála se jim, že od večera vyrostla. Postava její nebyla vysoká, ale souměrně urostlá, vlasy měla jak havran, oči tmavé, šelmovské; když se smála, v tvářích i bradě důlky se jí dělaly. Divili se, že ještě žádnému nenapadlo o její přízeň se ucházet, kdežto k jejím vrstevnicím chlapci již na „volání“ přicházeli. – Ženy začaly si šepat o šněrovačce a jedna druhá se ptaly, kolik asi let Dorle, že statné děvče, že by ji věru již mohla bába vdát, a nejedná matka byla by ráda za nevěstu ji přijala aneb syna do bábiny chalupy přiznít volila, neboť věděly selky, že je Dorla děvče z dobrého hnízda, a znaly její obratnost v každé práci. Ale měla také své závistnice, závidějící jí přízeň vrchnosti, umění v pracích, ba zkrátka oči v hlavě. Přezdívaly jí „slečno“, ale jen mezi

sebou, veřejně proti ní čeho říci přece si netroufaly ty zlé jazýčky, neboť Dorla vody před žádným nezkalila a daleka byla myšlenek, které jí podkládaly.

Ačkoli slečně celým srdcem oddána byla, přece cítila předobře převahu jejího ducha, a ta úcta nedala jí mezeru mezi ní a sebou překročiti; ani ve spánku nebylo by jí na mysl přišlo k ní se v čemkoli rovnat. Ale bystrého jsouc vtípu, ledačemu se při slečně naučila, čeho si ostatní nevšímalý, a nechťc ani osvojila si přece zacházením se slečnou slušnější způsob chování, něžnější mrav a tím se, aniž sama věděla, od ostatních družek lišila. Ony to ale cítily a byly, jak již praveno bylo, nejen mezi družkami, ale i jejich matkami takové, které jí to záviděly. Většina ale děvčat následovaly Dorlu, chodily k ní na přástvy, pracím se učily zase od ní, co ona od slečny se učila, když něco pěkného viděla, povídala jim o tom, a tak se vliv ducha rozšiřoval odhora dolů, aniž to kdo pozoroval.

Jak již podotknuto, krásná šněrovačka veliké pobouření způsobila, a každá chtěla mít podobnou. Hned po kostele stavila se jedna selka u báby na poradu, vlastně ale aby vyzvěděla, zdali bába by volna byla Dorlu vdát, neboť měla dva syny na ženění. – Začala tedy o své chorobě, a když jí byla bába radu dala, začala mluvit jedno k druhému, chválit kázání, Dorlinu šněrovačku, Dorlu, jak se jí právě řeč hodila.

„Krásné to máte dívčí!“ skončila.

„Nu pro krásu se vyspat' může,“ řekla bába.

„Pomalů abyste se jí o ženicha starala.“

„Není naspěch,“ mrzutě zabručela bába.

„Ba právě, vždyť je dívčí mladé,“ přisvědčila hned selka. – „Však nebude starší než Strakoic Hanče?“

Bába chvilku přemýšlela, pak řekla: „Strakoic Hanči bude o senoseči sedmáct, ha Dorle minulo o žatvě šestnácte roků.“

Bába znala mimo pana faráře stáří vesničanů nejlépe, jmenovitě dětí, jež po třicet let, co bábou byla, zavazovala, věděla jistě, kterou dobu se které narodilo, bylo-li o vánocích na červené vejce neb o letnicích, o masopustě neb v postě aneb o selském posvícení bylo-li, když se silo žito, pšenice, hrách či leny, či v dobu senoseči, žatvy, sklizení otav, čili při početí draček a o přástvách. To byly hlavní doby v roku, o nějaký týden tu nešlo; beztoho když si chlapec odbyl rekrutýrku a se oženil a děvče když se vdalo, s počtem let si hlav netrápili. – „K čemu se starat o léta, když Pánbůh zdraví dává a mysl jará,“ říkají na venku. – Starý Bor také nevěděl s jistotou udat, jak je stár, když se ho hrabě jedenkrát na léta ptal; počítali jedno k druhému, když Josef císař na trůn vstoupil, když Bor byl odveden, a konečně spočtli, že je mu sto a tři roky. Pěkná to léta! A stařečkovi se ani nezdálo, že velmi stár; synové jeho, starci jeden sedmdesáti – druhý šedesáti-letý, byli mu ještě chlapani, on s nimi a vnuky zároveň na pole i z pole, a jestli mívál jaké trampoty, s pomocí boží je přestál, a tudíž mu nebyl čas na světě dlouhý. – Ale od té doby napadalo mu často, že by přece již Pánbůh ho povolal měl, aby udělal místo jinému. – Syn rychtář si také po čase bábě stěžoval, že tatík od té chvíle, co mu lidé „léta počítají“, začíná chřadnout, že již ani trávu kosit nemůže,

ani na hrušku že už nevyleze. „Nu co se ti zdá, Boriku,“ řekla bába, „jsú tu léta, ha věčně živ byt' němuž. Mládež má smrt za hřbetem, staří ji mají před očima.“

Šestnácte roků tedy minulo Dorle o žatvě!

„Nu máte praudu, že nespěcháte,“ řekla bábě. „Ono se ovšem říká, raného setí ha mladého ženění že ještě nikdo nelitoval; hale šlak tomu věř, lehko se oženit', hale těžko rozženit'. Já těm mým chlapcům vždy to říkám. Jsú to dobří chlapci, příla by jim hodné ženy.“ A selka začala syny svoje do nebe vynášet.

Bába neřekla ani slova, ale když selku ze dveří vyprovodila, povídala si: „Máme sádlo, hale ne pro kočku, milá kmotra!“ – Patrno, že věděla, proč selka přišla.

Nešlo ale bábě nějak z hlavy, že Dorle již šestnácte let.

„Kam se jen podíly ty léta,“ divila se. „Nedávno ešče, co to do školy chodila – Vdávat', s kým?“ ptala se sama sebe a v mysli přešla celou řadu vesnických mladíků, ale konečně zavrtěvši hlavou pravila: „Nu k čemu si rozum trápit! Který jí od Boha súděný, za toho se dostane. Však děvče samo ešče na lásku ani nemyslí.“ – To byla vlastně její největší útěcha, a proto tak pokojně na peci spala.

A co Dorla? Jaké to myšlenky se jí v hlavičce rojily, když tiše u okna stála, v jedné ruce zrcátko, v druhé bílý vínek držíc, ani do zrcátka se nedívala, ani bílý vínek nevážala, upřeně jen do okna hleděla? – Kdo by je mohl uhodnout? A uhodnuv, kdo by směl vyzradit dříve, nežli ona sama je vyzradí! – Upust', ruko všetečná, neodhrnuj záclonu od lože posvátného, kde odpočívá v líbezném snu pohroužená bůže nebeské! Neukracuj ten blažený sen, vždyt' uprchna se více nenavrátí.

U stolu seděl Józka; chvílemi pohrával si na něm, jako by u varhan seděl, chvílemi začal zpolehounka notovat sólo, jež byl v kostele ráno zpíval. Józka byl prostřední výšky, nevelmi silného těla; tvář bledá, velmi od neštovic rozrytá, čelo klenuté, hnědé vlasy nad čelem rozdělené a za uši sčesané; od čela rovnou čarou dolů táhlý nos, bílé zuby a nevelká ústa. Tvář jeho podobala se podzimní krajině, paprsky slunečními neosvětlené; když však mluvíti začal, tu nabyla živosti a jemný výraz žalu, jenž mu okolo rtů spočíval, dodával jí ráz měkkosti. Když se mluvilo, měl zvyk hlavu skloniti k ramenu, ucho vpřed nahnouti, snad aby lépe slyšel. Měl foremnou a velmi hebkou ruku, nepracoval' nic těžkého, leč že hudební nástroje spravoval nebo nožíčkem nějaké maličkosti vyřezával. Chodě, a kdyby jen přes sednici byl šel, měl pravou ruku před sebou zdviženou jako k ochraně, levou, v níž obyčejně nějaký nástroj si nesl, na prsou položenou, hlavu pak nesl vzhůru. – Sát jeho selského kroje býval vždy velmi čistý, na to bába i Dorla dbaly.

Sedě u stolu a sólo si notuje, zdál se býti velmi spokojen; chvílemi se usmíval, mna si ruce, chvílemi zase schýlil ucho kupředu, jako by něco poslouchal. – Tu ho z blouznění vytrhl hluboký vzdech; plaše zdvihl hlavu, v okamžení ale usmál se řka: „Tys to, Dorlo?“

„Já to,“ ozvalo se děvče a tvář její přelítl temný ruměnc, jako by ji při zlé myšlence byl zastihnul.

„Ani jsem nevěděl, žes tu; co je ti, že vzdycháš?“

„Co by mně bulo, nic mi není,“ odpovídělo děvče tiše, ale Józovi neušlo pohnutí její, jež se v hlasu jevilo.

„Hm,“ zavrtěl hlavou, „jindy celý den zpíváš, a dnes jsem tě ještě ani zanotovat neslyšel.“

„To je tím, že ti od rána, co jsi nové husle dostal, jiná muzika v huších hraje.“

„Máš pravdu,“ řekl Józa a dle svého obyčeje, když ho něco velmi těšilo, do rukou si tleskl; „ale kdož by se neradoval! – To je nástroj! – Jako by v něm andělíčkové byli. Věř mně, já bych nejedl, nepil, jen hrál a zase hrál! – Ti dobří naši páni! Kterak já si toho zatoužil!“

„Jako já krásnu šněrovačku. Milý Józo, skoro se děučence na mne rozhněvaly, súdily, že já pro sebe na práci více vtípu vynakládám, než když pro ně vyšívám.“

„I vždyť si na kruchtě o tvé šněrovačce i chlapi povídali.“

„Kdyby bulí raději na partesy se dívali,“ vskočila mu do řeči Dorla.

„Však jsem jim to pravil; byli by dnes krásných kaněk nadělali, kdyby nebyli pan hrabě s námi hráli a slečna nebyla zpívala.“

„Myslila jsem si, že jsú pan hrabě na kruchtě, když jsem jich nevidíla hu paní ha hostů v lavici sedít.“

„Jací jsou hosté v zámku?“

„Ten starý pan oficír, co rádi na honbu chodí; ten druhý ešče hu nás nebul. Sedil tam nadrchaný jako zámecký t'opan.“

„Nevěděl jsem, že Dorlička také ostrý jazýček má,“ pohrozil Józa děvčeti.

„Ešče se nikdo o něj nehurazil,“ usmálo se děvče, a uvázavši si vínek, přistoupila k Józovi, aby mu vlasy přihladila. – „Tos ty zpíval sólo při Benediktus?“ zptala se po chvíli, ale kdyby Józa nebyl slepým býval, byl by viděl, jak se při té otázce začervenala.

„Tebe, tuším, ta šněrovačka také spletla, žes nerozeznala můj hlas od Pavlova.“

„I nemaluj bez barvy, Pavel když spustí, všecko se otrásá, to nebul hlas jeho.“

„Však jsem mu přikázal přede mší, aby nezapomněl, že není v lesích, a nespouštěl na celou. At' si kdo proti němu mluví nebo nemluví, to je pravda, že má hlas, jemuž není rovno daleko široko; ale takt neumí držet a palici má tvrdou, říci si nedá, to je také pravda. Panu hraběti se také líbil.“

„Že líbil?“

„Takový hlas se musí každému líbit!“

„I cožpak hlas, estli se Pavel inak panu hraběti nelíbil, to je málo,“ mínila Dorla.

„Málo?“ rozhorlil se skoro Józa. „Což si může člověk pěkný hlas na trhu koupit? To je vzácný dar, milé děvče. A není Pavel co do těla hezký chlap?“

„I pro mne nechť si hezký nebo nehezký, nehádejme se o to,“ vylouvala Dorla.

„Jdiž, ty máš vždy na Pavla svrchu, a on onehdy mi povídal, když ty v kostele nejsi, že je o jednoho anděla méně.“

„Myslí si, že zdvořilostí nezhrěší, – vždyť se známe.“

Vtom se bába na peci vzbudila a další rozmluvu přetrhla hlasitým zíváním; narovнала si ještě trochu kosti a slézajíc s pece si libovala: „Tak jsem spala jako snop. – Snad huž zvonili na požehnání?“

„Hnedle budou zvonit podruhé, raději půjdu,“ odpověděl Józa, oblékaje na se kamizolu.

„Přijď, chlapče, po kostele dým, budu tu naši,“ pravila bába, a když Józa přisvědčil, sundala s hlavy starý čepec a začala se chystat do kostela, přihlazujíc si šedivé vlasy rukou. Dorla také ještě do malého zrcadla nahlédla, vlasy přihladila, pak si položila na stůl ruční šátek a modlitební knihu, vázanou v dřevěných, žlutým plechem pobitých deskách, ozdobených zelenými a červenými kameny skleněnými, jakož se obyčejně do kostela nosily.

„Tyť celá svítíš, dívčí,“ řekla bába, prohlížeje si Dorlu. „Vždyť máme Boží hod, bábo,“ odpovědělo děvče vesele.

„Nu, vždyť se to sluší; hale tu šněrovačku nemělas brát, bude zasej capartů.“ „I nebude, vidíli mne o hrubé, nynčko si mne huž nevšímnu.“

„Však je lip,“ mínila bába, oblékajíc se do kožichu. Dorla nebrala přes sebe ani odívku ani kabátek, to jen přespolním děvčatům se odpustilo, pro domácí byla by to necest bývala zaodít se, neboť mladý má se prý i na ledě zahřáti.

Po požehnání rozběhla se drobná mládež dílem na rybníček na klouzačku, dílem na zámecký vršek sáňkovat se s vrchu dolů, čímž se i drotaři rádi zabavovali. Starší chlapci vyprovázeli děvčata domů, hospodyně jedna u druhé na chvilku se stavily a hospodáři rozešli se dílem k Vávrovi do hospody, dílem, kdo byl milovník čtení, k rychtářovic, kde v zimě každou neděli čítali z české historie nebo z knih zábavných a poučných, co jim pan hrabě půjčoval. – Miča se svou rodinou, k níž i Jana počítal, ubíral se k bábině chalupě. Jano vedl malého Honzík, uče ho klouzat na každé zmrzlé louži, Dorla šla s Józou. „Nepůjdeš trochu s námi?“ volaly na ni dívky. „Haž podruhé!“ odpověděla, „dnes muším dým!“ Vtom se ozval za ní hlas: „Je dovoleno vyprovodit' vás?“ Dorla se ohlídlá, ale nebyla s to odpovědět, tak se zarazila. „Ani se neptejte a pojd'te,“ řekl Józa. „Kdo je s tebou, Petře?“

„Pavel,“ ozval se zvučným hlasem druhý mladík. „Tot' jste se shodli, a kam jdete, apoštolově?“ zeptal se Józa dále. „Nynčko s vámi, potom nevíme ešče, kam se hamáte jít,“ odpověděl Petr, a obrátiv se k Dorle, ptal se: „Zejtra dívčí koleda, komu chystáš hnětanku?“ „Komu jsom ji vždycky dávala, ten ji dostane zas.“

„Tedy mně!“ zasmál se Józa. „To nevím ale, budeš-li s mou koledou spokojena; letos neschovával jsem jablka, co mi pan farář dával, a z nás žádný takových nemá. Myslíl jsem, že letos jinému koledu chystáš.“

„Nevím, s kým by hnětanku tak ráda dělila jako s tebou.“

„Nenech se premovat', Józo, děvčata lžu, jak by tiskl,“ řekl Pavel.

„Kdyby vaše praua mostem bula, nechtěla by přes něj chodit',“ odsekla Dorla, a jsouc právě u domácí chalupy, kamž rodina již byla vešla, otevřela vrátka, aby Józu napřed pustila.

„No, sprovod' vás Bůh, chlapci!“ řekl on, vcházeje do stavení, a děvče vklouznuvši za ním, přálo chlapcům: „Mějte se rádi.“

Chlapci smekli červené, kožešinou opremované čapky, pozdravili a obrátili se cestou do vesnice.

„Vtipnú kaší krmila bába tu ještěřičku! Věru by si z toho nic nedělal, kdyby měl za ni tři léta slúžit'. Taková žena obveselí statek,“ řekl Petr.

„Máme-li zůstat' dobří kamarádi, Petře, tedy pamatuj, že se Dorla líbí mně,“ určitě odušil Pavel.

„Ha proto, že se tobě líbí, nemá se líbit' mně? I to by se rád na toho podíval, kdo by mi to zakázat' směl!“ ozval se Petr, a zůstana stát před Pavlem, podepřel si ruce v boky, čapku pošoupnuv v komickém rozhorlení na stranu.

„Já!“ řekl Pavel s planoucím okem a pádnou pěst položil na Petrovo rámě.

„Ty?“ „Já!“

„Hm – totě něco! – Víš, že tě má Dorla ráda?“

„Hať si vím nebo nevím, do toho tě pranic není.“

„Je mi do toho, rozumíš! Esli jste si nedali slovo, mohu se o ni hucházet' rovněž tak jako ty hanebo ten krásný drotar: pak se hukáže, ke komu má víru,“ pravil Petr zcela mírně.

„Já jsem blázen!“ zvolal Pavel, uhodě se pěstí do čela.

„To máš praudu, láska dělá z lidí blázny,“ řekl Petr a vezma Pavlovu ruku zavěsil ji do svého lokte, veda ho dále. „Já teky zkusil, po čem hoře platí, když mne zmátly šiky ha jiný mne odstrčil jako kotě od mlíka. – Tenkrátě bulo mi těsno na světě, túlal jsem se po noci ha často duši zatopil – však ty to víš. – Budu to o Tři krále dvě léta, co jsi mě v Rmútském lese našil napolo zmrzlého. Opil jsem se na drt ha myslím, že jsem si chtíl smrt' hudělat'.“

„Halespoň když jsem tě vzkřísil, chtíl jsi mi za to vybit'.“

„Člověk si nevidí někdy na rozum, nynčko by sám sebe pral, když na to vzpomenu; hale tehďaz' jsem bul blázen ha myslil, že to nesnesu. Ha přece jsem z té nemoci se vykašlal! Svět mne zase těší, děučence rád vidím, zvlášť Dorlu, protože má cosí od ní, – pro kterou by duši bul dal, hale hucházet' se o ni mi nenapadlo, hani o ni hani o jinú.“

„Ty se tedy ženit' nechceš?“ vyzvídal Pavel.

„Člověk se nesmí ničeho odříkat', hale mne nemá kdo nutit', bratr je rád, když nepřivedu druhů hospodyní do statku, neboť dva kohúti na dvoře ha dvě hospodyně v komoře se nesrovnají, lásku jsem pochoval, k čemu se tedy ženit'?“

„Proč jsi nikdy ešče o tom se mnu nerozprávěl?“ předhodil mu Pavel.

„Já by to bul sám sobě rád zapříl, kterakpak jsem měl s tím se komu pochlu-bit'? Lidé by se mně buli vysmíli, ha snad i ona.“

„Co, tys jí hani neříkl, že jí máš rád?“ divil se Pavel.

„Ne; třebas s čertem by se bul pral, hale když ona na mne promluvila, třísl jsem se jako osikový list. – Dobře bulo, že jsem mlčíl; kdyby mne bula ráda měla, nebula by se do druhého zamilovala.“

„Ha která je to?“

„Neptej se, to ví jen Pánbůh ha já, ha se mnu pújde její jméno do hrobu. – Nebul by se nikdy hani tobě, hač jsi můj nejmilejší kamarád, zmiňoval, hale hať víš, že ti nebudu sokem. – Ha nynčko pojď, zapíme to, huž je to tam, co vlček

sham, ha čeho nelze vrátit', raději z mysli pustit',“ řekl Petr s povzdechem a oba chlapci vešli do hospody k Vávrovi.

Vávra nebyl vlastně svého zaměstnání šenkýř, byl sedlák jako každý jiný, hospoda byla mimotní živnost, které on sám jen v zimě si hleděl, kdy nebyla práce na poli. Letního času zastávala obsluhu jeho žena a dcera, a když bylo mnoho práce, hospodu zavřeli; tehdy beztoho mezi dnem nikoho nečekali, neboť byla hospoda jen pro vesnický lid, pro staré, aby se měli časem kde sejít a posilnit se sklenicí dobrého piva, jež doma mít nemohli, a chasa aby měla kde muziky držet. – Nebylo lepšího místa k tomu ke všemu než u Vávru; hospodyně i dcera její čistou, obratnou, přívětivou osobu, Vávra člověk veselý myslí, hovorný, mírumilovný, svědomitý, sednice prostranná, podlaha rovná jak stůl, sklep hluboký, pivo z panského pivovaru ve městě takové, kterak je sám sládek píval, o dvojité křídle ani slechu. Kdežpak mohlo být lepší hospody! Proto se rád někdy sám pan farář, učitel, správce a druzí zámečtí obyvatelé u Vávru zastavili. Nikdy nebylo slyšet, že by u něho celé noci karbanilo se, hodné ženy neproklínaly hospodu jeho co sít' ďábelskou, v níž muži jejich zhynuli, daremné hospodyně nenašly odbytu pro tajně odňaté obilí neb poživu co výměnu za sladké rosolicko, tovaryši z mokré čtvrti teplého hnízdečka; nebylo slyšet, o muzice že by si chasa džbánky o lebky otloukala a nohy od stolic zvyvracela, jak se to dělo v městských krčmách a v bavorské hospůdce. V pohorské vesnici byli sice lidé jako všude jinde podléhající vášním a slabostem, ale Vávra podobných neřádů netrpěl, dobrá pověst šla mu nade všecken zisk. – On znal již své hosty a jejich slabosti, věděl, kterak s nimi zacházet, a hosté znali Vávru. Když se přihodilo, že si který opicí chytl, nenalil mu víc, kdyby chtěl byl každou kapku zlatem platit. „Lepší dobrý hlas než zlatý pas“ – říkal, a milý chlapík musel s opicí domů, ne-li po dobrém, tedy po zlém.

Když vešli Petr s Pavlem do hospody, našli tam dva řemeslníky z města, truhláře a zámečníka, kteří do zámku pracovali, jak to obyčej na venku, aby všední den ničež nezameškali, v neděli a ve svátek mimo město po svém vyřízení chodili; byl tam vesnický kovář a několik sedláků, mezi nimi Srna, co mu přezdívali Sršán, vlastní bratr Pavlova otce.

„Pozdrav Pánbůh!“ pozdravili chlapci, smeknouce čapky s hlavy a na hřeb je zavěšující.

„Dejž to Pánbůh,“ poděkovali hosté, nadzdvihnuvše čepice s přikrytých hlav, a hned podával každý svůj džbánek příchozím na zavdanou.

„A což vy, chlapci, do hospody ha ne mezi děučata?“ ozval se jeden sedlák.

„Odbyly nás, milý Koubo, vypadli jsme jim z rukávu,“ zasmál se Petr a sedláku připil.

„Vždyť' jsom vás viděl z kostela jít' za bábinu Dorlu,“ obrátil se tázavě Sršán na svého bratrovce.

„Vyprovodili jsme je haž k chalpě, dál jsme nešli, protože nás nezvali,“ odpověděl Pavel.

„Mají tam vítanějšího hosta, než jste vy,“ posměvačně řekl Srna. „Drotaři – to jsou jinakší chlapi, ti jsou v hraběcí milosti; však ona Dorla nebude hlupější než Manka.“

„Huž si zasej hudělal novů pišťalku,“ obrátil se Vávra k Srnovi, kterého neměl pro jeho rozbrojnost velmi v lásce.

„No huslyšíte záhy, jak si o tom budu vrabci na střechách pískať, že má ten mladý drotař, co včira přišel, službu ha Dorla že si ho vezme.“

„Poslali vám o tom zvěst', strejko?“ ptal se úsečně Pavel, „že to tak jistíte?“

„Chytrému napověz, hlupému dolož, mně není třeba výkladu, rozumíš, chlapče?“ odsekl Srna.

„Vždyť by to nebul žádný div, ten drotař je jak malovaný, může se děučeti zalíbit'; ha pan hrabě by měl z toho radost, kdyby se to sebralo, ha zajisté by jim do živnosti dali,“ řekl Vávra.

„Co potřebuje, kdo si Dorlu vezme, bába je zazobaná dost ha dost. Na chalpě není dluhů hani vindry, všechno spořádáno, v sadě mají pěkného ovoce, kúsek pole, krávy, copak jim třeba? Bába si vydělá hezkých pár zlatých do roka, Dorla s vyšíváním ha Józa teky si vydělá pár grošů za správy nástrojů. – Kdo tam sedne, dobře sedne,“ mínil kovář, a obrátě se k Petrovi, doložil: „To by pro tebe místo bulo.“

„Nejsem ešče hustálý, habych sedal, kmotře Bláho,“ odpověděl Petr.

„No ty budeš tak dlúho odkládat' ha vybírat', haž zůstaneš neženat.“

„Tím snad nezhřeším.“

„Samota člověku nepřisluší, chlapče,“ dokazoval kovář.

Petr ale vida, že je Pavlovi rozprávka ta nemilá, řekl: „Načneme z jiného sudu, na tuto je dost času. – Co je nového v městě, mistři?“ obrátil se k měšťanům.

„Nic jiného, než že předvčírem v noci dozorcové dva podloudníky lapili v Černém lese a několik břemen solí dostali, co ostatní odházeli. – To se naplatí Davídek.“

„Kýho výra!“ zvolal živě Srna. „Trúpi, proč nečekali na trnavú noc – eh, ten křivonožka málokdy št'astně převede přes hranice. Zdá se, jako by mezi sebou Jidáše měli, který je hudává, ha Zalesáci jsou strašpytlové, jak slyší ránu, huž zahazují. Na mne ty sýkory nevyzrajú,“ ušklíbl se Srna, příkládaje džbáněk k ústům.

„Vy se také tím daremným řemeslem zabýváte?“ ptal se zámečník.

„Proč daremným?“ nevrle se uškubl Srna.

„Každý má hledět k tomu, aby přispěl k dobrobytu obecnému, aby se příjmy země zvyšovaly, ale pašováním okrádají se důchody zemské.“

„Pěkný to výklad, škoda, že ho neslyšel ten přední, co skočil přes plot,“ řekl uštepáčně Srna, podávaje mistrovi džbáněk s pivem. – „Jářku, mistře Horáku, zavdejte si. – Haž se s nimi sejdem, povíme jim to.“

Mistr chtěl cosi odpovědět, ale jeden ze sedláků hned na Srnu: „Když leze někdo do pekla, musíš lízt' za ním?“

„Myslil jsem si to teky, když jezdíval, Bárto, s párem volů do Bavor a s dvěma páry se vracil dým, ha tehdáž, když ses dostal do skřípce. Tenkrátě jsi nelál, že

jsú to daremné výtčelky! Netlachej tedy teď do větru. Každý si hledí zisku ha člověk bez fortele hani z lajce nespadne.“

„Ale když vás strážníci chytí, máte desateronásob větší škodu než zisk,“ prohodil jeden z mistrů.

„I copak to, takové ploty dajú se přelízt, ha kde se nedá přelízt, obejde se; v lese jsme schováni jako za pecí, nám je v noci jako ve dne, ha když trhne nehoda, odhodíme, ha noha pán. Když jde o život, rozum je bystřejší.“

„Kdybys ho hupotřebil na poctivů živnost, nehutřpěl bys, co nechceš,“ prohodil Vávra mrzutě.

„Kdo mně může říct, že jsem nepoctivý?“ hněvivě bouchl na stůl Srna.

„Nu, vždyť jsi slyšil od mistra, komu škodiš, ha já ti povím, že zloděj, pašerák ha pytlák tři vlastní bratři jsú,“ řekl Vávra zcela mírně.

„Ha já ti, Vávro, tulik povím, kdyby nebulo kupovačů, nebulo by prodavačů.“

„Botku zajíce zabít, když se vám dá, to si neděláte svědomí, kdyby to i v samém lese bulo; od pytláka lacnú pečinku kupíte, ha pytláka zatracujete,“ trpce prohodil Pavel.

„To máš tak, chlapče, každý jen bére kámen ha křičí: humlat, hubí!, hale za svoje řadra řáden nesíhne,“ řekl Srna.

„Žádný nejsme prost hříchů ha chyb, to víme,“ řekl zase Vávra, „není si člověk vždy dost múdrý, pochybí z nevědomosti, hale když chybu pozná, má ji napravit; my si dřive teky myslii jako ty: blázen, kdo si nehledí svého zisku; hale nyní nám to pan farář i pan hrabě dobře rozložili, kterak ha co. Výměna zboží ha požitku z jedné země do druhé muší byt, hale nechat vepsí domácí vejrobky je nepravé; k čemu chodit k susedovi pro mlíko, když ti doma krávy dojř?“

„Tuto muší každý huznat, proto jsme toho nechali,“ řekl jeden ze sedláků.

„Styď se, stará hlavo!“ řekl Srna posměšně, přitiskuje čepici Vávrovi, který vedle něho seděl, na hlavu – „šedivá jsi, ha paňátko, jedvaže se ze školy vyklúlo, strká ti slabikář do ruky, háby ses hučil, hahaha! Skákejte, chlapi, jak pán káže, hopsá, třebas navrch makovice.“

„Nesápej se na medvěda, kocúre, háby tě tlapu nezadávil!“ ozval se jeden.

„Ha já nedám hani sebe, hani koho jiného hurážet od tebe, sice se škaredě popadněm,“ hněvivě řekl Vávra, povstana z lavice. „Hat je to mladá hlava, hale rozum starý, prospívá nám všem.“

„Eh příkladný pán, živé právo, my se ho budem držet, ha kdo nechce chválit, hat drží hubu ha nehaní,“ jiný křičel.

„Srna chválit nebude, on přišel o výtčelk.“

„Bez toho výtčelku ešče budu živ, dá Pánbůh; ale hani vy nebudete vždycky chválit.“

„Co chvály hodno, tomu netřeba trub,“ řekl truhlář. „Kdyby pan hrabě nic více pro nás byl neučinil než co posud, zasluhuje naši vděčnost. – Mnohá rodina byla by v největší bídě zašla, kdyby nebylo jeho podpory, že nám práci zaopatřoval. On nám položil jistinu, ke které si nyní po částkách přikládáme, abychem měli v čas potřeby pomoc odkud vzít. Také si jeho pomocí zřizujeme knihovnu,

abychom si měli nejen pro tělo, ale i pro ducha potravu kde brát'. – Děkujeme Pánubohu každý den, že vrchnost' tak dobrotivú máme.“

„Žádný si nemůže na ně naříkat“, dotvrzoval Vávra. „Kterakpak to bývalo dříve, ty můj spasiteli, nebulo nikde dovolání, všechno šlo, leda nestálo; nynčko nutí se každý, když vidí, kterak se panské hospodářství rozmáhá, háby si svoji živnost' vedle něho řídil. Ha při všem jdu nám pan hrabě k poručí, pomáhajú radú i skutkem.“

„Však vám nedá nic zadarmo“, namítl Srna.

„Člověk, který může pracovat', almužnu se snižuje, ale práci stává se neodvislým, svobodným, tomu pan hrabě dobře rozumí, proto nedává almužnu než starým, neschopným k práci lidem a mrzákům“, ozval se zase truhlář.

„Ha k čemu bychom potřebovali halmužnu, každý z nás tulík má, co potřebuje, ha dá Pánbůh, bude ešče lip; těch několik starých čeledínů, co obec má, ti jsú na vymluvě, každý hu svého hospodáře. Co jsme dříve při hromadách propili ha projedli, to všechno na obecném jmění přibude, k tomu nynčko z hospodářství více příjmů bude, tak se nám, dá-li Pánbůh, pomalu hezkých pár set nastřádá. – Kdyby i mělo božím dopuštěním nějaké neštěstí nás potrefit', jsme na stavení i obilí pojištěni.“

„Vy to nyní máte pořádně zřízeno všechno, každému se to líbí“, řekl zámečník. „Jindy bývalo u vás po návsi nerovno a o deštivém počasí bláta až hrůza, nyní je pěkně rovno, a to stromořadí okolo cest a polí až naroste, bude krása, budete jako v zahradě, nemluvě ani o užitku.“

„To vidíte, kterak je člověk sám proti sobě; mohli jsme si cesty spravít', dvorky vydlážit', stromy vysázet', hale žádný nezačil, ha tak to zůstalo rok od roku. Jak pan hrabě přijeli, přišli mezi nás ha tu hned pravili: Já by súdil, že by lépe bulo, kdybychom si ty cesty spravili, nehutýráme dobytek ha huspoříme času při jízdách. S velkú chutí jsme se do toho nehnali, hale on všude vpřed, museli jsme za ním. Ej pane, nynčko se nám to líbí, mohli byste na slonovém voze po našich cestách jezdit', nic by se mu nestalo. – Za času císaře Josefa, dej mu Bůh věčnu radost', kvitlo hu nás štěpařství, to dostávali hospodáři, který se vykázal, že si hledil toho, pocty, ha který měl nejlépe zřízený sad, dostal veliký zlatý peníz. Starý Borik má ho posud, on bul výborný štěpař; huž je starý, bude mu pomalu sto deset let. – Za mladých let si toho hledil, hale pak přišly ty nepokoje, začilo se všechno nějak zanedbávat', lidem odpadala chuť ha pak, když si toho jeden hledil ha druhý ne, chasa to pokradla. – Nynčko to bude inakší; pan farář sám hučí chasu štěpařství ha včelařství, ha kteří se k tomu mají, ti dostanu stromky zdarma. Dříve měli jsme v sadech jen chabdinu, nynčko máme každý rok víc ha víc ovoce; to si hale obstarávají ti naši chlupci sami. Děučence zase majíú zahrádky, to je hučí náš pan hučitel se salátem ha tak, co je potřeba do kuchně, zacházet'. Je starý pán, hale máme ho všickni rádi; pan farář jsú člověk velice hučený, jenže málo mluví.“

„Hale on asi pěkný peníz strží za to ovoce a za med?“ zeptal se zámečník.

„Ba to že strží, však on je potřebuje na ty děti.“

„Cožpak má děti?“ divili se měšťané.

„Ne vlastní, to byste tomu dali! – Když bulí ešče v Hajku hu sv. Hanny, humří-la tam vdova ha zůstali dva chlapci; bula přichoží, žebrácká. V Hajku nemajú lidé sami mnoho, i vžili si ty chlapce pan farář ha od té doby je dávali hučit', starali se o ně, kterak by otcem buli. Jsú to pěkní mládenečkové, hyn v Praze jsú, ve ško-lách. – Eh takových pánů, jako jsú naši, háby pohledal, ha hřích má, kdo se jim rúhá,“ dokončil Vávra svúj hovor.

„Mluv si co chceš, já zůstanu na svém,“ hodil Srna hlavou, vstávaje od stolu.

„Počkejte, hat' jdeme jedním vrzem,“ vstali chlapci a davše sbohem vyšli všickni tři ze dveří.

„To je nějaký zlý člověk,“ mínili řemeslníci.

„Hani tak zlý, jako nehustupný, taká rotivá, nespokojená hlava,“ řekl Vávra.

„Pavel se vrhne všecek po ňom,“ řekl kovář. „Skoda ho je, takový pěkný chlapec! Slyšil jsom, že se túlá s ním po nocích ha že pytláci.“

„Kdožpak ví, on se hned hudělá z komára velblúd.“

„Však se to hukáže,“ mínil kovář.

5

Co se v hospodě muži přeli, bavila se rodina bábina velmi dobře. – Jano patřil již jako k nim, dokonce malý Honzík, ten ho měl rád jako svého tátu. Neby-lo divu, Jano byl živý zpěvník; na sta písni bylo v mysli jeho uloženo, aniž sám počet jich znal, teprv když mu o ucho zavadil jednotlivý tón, tu se v něm ozval hned celý akord, a tak chvílemi skoro ve zpěvu mluvil. Miča povídal ostatním, že býval Jano při pasení ovcí na horách více mezi dívkami a ty že ho naučily písni-m a bájím; chlapci při pasení že nemyslí tolik na zpěv jako na bitky, čemuž Jano přisvědčil, dodávaje ale zároveň, že i on „bójko“ (bojácny) není a „rúbat' sa zná“. – Józ-a si ho hned na první potkání zamiloval, rovný k rovnému rád se hrne. Když ho poprvé mluvit slyšel, nahnul se k Mičovi šeptaje: „Sváře, v tom zvonu bije srdce z dobré komposice.“ – Miča znaje svého švagra, domyslíl se, co tím chce říci, i nakloniv se tedy k němu, odpověděl: „Eh to fajn chlap!“ A vskutku, Jano byl jun sličný a zádumčivý výraz tváře, vlastní to lidu slovenskému, činil ho tím zají-mavějším; mysl jeho nábožná byla schopna pojmouti vše, co dobré a krásné. Srdce měl dobré, nezkažené. Skromný, až stydlivý, nebyl přece hloupě upejpavý; ucti-vý, zdvořilý, ne však podlízavý; smělý, zvědavý, ne však drzý, dotěrný; upřímný, ale ne snadno sdílný, útrpný pro bolesti jiných, na svoje nedbající, někdy veselý, někdy snivý, nikdy však rozpustilý – to byla povaha Janova. Jakž se neměl líbit? I v Praze dávaly mu hospodyně spíše něco vydělati než kterémukoli jinému, ne že by správněji byl pracoval, ale kvůli jeho tváři. „Krása očím pastva,“ říká se.

Když se stmívalo, sebrala se rodina k odchodu; Dorla s Józou šli s nimi, neboť měla Dorla přijít k slečně. Miča chtěl nést Honzíka, ale on že půjde s Janem. „Bodaj tě, ty jastrab, ty!“ zasmál se tatík a uchytil Józou za ruku. Manka zaobalila

si Ondříka do odivky, dali bábě dobrou noc a vyšli ven, Dorla napřed, aby otevřela vrátka.

*Otvorže, dieučatka, dvere javorové,
nech si nepolárném pierko jarabové,
pierko jarabové, převelice drabé,
každá perútečka za tristo toliare,
zpíval Jano, procházeje skrze dvéře.*

„Ej věru,“ zasmála se Dorla, „ta zvadlá kytka na tom tvém širáku stojí za peníze; škoda, že jsem nevzpomněla, bula by ti dala pěknější.“

„Dakujem pěkně; něchcem inšuo pero nosiť hiba tuto.“

Dorla chtěla cosi odpovédít, ale Honzíkovi se ta jejich řeč nějak nelíbila, i žadonil Jana, aby zpíval, a Jano hned začal:

*Spieval bych sebe, ale nemám noty,
huna mi zbhorela, pes mi zjedol boty,
huna mi zbhorela, keď som ju nemal,
pes mi zjedol boty, keď som ich zedral.*

Dorla se smála, chlapec ale žádal ještě jinou, a tak zpívající a žertující přišli k zámku.

Nevšimnuli si postavy mužské, která již od vesnice pomalu za nimi kráčela, majíc červenou čepici hluboko do čela vtisknutou. – Když zmizeli ve vratech zámeckých, zůstal stát. „Tedy přece!“ zvolal, hněvivě si dupna. „Ten hušpiněný drotar se jí líbí, ha já jsem jí špatný. – Hale netěš se, když já ji nedostanu, ty ji teky mít' nebudeš!“ Tak zahroziv hlasem plným vzteku, obrátil se k vesnici.

Jelenka seděla ve svém pokoji s učitelem. Před nimi na stole hořelo v stříbrném svícnu čtvero světél, osvětlujících líbeznou tvář děvčete, šedivou hlavu učitele, shýbnutou nad krásnými výkresy rostlin, a jednoduchý sice, ale o bohatosti a nádhře svědčící pokoj. Záclony karmoasinové barvy u oken, z nichž vyhlídka byla na hory a okolí, jsou spuštěny až na podlahu, z rozličných barevných kostek složenou; blíže oken z jedné strany stojí velmi uměle dělaný psací stůl, práce to městského truhláře, z druhé strany krásné piano, vedle něho harfa, na níž hraběnka jest mistryní, Jelenka pak její nadějnou žačkou. – Příruční knihovna vybraných spisů ve stejné vkusné vazbě, divan a sesle též karmoasinovou látkou potažené, několik stolků, na nichž bud knihy, bud práce k příručí uchystány leží, je všecek nábytek prostranného pokoje, vůní květin prodchnutého, jež v rozích pokoje ve dvou bílých mramorových vázách a v koších z proutí pletených, práce to mladého zahradníka, umístěny jsou. V klecích, břechťanem ovinutých, spí na příčkách, schoulení v kuličku, stehlík a kanár, miláčkové to slečniny, tak ochočeni, že jí z ruky i z úst zobají, při práci okolo ní poletují, a v létě i ven na strom vyletěvše, do pokoje se navracejí. – Podobizny paní hraběnky a slečniny matky,

dvě krajinomalby a několik sádrových poprsí mužů o pokrok a blaho člověčenstva zasloužilých kráslí stěny, bělavými čalouny potažené. – Skrze pleteninu žluté mříže, jež postavena byla co ohrada před mramorovým krbem, bylo vidět zář ohně, jenž rudě osvětloval podlahu, květovaný koberec před krbem rozprostřený a na něm natažené tělo krásného černého psa Bella, miláčka to Hanušova. Čumák podepřený má na předních natažených pracnách; chvilkami si pozdřimuje, chvilkami zase upírá moudré oči na osoby u stolu sedící. – Jedny dvěře vedou do předsíně, jedny do pokojů společných a tajná dvířka do ložnice Jelenčiny.

Učitel velmi bedlivě v rostlináři se přebíral, Jelenka byla ale již jaksí roztržitá, ačkoliv to byl předmět, který ji velice zajímal. Hraběnka milovala květiny z estetického stanoviska, pouze co okrasu života, tedy v roštu a v plném rozkvětu; Jelenku ale zajímalo jejich vyvinování, ústroj, účinkování u všemíru, zkrátka veškerý děj jejich krátkého žití, – a v této vědochtivosti se s učitelem shodovala. On také po mnohá léta již zabýval se pěstováním květin. S největší trpělivostí čekával dvě, tři i více let, než přivedl květinu do květu, ale to bylo vše. – Myslí, kdovíjak dobře ty svoje dítky zná, a nevěděl o nich nic než to, co viděl, jak rostou a jak odkvétají. Ale co chodil do zámku k hraběcí rodině, otvíral se mu zcela jiný svět, poznával, jak málo ví proti nim, a ačkoliv ve vesnici říkáže zestárnul, přece duch jeho nezakrněl, jako mnohého, i uchopoval se každé příležitosti, kde se čemu přiučiti mohl, ať to bylo již od hraběte, zahradníka neb slečny, která ovšem více věděla a viděla než on. – Někdy chodila Jelenka s bábou, když šla sbírat kořeni; bába učila ji, kterak ho užívat, a Jelenka učila zase bábou, přecházejíc z bylin domácích na cizokrajné, z jednoduché kopřivy na strom chlebonosný i na strom jedonosný, a bába nemohla se vynadivit, „kde prý to dívčí všecko tak ví“. – Učitelem jejím v těchto vědomostech byl Hanuš.

„Ale Dorla dlouho nejde,“ ozvala se Jelenka, dívajíc se na hodiny. Vtom však zdvihl Bello hlavu, začal vrčēt, a na dvěře kdosi zlehka zaklepal.

„To je ona!“ řekl učitel a slečna zavolala: „Vejděte!“ – Dorla vešla do pokoje.

„Skoro abych se na tebe hněvala; desetkráté přijdu já k vám dolů než ty jednou ke mně. Vždy se necháš pobízet, jako bychom tě rádi neviděli.“ Takovou výčitkou vítala slečna příchozí.

„I to já vím, slečinko, že mne máte rádi, a já bych často přišla, hu vás je moje Praha; hale bába říká: Kde tě rádi vidí, tam chod zřídka, ha kde neřadí, tam nikdy,“ odpovíděla Dorla.

„No dobře, že to vím, to já k vám také přestanu choditi každý den.“

„Eh slečinko, to nesmíte tak navlas brát,“ řeklo děvče, pohlednouc na slečnu skoro s bázní, jestli to opravdu myslí; „vždyť se to jen tak říká. – Milý božínku, kdybychom vás, slečinko, jeden den nevidí-li, bulo by nám teskno; bába beztoho, když dlúho slečinka nejde, má strach ha říká: ‚Hale co se jen stalo, že slečna nejdu.‘ – Ha ty Beláčku,“ obrátilo se děvče v řeči na psa, který co byla do dveří vstoupila, ustavičně okolo ní se lísal, „pročpak ty tak dlúho jsi nebul hu Duncí? Huž se mu po tobě stýská.“ I hladila ho po hlavě a pes, jak mohl, radost svou najevo dával.

„Pán mu poručil, když odjížděl do Prahy, aby dobře hlídal dům, on tedy svědomitě úkol svůj vykonával, vidí“ řekla slečna, a Bello moudré oko na ni obrátě, polízal jí podanou ruku.

„Hale to jsem hlupá,“ pleskla se Dorla na čelo. „Když jsem šla do dveří, myslila jsem: nejdřív se poděkuješ za tu krásnu sně –“

Slečna zpozorujíc, co chce Dorla povídat, položila jí ruku na ústa. „O tom ani slova, to Jezulátko dalo,“ usmála se a vedla Dorlu ke stolu, aby se posadila.

„Však já se pomodlím,“ řeklo děvče tiše a nezapozorovala pana učitele v záři světél dřívě, až teprv když přistoupila ke stolu.

„A kdepak nechalas tu pěknou šněrovačku, vždyť se jí dnes všickni lidé obdivovali?“ řekl učitel.

„Taková se nenosí, jen když bubnujú, tot’ víte, pane hučitelí! – Ach slečinko, nynčko chtějí všechny moje vrstevnice, háby jim takové květy na šněrovačky hušila, jako jsú na mojí. Hana Králikoic kupí si na oblakové barvy, Káči Motloic na růžovú, Manka Horákoic na zelenú, Barči Vojtoic na šněrovačku holubové barvy,“ začala Dorla vypravovat.

„Ale na každou barvu se nehodí stejných barev květy, na růžovou nemůžeš našít růže, na zelenou ne charpy a na modrou se nehodí stračí nožky.“

„To já huž vím, slečinko, jednu jste mi to radila ha od té doby na to dbám. – Když nemohu barvy spořádat’, hned si myslím na luku nebo na zahradu, kterak ty kvítky tam spořádány jsú, že se jedno k druhému hodí. Někdy mi poradí Markyta, když mi hned nenapadne.“

„Vaše husopaska?“ ptala se Jelenka.

„Hano; ono se to nezdá, hale je to chytré. – Při těch husách nemyslí ty děučenice na nic inšího než na hrání, zpívání, vijú věnce, vážu kytky, ha tak jim to zůstane v hlavě.“

„Pánbůh je umělec nade všecy umělce; ale tuto se podívej, jakých krásných květín na světě, o kterých jsme my ani neslyšeli,“ řekl učitel, přišouplna knihu k Dorle.

„My tedy budeme se dívat a hledat nějaké vhodné květy na ty šněrovačky a vás, pane učitelí, prosíme, abyste nám zatím hrál, což rád učiníte, není-li pravda?“ prosila slečna líbezným svým způsobem. – Učitel se ochotně uklonil a hned sedl k pianu. Chvilí preludoval, pak začal hrát národní písň věda, že je slečna velmi ráda poslouchá. – Dívky ale shýbly hlavy na knihu, prohlížejíce si obrazy.

„Propánajana, to je krásné kvítí! To by na tom sivém brokátu jen hořilo!“ šeptala Dorla.

„O ano, purpurová barva by k sivé příslušela, ale květ je velký; najdeme ještě jiné,“ odpověděla slečna, obrátivši list.

Dorla byla všecka v zapomenutí, oči se pásly na krásných barvách květů, ucho naslouchalo hudbě, a chvílemi ani nevědouc, provázela melodii slovem. Tu obrátila Jelenka list, a spatřivši na něm třešňovou letorost, jak by se na cosí upamatovala, obrátila se k Dorle řkouc: „Kdo ti vzal o púlnoční haluzku třešňovou, co jsi byla vypěstila? Slíbilas, že mi to povíš.“

Dorla se začervenala a sklopila oči šeptajíc: „Pavel Srnoic.“

„Kterýpak to je, znám ho?“

„Zpívá na kruchtě, je basista, dnes měl sólo, snad ho znáte, slečinko?“

„Ten? – Všimla jsem si, taký počerný, vid’.“

„Jako by mu na čele mračna sedily.“

„Hezký chlapec; což se ti nelíbí?“ – Dorla neodpověděla. – „Hněváš se, že ti on vzal třešňový proutek?“ zpytovala Jelenka dále.

„Proč bych se hněvala, vždyť to jen žert; Pavel rád někdy špačky rozpustí. – Když jsem šla do kostela, stáli vně hu dveří on ha Ondra Králikoic; jdu mimo, pozdravili, já poděkuju, Ondra chtěl haluzku vzít’, hale mžik – ha Pavel měl ji v hrsti. Ondra chtěl mu ji vydrat’, hale on mu přál: ‚Budeš litovat’, esli na ni síhneš. Má je! – Zastrčil si ji za širák ha šel na kruchtu. To on hudělal pyšnému Ondrovi naschvál, ten si o sobě myslí, že jen pro něho slunce svítí.“

„A byla bys raději bývala, kdyby ji Ondra byl dostal?“

„Bože chraň, takového páva, kdož by ho měl rád.“

„A Pavel Srnuv – je hodný?“ vyzvídala Jelenka.

„Kdožpak mu do srdce může nahlídnout’;“ povídalo děvče skoro smutně; „jsú lidé, kteří ho chválí, ha zase takoví, kteří ho haní. I bába na něho brúká.“

„A co proti němu mají lidé a proč se bábě nelíbí?“

„Bába říká, když je o něm zmínka: ‚To je taká nečesaná divá zvěř!‘ – Huž prý v peřince bul rád svůj, nechtl se nechat’ zavíjet’ ha tak dlúho kričl, haž ho rozvili. – Lidé rozprávějí, že je svévolný, že je to mladý Sršán ha že bude teky pašerák, jako starý. – Ze pytláci, po nocích se túlá, že chodí k děučencem na volání, ha jen si z nich blázny strojí.“

„Zdá se, že z toho všeho nebude pravda než to, co bába říká.“

„I copak, to by nebulo nic zlého, hale to druhé. – K čemu by se já hale trápi-la, hať si je takový nebo makový, sak za něho odpovídat nebudu,“ pohodilo děvče hlavou.

„Je Ji ti lhostejný jako každý jiný, netřeba ti se trápit. Tomu snad nevěříš, že by se ti dostat musel proto, že ti tu haluzku uchopil; tot’ jen pověra.“

„Dám to na Boha,“ řeklo děvče po chvíli; „je4i mi súdčný, dostáném se, ha kdyby nás hory celého světa lučily.“

Zaspievalo vtáča na kosodrevině,

co komu súdéné, ver ho to němnie,“

v zpěvu doložilo děvče.

„Jistě dnes Jano a Miča u vás zpívali, že ti ještě slovenské písne v hlavě doznívají?“ ptala se Jelenka.

„Miča i Jano, ha já jsem teky noty dodávala; Józa nám hrál. Ten se nemůže od huslí rozlúčit’. Když jsú je milostpan hrabě ráno poslali, pověsila jsem je na hřeb namísto druhých; jak na hřeb síhl, hned poznal, že to nejsou jeho, hale vžil je dělu, zahudl ha na mne: cí že to husle? Já ho chtěla trochu poškádlit, hale bába hned s barvu ven. To jste měli vidít’, myslily jsme, že mu od radosti myšlenky spadnu, všecek se třísl ha k sobě je tiskl, jako by živý buly. – Jak z požeňání

přišel, hrál haž do šírání. Ten Jano, co ten zná písni – ha dluhé jako pohádky, škoda, že tu není, háby nám zazpíval, šli s Józou k Mičovi.“

„Tu škodu můžeme snadno napravit,“ řekla Jelenka, vstanouc rychle od stolu. – Ve dveřích potkala se s hrabětem. „Právě jsem chtěla k tobě, poprosit tě, abys nám byl nápomocen; chceme improvizovat malý koncert a je nám zapotřebí více sil.“

„Dobrý to nápad,“ přisvědčil hrabě; „a jakou úlohu mně chceš dát; mám hrát, či zpívat, či oboje zastat?“

„Prozatím,“ usmála se Jelenka, „bychom si přáli, aby tu byl Józa a Jano; jsou u Míci. Slyším, že umí Jano krásně zpívat, ty se pak zúčastní, jak ti bude vděk.“

Hrabě se obrátil do předpokoje, poslal sluhu pro zpěváky a zase do pokoje vstoupil, kde Jelenka zatím byla stolek s obrazy odšoupla, harfu si chystajíc k sesli, při čemž pan učitel ochotně pomáhal.

„Jak rád tě vidím, drahá Jelenko, když k harfě sedáš,“ řekl hrabě, dívaje se s libostí na Jelenku, kterak přisedá k harfě a útlými prsty struny přebírá. „Velmi ten nástroj miluji. V strunách jeho ozývají se rozbourené vášně, žel i radost, zbožná modlitba i cit láskou rozechvělého srdce najdou ohlasu v nich. Forma jeho, každé místnosti vyhovující, sama o sobě krásná, činí v rukou krásné paní obraz vznešený, poetický. Vždy mně připomíná „

„Krále Davida,“ řekl učitel, an řeč hraběte vkročením sluhu oznamujícího, že zpěváci hned přijdou, se přetrhla.

„Ossiana na stolci královském, barda Židů, necht' platí váš obraz, pane učitelí“ s usmáním hrabě myšlenkám učitelovým přizvučil.

Jelenka vzala několik akordů, a obrátivši se k Dorle, ptala se: „Kterou chceš zpívat?“

„Hale slečinko, já nehumím tak pěkně zpívat' jako vy, stydím se,“ ostýchavě Dorla pronesla, zapálíc se po samý vínek.

„Jen ty se nestyd, vždyť jsme tě slyšeli hulákat nejednu. Škoda, že nechceš na kruchtě zpívat, hlas jako zvon, škoda ho,“ řekl učitel.

„Darmo by se mně děučence smíly ha řekly by, že chci byt' z jiných.“

„Sestra také nahoře zpívá, vysmějou se jí též?“ hrabě se ptal.

„I to je jiná, páni dělají, co chtějí, ha my musíme se bedle toho dížit', jak naše niva rodí. Kdož by se slečince smíl, že zpívá? Jsme rádi, to hnedkom jinak po kostele doznívá, než když Jindruš Blažkoic kokrhá.“

Jelenka se srdečně zasmála, ale než děvčata zpívat začaly, chlapci přišli.

„Chceme si večer hudbou ukrátit, a proto jsem pro vás poslal, není vám to nemilé?“ uvítal je hrabě.

„Oh milostpane, o půlnoci mne můžete k hudbě vzbudit; ale kdybych byl věděl, byl bych si vzal housle s sebou.“

„Neměj starosti, housle se najdou i zde, nejedny; posad'te se jen. – Ty, Jano, znáš prý mnoho pěkných písni?“ obrátil se hrabě k drotaru, ukazuje mu spolu na sesli, aby se posadil. „Rádi bychom se od tebe přiučili; zazpíváš nám?“

„Ked' rozkážete, vďačně,“ odpověděl chlapec, uzarděn nad milostí hraběte.

„Tu zazpíváš, co jsi u nás zpíval, o zemančině dceři – já tě budu na houslích provázet,“ řekl Józa, a obrátě tvář v tu stranu, odkud byl slyšel hraběte hlas, dodal: „Krásná je to balada.“

„To my raději poslouchat budeme,“ ozvala se Jelenka, chtěc harfu odstavit, ale hrabě i ostatní mimo Jana, který si sotva troufal na ni se podívat, prosili, aby zazpívala. Sáhla tedy do strun a začala rozmilou píseň:

„Červená růžičko, proč se nerozvíváš.“ – Líbezný dvojhlas děvčat zazníval až do salónu, kde se společnost bavila hraním v šachy a whistu. Hraběnka byla by ovšem raději jinou zábavu volila, ale co hostitelka musela se řídit dle libosti hostů.

Jak začala slečna zpívat, Jano z ní oči nespustil, a když zpívat přestala, hluboko si vzdychl.

*„No, líbí se ti ta píseň, Jano?“ ptala se Jelenka.
„Eh, věř líbí, keď stě ju pěkně spievali.“*

*Malá to chvála mnoho piesní znát,
Ak ich něvie speváčka pěkně zaspieval‘,“*

dodal v zpěvném tónu.

„To je to pravé, chlapče,“ řekl učitel.

Na poručení hraběte přinesl sluha troje housle, z nichž hrabě jedny Józovi podal. – Józa vstal a začal hned housle ladit. – Hrabě sedl zase podle Jelenky a Bello položil si hlavu na jeho kolena. Jelenka opřela hlavinku o harfu, dívajíc se na Józu, v jehož tváři hrál každý sval. Dorla, kulaté rámě majíc opřené o Jelenčino sedadlo, zamyšleně se dívala na obraz hraběncin; myšlenky však její toulaly se jinde. – Učitel sedl si zase k obrázkové knize, a Jano maje ruce na širáku na kolenou položeném složené, díval se z jednoho předmětu na druhý, až utkvěl jeho zrak na obraze visícím mu v očích. Malba, dílo to umělce, představovala okolí bičského zámku nad Váhem. Čím déle se chlapec na obraz díval, tím větší pohnutí se v jeho tváři jevilo, oko zářilo, ústa se usmívala. – Hory v pozadí, zdálo se mu, že vŕchhledě rostou, údolí že se rozstupuje šir a šir, že jím vane čerstvý vzduch, ratolesti stromů že se pohybují, voda že plyne, země že dýchá. Pltníci na řece, zdálo se mu, že veslují, valach (pastýř) stojící u pasoucího se stáda že co nevidět zapíská na fujaru, již v rukou drží, a bílý Dunaj že bude ovce zavražet. – Ani neslyšel Józu, ani nezpozoroval, že se hrabě i Jelenka na něho dívají, zapomínalť, kde je.

„Znáš tu krajinu, Jano?“ zeptal se tu hrabě.

„To je Vah a bičský zámok,“ odpověděl chlapec, vytrhna se ze sna a obrátě k hraběti zářící obličej.

„Věrně zajisté jest ten obraz dělán, že ho každý z vás pozná.“

„Ako ho nepoznat, veď som tam neraz bol, do Biče je hodina chuodzi z Korálovic. Ej tam za Váhom, na tej šachorině, raz som sa vyspal ako na perině,“ s libostí řekl chlapec, dívaje se opět na obraz.

„To je ten zámek, co v něm ta studně, o níž jsi povídal?“ Dorla se ozvala, přistoupnouc blíže k obrazu.

„Hej, ten je to,“ přisvědčil chlapec a na otázku hraběte, co o studni ví, pravil dále: „V tej studni vraj má šarkan hlavu.“

„Co je to šarkan?“ ptala se Jelenka.

„Jakási potvora, drak,“ odpověděl hrabě.

„Šarkani bývajú v skalínách v hoře, v Biči je vraj vodný šarkan. Hlavu má v studni a chvost vraj koniec Váhu. Keď vraj bol sedem rokou starý, chcel ho ktorýsi černoknižník, co vraj všetko na svete zná, vyčítovať, ale páni robili s ním parády, něhceli ho dať, že vraj je pěkný. – Boli sprostáčkovia! Šarkan narástol, až sa mu chvost do studně němohol spratat', rástol viac a viac, dolu až do Váhu a dolu Váhom až k samému Dunajü. Keď bol šarkan mladý, nějedol mnoho, ale co už narástol, vela stroví, ťažko vraj pánom ho nachovať, a keď je hladný, tu sa najeduje; reve, začně chvostem hádzat', šmíkat', vtedy Vah vystúpi z koryta, poberie dědiny i ľudí a mnoho škody narobí. – Vtedy vraj svitá pánom v hlavě, že zle urobili, že nedali, keď ho chcel černoknižník vyčítovať.“

„A proč mu ten chvost neuseknou, když tolik škody dělá?“ řekl Józsa s usmáním.

„Veď by ho usekli, keby ho viděli, ale ho vraj něvidia, len rybáři, co majú také oči, že vidia až na dno do mora.“

„Hale toho černokněžníka by si mohli pozvat', aby ho vyvedl,“ Dorla mínila.

„Veď by si ho pozvali, keby znali, kde bývá, ľudia vravia, že v zemi bývá, ale boh zná! Eh musia páni čakať, dokial sám něpríděľ!“

„A musí šarkana dobře krmit, aby se nehněval,“ usmál se hrabě.

„Bodaj skazu vzal!“ přál mu Jano.

„A tu krajinu zde neznáš?“ zeptala se Jelenka, ukazujíc na druhý obraz, představující romantické údolí kolbašské, s Kriváněm a Lomnickým štítem v pozadí.

Chlapec obdivoval se těm vysokým horám a skalám, dokonce když slyšel, že to jsou Tatry; ale kroutil hlavou, že tam nebyl.

Jelenka se ptala, jestli nechodí také po Slovensku a Uherské zemi drátovat, ale Jano jí řekl, tam že chodí jiní drotáři, Rusňáci, ale trenčínští drotáři že chodí do České, po Německé, kde je „vela světa (mnoho lidí) a vela roboty“, aby si více peněz zarobili.

„A musíte chodit po světě?“ ptala se dále.

„Eh sladká moja kišasonka, veď by smě něišli, keby smes doma vyžili, dost nám ľúto za otčinou, ale keď je velmo veliká bieda u nás; ani len toho ovosného chleba co by sa člověk najedol,“ vzdychl si chlapec.

„A co tedy jíte?“

„Zemiaky, kysluo mlieko a polieuky; len na sviatky chlebík a volačo lepšího.“

„Což u vás ani žito neroste?“ ptal se učitel.

„Ako by sa vrabec nažral, keby ani rož (žito) něnarástla! – Rastie, aj rož aj žito (pšenice), ale pre bohatých gazdou, co majú vela země. Bohatý gazda má celý rok chleba, má aj krajšie háby, nemusí do cudziny, ale chudý kopaničiar biedny člověk!“ A Jano začal vypravovat o bídném živobyťi chudého lidu ve vysokých

vrchách, kde půda již neúrodná. „Kde je počiatok vody, koniec chleba,“ jak říká jí, kterak musí otcové do světa, aby několik zlatých vydělali a ženy doma vyživit mohli; kterak i malé chlapce s sebou berou dokonce na zimu, kdy je za pasáky zjednat nemohou, aby se pomohli již živit.

„A neposílají jich ani do školy?“ zeptal se učitel.

„Ktorý je bohatý, posíela dece do školy, keď zima nastane, od jari až do tuhej jeseni nechodí žiadon.“

„A ty umíš číst a psát?“ hrabě ptal se Jana.

„Čítat' znám, aj trocha písat', hiba viac nie. – Čože robit', keď musí dať človek školu za ouce a za chleba. Co by som aj rád sa bol učil, němohol som; ved' by Ilena zadľúho ešte sa trápila, keby som peňazí něvyrobil.“

„A proč by se trápila, vždyť jsi řekl, že slouží u bratra, že jí není zle?“ hrabě na to.

„Ver sa nemá zle, ale na inšuo ich třeba,“ řekl Jano a po krátkém rozmyšlení vyprávěl, že sestra Hena, to děvče jako Talía, pro lásku trpí. Ze mohla mít sice frajerů (milých) jako panských ovec, ale že se jí žádný nelíbil, jen Pálik Lojko, ten že se jí do srdce vrezal; ale Pálik zeje bohatý a matka jeho že tomu nechce přivolit, aby si vzal Henu, chudé děvče.

„A kterak ty jí pomůžeš?“ ptala se Jelenka.

„Už som jej dal pet'ďesiat zlatých, co som vyrobil, ešte musím k tomu dvesto vyrobiť, brat jej dá – prepytujem vašu poctivú hlavu – krávu a dvě ouce, pak němuože šuhajkova mamka povedať, že Hena chudá, viac věna ani ta richtárova dieuka nedostane,“ mínil Jano.

„A bude Pálik tak dlouho čekat, než ty tolik peněz vyděláš?“ řekl hrabě.

„Ved' přísahal na Ileninu hlavu, že si inšú nevezme, a co by ho aj vešat' chceli,“ odpovėděl Jano hlasem, v němž nebylo ani té nejmenší pochybnosti.

„U vás jako u nás, u nás jako jinde, všude je to stejné, všude lidé, kteří jeden druhého trápí, trní pod nohy si stelou,“ ozval se učitel.

„Ale všude ruka lásky, která je odhazuje,“ pravil hrabě a temné oko jeho vzplanulo.

Jelenka se nad něčím, zamyslíla. Ruka bloudila po strunách a mimovolně začala hrát nářev k písni

*Láska, bože, láska, kde ju ľudia beru,
na hoře něrastie, v poli ju něsejú.*

Jano i Dorla přidušeným hlasem začali k nářevu slovem přizvukovat, což Jelenku z myšlenek probudilo.

Dohrála písni, pak ale harfu odstavila řkouc: „Nyní, Jano, zpívej o zemanově dceři.“

„O smelej Barboře,“ opravil Jano; a když Józa povėdomý mu nářev předehrál, začal Jano zpočátku ostýchavým, ale čím dále tím plnějším a jasnějším hlasem

jednu z oněch mnohých překrásných balad, jež se na Slovensku, nejvíce v dlouhých zimních večerech při přástvách, zpívají.

*Král na vojnu verbuje,
ženy, dievky zlučuje,
ženy, dievky dopredku,
samých chlapcov dozadku.
Jedna matka stará bola,
ale ona dcery malá,
malá ona tri dcerky,
pěkné ako holúbky.
„Chod', najstaršia, chod' za mňa,
chod' bojovať vedľa mňa.“
„Já bojovať neľpujdem,
já bojovať neľbudem,
já som srdca slabého,
bojím sa ja každého.“
„Chod', prostredná,
chod' za mňa,
chod' bojovať vedľa mňa.“
„Já bojovať neľpujdem,
já bojovať neľbudem,
já som srdca slabého,
bojím sa ja každého.“
„Chod', najmladšia,
chod' za mňa,
chod' bojovať vedľa mňa.“
Tá najmladšia, Barbora,
slovičko jej mluvíla:
„Nestaráj sa, mamko má,
chod' do vojny ty i já;
já som srdca smelého,
neľbojím sa žiadneho.
Kup mi koňa vraného,
novuo sedlo na něho,
zlatú šablu ku boku
a pár pistol do ruku.“
„Ej Barboro, dcero má,
znáš-li, že je vojna zlá?
Nědávaj sa dopredku,
ale radšej dozadku.“
Keď jej šaty merali,
šuhajcovia plakali;*

*keď na koňa sedala,
matka pre ňu plakala;
ona na to nedbala,
dopredku sa držala.
Trikrát tábor obehla,
tristo Turkov zraťala.
Spytoval sa pán cisár:
„Ký je to črt za husar?
To je husar obratný,
to je šuhaj prekrásny!
Keby bola panienka,
hnéd by bola má žienka.“
„Ej cisáru, panna som,
drž si slovo, tvoja som!“*

Mezi zpěvem přibrala se ostatní společnost do vedlejšího pokoje, kde tiše poslouchali, aby zpěváka nevytrhli, až dokončil. Pan baron chtěl nechtěl musel přiknouti těm sprostým písničkám, a když Dorlu viděl, přiznal sám sobě, že je to selské děvče hezčí než mnohá slečna. – Ale do největších rozpaků ho uvedla Jelenka, když mu ji uváděla co svoji spoludružku. – Taková děvčata on obyčejně štípával do tváří, poplácával jim rámě a co nejvyšší důkaz jeho milosti musely považovat, když které řekla: „Milé dítě, ty se mi líbíš!“ – Toho však nemohl u Dorly upotřebit a jinak nevěděl, jak s takovým děvčetem mluvit, aby erbu neponížil. – Byl by se byl raději viděl deset mil za humny než před Jelenkou s tím selským děvčetem v salónu. – Hrabě se v duchu smál, prohlídl dobře čtveráctví Jelenčino, která nadutého barona do rozpaků přivésti chtěla, což se jí i na chvíli podařilo, jenže hraběnka svým jemným taktem hned do pravé koleje vše přivedla.

Co se společnost v zámku hovorem a hudbou bavila, procházel se onen vysokorostlý mladý chlapec, jenž byl Dorlu a její společníky zvečera následoval, na cestičce vedoucí od vesnice k zámku. Mrzlo, až země svítila, ale o něm zdálo se, že o tom neví; chvílemi se rozběhl, jako by chtěl utéci bůhvíkam, kazajku rozhalil i krátkou vestu rozepjal, jako by za pecí seděl, chvílemi strhl čapku s hlavy a div že si ty husté tmavohnědé vlasy s hlavy nerval a čelo pěstí nerozbil. Chvílemi jak by dechu popadat nemohl, a zase proud slov se mu z úst vyhrnul.

„Kterak jsou huzy spolu!“ zvolal vášnivě třesoucím se hlasem. „Laškují, pozpěvují, kterak by huzy vjedno buli. – Šak on to Miča dobře hujednal. Vrána vránu volá! Čert nám je tu bul dlužen, ty husmolence, i všecky!“ dodal, hodě rukou k zámku.

Ozývaly se hlasy, smích, chlapec naslouchal, ale byly to z vesnice.

„Oh copak si myslím?“ zasmál se divoce. „Ona se dobře zabavuje, nebude dým pospíchat. Já – já by ho hudusil jako holuba!“ vztekal se zase při té myšlence a pěstě zatínal, jako by v nich soka svého držel. – „Ha já si myslil, že mně přeje,“ pokračoval ve své samomluvě a podepřel se o strom u cesty ruce založiv.

„Ze se mnu nejraději tancuje, sama mi řekla. O zimním trhu, když jsem chtěl na ní jarmarku, dala mi srdéčko, ha dnes o půlnoční, když jsem se jí na cestě dýmů ptal, estli se na mne hněvá, že jsem jí vžil průtek, libně se husmála ha řekla: „Když jsi vžil, nech si.“ – Všecko by pro ni hučnil, modré z nebe jí snísl, do pekla šel!“ pravil si hlasem tichým, ale v okamžení, jak by ho vymrštil, vztekal se zase: „Žádná, žádná ženská nestojí hani za votep sena, čert je vžil! Hat’ si vezme třebas lucipera z pekla, já jí ho příju – ha nebudu se trápit’ – proč bych to dělal, za jednu deset – hat’ vidí ta ještěrka falešná, že není pro mne sama na světě, půjdu –“

Vtom zastavil krok, zaslechl Józův hlas; vidí ho vycházet ze vrat u dvora s Dorlou.

„Ten náš Janík, to je chlapík, musí ho mít člověk rád; jen aby nám tu zůstal,“ Józa povídal.

„To víš, že zůstane, kterakpak by šel, když ho chtějí pan hrabě zaopatřit’.“

„Dobry večer!“ ozvalo se náhle za nimi.

„Propánakrále, tyť křičíš, Pavle, jako by tě na nože brali,“ řekl Józa.

„Skoro,“ mumlal do sebe Pavel, ale nahlas řekl: „Proto se mně už dvě nevěsty zradily, že prý tuze křičím, kdyby se s nimi vadil, celá dědina že by slyšila.“

„To máš pěknou pověst, těžko ti bude se oženit,“ žertoval Józa.

„Nevěř tomu, masopust je krátký, děučata nemajú času dlúho se rozmýšlí! Ze jsem hu jedny propadl skrze koš, nemusí byt’ hu všech. Pro jedno kvítí slunce nesvítí, však já tě, má milá, atd. – Když mne nebude chtít Čechyně, půjdu za Němkyní. V bavorské hospůdce Hanna Líza je děuče jako lusk.“

„A po lusku jak hrachovina,“ zasmál se Józa.

„Když se vdá, tak jako jiná,“ odsekl Pavel, a že byli u chalupy, dal dobrou noc. Józa poděkoval, vcházeje do vrátek. Dorla ani nešeptla, chtějí za ním.

„Tot’ haby dnes slova od tebe kupoval,“ zadržel ji Pavel. „Hani nedáš dobrou noc!“

„Zato ty dáváš na dluh, ha ešče vrchovatá míru! Dej ti Pánbůh dobrou noc!“ vy; smýkla se a vrátka zavřela.

„Hrome!“ dupl Pavel, „mám si nechat’ pod nos frkat’ od děučete – ne – ha ne.“ Obrátil se a divě letěl do vesnice; tu vrazil do Petra.

„Copak tě, chlape, čert posídl, že letíš ha jako zmámený přes lidi klopytáš?“ oslovil ho kamarád.

„Ne jednoho, deset jich mám v sobě. Jdi mi z cesty, prosím tě,“ rozkřikl se Pavel.

Petr ale zavěsil se mu na kamizolu, a udělav kříž, pravil: „Tak, nynčko se nebojím bani hancikrista ha půjdu s tebou.“

„Nech mne, není mi do smíchu,“ odstrkoval ho Pavel. „Já by se pral, s celým peklem by se pral!“

„Muším s tebou, když budem dva, spíše vyhrajem; zboříme peklo ha budem mít’ nebe na světě. Pojd’ jen, pojd’.“

„Kam mne táhneš?“ vzpouzel se Pavel.

„K rychtáři pro pláště, trúby a piky – což jsi zapomněl, že musíme na hlídku –, na nás dnes přišel pořádek!“

Pavel zůstal stát, chvíli se díval do Petrovy mírné tváře, praštil se do čela, až to zadunělo, odplivl si a mlčky vešel do rychtářovic vrat, Petr za ním.

Když o půlnoci před bábinou chalupou dvanáctou odtroubil a sloku „Opatrujte světlo, oheň, at' není žádnému škoden“ odzpíval, podepřel se na hůl a dlouho stál, oko upřeno maje na okénko u komory, kde jak věděl, Dorla spala. Kdyby byl věděl, že děvče ještě oka nezamhouřilo, že jí líčko od slzí neoschlo, že zaslechouc jeho hlas, z lůžka se vykradlo a tak dlouho u okna stálo, dokud on postál, nebyl by s tak hlubokým povzdechem a trpkým citem odcházel, aniž by byl v zámku pod oknem, kde drotaři spali, na troubu spustil, jako by mrtvé z hrobu vyvolávat měl, a místo „Chval každý duch Hospodina“ nebyl by zazpíval:

*Povídám ti,
chlapče, nechod' k mé panence,
by tě neodnesli
v krvavé košilce.*

6

Je to opět v Jelenčině pokoji; hraběcí rodina je pospolu a pan farář na návštěvě.

– Jelenka vyšívá zlatem a paní hraběnka šije košilky z domácího plátna.

Pro koho? – Vždyť služebníci mají, co potřebují, ve vesnici není člověka, který by musel chodit otrhán. – Ale v městě dost chudého lidu, kteří byt' i pracovali celý den, čtenou rodinu dostatečně ošatit nemohou. Na panském seje se každý rok len, chudé jedno děvče je k tomu schválně vyučeno, jak se lnem zacházet, aby se co nejtenčeji přísti mohl, a ta má nad sklízením dohled i nad přípravou k prádlu, opřádáním, nad tkaním i bílením, až pak hotové plátno odvádí. – Jiná zase, také chudý sirotek, má pod svojí správou práce švadlenské pro celý zámek, a když pro domácnost všecko poděláno, šije se prádlo všeho druhu do zásoby a ty zásoby, jakož i dohled nad služebnicemi i vnitřní správu domu, jakož i obsluhu paninu má věrná, vrchnosti své celou duší oddaná komorná.

Také se mnoho hus ve dvoře drží a ty má též děvče pod dohledem; musí se starat nejen o chování, ale i o jejich rozmnožování a výtěžek peří, sedraného již, odvádí také komorné.

Lidé se divívali, kam prý ta paní hraběnka všecek ten len i peří dává, an prý pro slečinku vinutí i peřiny dávno již asi má. Co prý s tím, plátno že se přeleží, do peří že se moli dají. – I nepřeleželo se plátno, ani se do peří moli nedali. – Na sta lidu jak mladých, tak starých našlo se do roka, kterým se nedostávalo, co paní hraběnce zbývalo. Dost bylo v okolí chudých nevěst, které do nové domácnosti ani peřinu si přinést, ani ženichu svatební košili zavdat nemohly a s trpkou

bolestí na věna bohatých nevěst se dívaly, které od všeho prádla po tolika tuctech čítaly. – Hraběnka uznávala za povinnost dáti ze svého přebytku těm, kterým se nedostávalo toho nejpotřebnějšího, alespoň tolik, co by stačilo k zachování čistoty tělesné, a tím k občerstvení duše.

Jsou lidé, které by špinavý zedraný šat na těle tak pátil jako skvrna na duši, a k těm i hraběnka patřila, ačkoliv neměla toho žádnou zkušenost. Lůžko její jak by růžového listí nastlal, tělo se po odpočinku každý den v lázni občerstvilo, prádlo jako květ bílé, jak pavučina tenounké každý den se měnilo, v pokojích krásných světlo a vůně, strava dobrá, zábavy dle libosti. Ach, jak může taková paní cítit, kterak je těm chudým matkám, co v tmavých, vlhkých komorách život tráví, a tím se svými rodinami před časem obětmi smrti se stávají? Kterak může vědět, jak bývá matce chudé, když večer hrstkou slámy dětem podestýlá a jedinou peřinu do ruky béře nevědouc, má-li ji dát na to choré nejmladší, nebo na to nejstarší, zimou zkřehlé, které muselo po chlebu chodit, nebo jí popřát muži od práce zmořenému. – Neví, jak je být o jednom chatrném oděvu, o jedné košili, kterou chce-li čistou mít, v noci prát a do rána usušit musí, nezná cit ohýbá, staleté budovy díla umění lidského v okamžení vniveč obrací, a chaloupku slimáka nepokazí; on, jemuž nic malé, nic velké, jehož mocnost a divotvornost se zobrazuje v jediné kapce vody jako v celém ohromném moři; on, jenž drží osud králů i žebráků ve své ruce, jemuž dítětem sluje pária opovržený i kníže vznešený, obyvatel ledných hor i pozeňnané Arábie, divoch i vzdělanec; on, jenž pokřtil všechny svoje děti jedním jménem, jménem „člověk“, jím vespolek se zvat a za svatě je mít káže; on, jenž rozumí každé vroucí modlitbě, která vychází ze srdce člověka: on jediný, otec náš, tvůrce všehomíru, jenž od věkův byl, jest a na věky bude, Bůh veliký, mocný – Bůh milosti, setře slzu z lící utýraného člověka. radosti, s jakou chudá matka do dveří kráčí, když přináší polénko dříví na oheň, trochu černé mouky na polívku a bochníček chleba, by hladovým dětem hody připravila. „Chudšasovi tehda Boží hod, kdy košilka tenká!“ – Nezná také pocit trpké bolesti, která do nohou olova vlévá a na srdce valí chudé matce kámen, když vchází přes práh mezi holé čtyry kouty, děti s pláčem vstříc jí jdou: „Matko, máme hlad!“ volajíce, a ona nemá, co by jim dala. Nemá ničehož než slze a vzdechy, vzdechy, jichž se více co báti než pychu bohatých. – Kdo je vidí, ty milióny slzí, jež v takovýchto obydlích se přelévají? Kdo si jich všímá, těch slzí, jež co žhavé jiskry na prsa matky Země padají, až útroby její v plamen se rozněcují? On, jehož vůlí v jednom okamžení tisícero tvorů umírá, tisícero k životu povstává, jehož zákonem se řídí kolotání miliónů světů, jehož oko zároveň vidí na špice nebetyčných hor i na červíčka u jeho paty po zemi se plazícího, na vrchole hájí palmových i na travnatou step, na slzu v oku ubohého otroka i na perlu ukrytou v skořápce na dně mořském, na zlatý stolec i na lože dělníkovo; on, jenž sčítá prach semena bylinového i písek v moři, jenž stejně bdí nad snem dítěte u prsu matčina jakož nad vrahem na galeji přikovaným; jehož dopuštěním se stává, že bouře tisícileté stromy podvrací a slabý štípek jen

Netřeba bylo hraběcí rodině školu bídy na sobě zkusit, aby uvěřili chudákovi; v srdcích jejich panovala opravdová láska k Bohu, a tedy i k bližnímu svému, náboženství jejich nebylo prázdné slovo. Oni povinnosti stavu svého svědomitě vykonávali a s radostí; proto také, že hraběnka za svoji povinnost uznávala dobrodiní udělet, kde třeba bylo, nenapadlo jí žádat chvály a slávy; levice nikdy nevěděla, co dala pravice. – Ačť mnozí mínili, že v zásobárnách zámku mrtvé kapitály se hromadí, věděl pan farář nejlépe, že se jen proto hromadí, aby bylo z čeho klásti na oltář lásky, a ti, jimž se ve jménu Boha udělovalo, dohádali se, čí to pomocná ruka; v jejich vděčných srdcích zůstala ta jména svatými.

Hrabě nechtěl, aby Jano drátovat chodil; zpozorovav, že by měl chlapec chuť i vlohy k učení, umínil si být nápomocným k chlapcovu vzdělání. Když se ho ale po koncertu o Boží hod ptal, zdali by se chtěl učit něčemu jinému než drátovat, kroutil chlapec hlavou, že prý kdyby se učil, nemohl by sestře na věno vydělat.

Hrabě neříkal nic, ale když mu druhý den ráno Jelenka závitků peněz do ruky dala, s libým svým úsměvem řkouc: „Přilož i ode mne dárek k věnu, co chceš Heně dát,“ – tu ji políbil na čelo se slovy: „Ty mně vždy rozumíš.“

Po svátcích, když se drotaři do práce po okolí rozcházeli, zadržel Miča jednoho starého známého u sebe a tomu svěřil list důležitý, vkládaje mu ho na svědomí a hlavu, aby jej donesl domů do Korálovic; doma až bude, aby k panu farářovi pozval Janova bratra, Henu a Pálíka Lojku a před nimi aby list panu faráři k přečtení odevzdal. Miča totiž řekl hraběti, že listy číst nezná než pan rektor a pan farář. Pak aby zase nazpět se vrátil, že dostane cestu zaplacenou. Přikázal, co smí doma říci, co ne, dal mu na útratu, aby se „pýtáním“ neomeškal, a drotar se s radostí ubíral k domácím horám.

O tom Jano ale nevěděl; Jelenka chtěla ho překvapit, až by se drotar vrátil, pozváním na Ilenino „veselí“. Na domluvu Mičovu dal si Jano říci, že v zámku zůstane.

„Len ty velmožného pána počuj, co ti on káže,“ domlouval mu kmotr, „ver sa ti dobré zídě. Keď sa vyučíš, muožeš naraz vela peňazí vyrobiť, muožeš aj rectorom byť.“

„Veď by som rád zostal, len ale co povie Ilena? Slabil som jej vyvandrovat' vienok zelený; akože ho vyvandrujem, keď sa učiť budem?“

„Ver ho vyvandruješ, vienok zelený, ze samého zelia, ver budeme robiť hrduo veselia,“ těšil ho Miča, až chlapec řekl, že zůstane.

Chodil tedy Jano k panu učiteli, aby se utvrdil v čtení a psaní, a pan farář, upřímný přítel hraběcí rodiny, sám se nabídl, že ducha jeho, v snění pohrouženého, pomalu bude probouzeti a vzdělávati.

„Jen, příteli, žádnou drezúru; třeba jen posvítit na cestu, naučit ho myslit, zdravý rozum povede ho – pak dále po cestě pravdy. Až se rozhodne, ke kterému řemeslu neb zaměstnání by měl zalíbení, v tom směru musí se pak vzdělávat, aby se stal užitečným členem člověčenstva. Já se on nebojím, neboť srdce jeho čisté,“ řekl hrabě, s čímž pan farář také zcela souhlasil.

Jano chodil z jedné školy do druhé a skoro hravě přicházel k vědomostem, o nichž neměl pojmu, a ne že by ho zúmyslně chtěl být každý učit, ale vlastní zvědochtivost pobádala ho na všechno se tázat; jestli si u pana učitele trochu hlavu namáhal, u pana faráře všecek blažen poslouchával rozpravy o Bohu a světě. Pan farář poznáváje chlapcovu hlubokou nábožnost a jemný jeho cit, velice si ho zamiloval. – U Józzy zpíval, ale z not se naučit nemohl a smál se, až se za boky bral, když mu učitel předzpěvoval: „Na tuto notu musíš vzít ten zvuk, na tu zase ten, ta se jmenuje tak, ta zase tak;“ to nemohl nikterak pochopit, ani si pamatovat, ale cokoliv mu Józza neb kdokoliv jiný zpívali, to si pamatoval; ale nejkrásněji zpíval svoje písně domácí. Vzpomínal také často na svoji fujaru, že „keby ju mal, by pěkně zapískal“. – K práci byl velmi ochoten; tu byl Míčovi k ruce a nechával se poučovat, „kterak sa to robí, kterak jiné, kterak to robia doma a kterak v České.“ Tu šel zase k mladému zahradníku, který ho velmi rád měl; pomáhal mu při práci a někdy strávil u něho celý večer, dívaje se mu do ruky, když buď košíky pletl neb si něco kreslil. To se mu velmi líbilo; zvláště s barvami.

„Ej, keby som já znal malovat,“ řekl jednou, a zahradník nabídl se mu, že ho bude učit kreslit.

„Ale sa já to nenaučím,“ pochyboval chlapec.

„Budeš-li mít schopnost a pevnou vůli, naučíš.“

„Budem prosit' Pánaboha, by má taký um nadišol, co by som skorej sa naučil malovat,“ řekl chlapec; ale zaraziv se ptal se zahradníka, jestli nebude „milostpánko hrešit“, že si „hrdo vedie“, když by se učil malovat. Na ujištění zahradníkovy, že to bude hraběti milo a že Jano nemusí o tom ani mluvit, dokud by něco ukázat nemohl, chlapec s radostí myšlenky té se uchopil.

Jak se divila hraběcí rodina, když zahradník jednoho dne přinesl klec ze žlutého drátu velmi krásně pletenou a dřevěný pohár, na němž vyřezán byl věnec z dubových listů, oznamuje, že to Janova práce, i spolu to, že ho učí kreslit.

„Ten pohár nožíkem vyřezal, a tak rychle, že jsem se divil,“ dodal.

„V tom hochu spočívá jiskra božského umění!“ zvolala hraběnka.

„Pastýři ovec (valaši) na Slovensku obyčejně při pasení a v zimě rozličné věci ze dřeva vyřezávají, a někdy velmi uměle, ale na této řezbě jsou i vkus i umění spojeny a je to patrná poukázka na cestu, kterou by chlapec jít měl.“

Jelenka pobídla, aby více takových věcí pracoval, čemuž hrabě také přisvědčil, řka zahradníkovi, aby ho k tomu měl a hotovou práci aby vždy pak sám do zámku přinesl, že se mu to zaplatí; aby však pomlčel, komu ji dává.

Když pan farář na návštěvu přišel, jak zprvu povědino, právě byla řeč o Janovi. Starý drotar se vrátil z Korálovic, přinesl list od pana faráře na pana hraběte, povídal o radosti Míčovy a Janovy rodiny od té doby, co se stala Hena bohatší nevěstou než richtárova dcera, vzkaz přinesl, aby Jano s Míčou přišli na veselku, že bude o „prievodu“ (s provoda, první neděle po velkonoci), šuhajova mamka že nevěstu přijala.

„Nyní bude Jano s upokojenější myslí se učit, on si vždy ještě svědomí dělal z toho, že nechodí celý den po práci, aby se mohla sestra brzo vdát,“ řekl pan farář, načež doložil:

„Ten se bude radovat, již vidím, jak se tvář jeho všecka ozáří. – On není s to mluvit, když se nad něčím raduje; jednotlivý ryk se mu jen z úst vydere, oči stojí v slzách.“

„Velmi hluboký, jemný cit má ten mladík, je to tichá básnická povaha, která se nehodí do hlučného trhu života,“ mínila hraběnka.

„Aniž já myslím, že by ho touha do něho vedla. Domov jeho světem mu je a on s takovou nadšeností o svých horách mluví jako o ráji.“

„Moje přání bylo by to, aby se vzdělal za dokonalého hospodáře, do ráje svého se vrátil, vzdělavatelem a tím i dobrodincem svých spoluobčanů se stal, aby jim posvětil na cestu k bohatým pokladům, jež matka příroda ve svém lůně pro ně chová, co patřičné jim dědictví, jehož se zmocniti dílem váhají, dílem neznají. – Přál jsem, cestuje v tamějších krajinách a vida, jak velmi pozadu za jinými národy jsou, kdybych mohl do každé dědinky školu postavit a moudrého, vzdělaného učitele, který by úkolu svého svatého vědom si byl a lid ten zdravý, krásný, mravný, schopný ke všemu umění k usvědčení přiváděl. Jiného u našeho lidu třeba není.“

„Bůh řekl: Budiž světlo, a bylo světlo!“ řekl pan farář.

*Arciže jdou jiní cestou hladší,
těžce my a pozdě za nimi;
tím jsme ale a nás národ mladší;
my, co jiní dokázali, známe;
než to skryto přede jinými,
co my v knize lidstva bytí máme.*

„Štěpaři milý, jen sázejme stromy, sázejme, a byť jsme ani květu se nedočkali, umřeme přece s tou jistou nadějí, že ty štípký zárodek krásného, sladkého ovoce v sobě nesou!“ řekl hrabě, tiskna faráři ruku.

Vtom přišel do dveří starý sluha, oznamuje, že pan správce s listinami v pokoji hraběte čeká. – Pan hrabě vstal a omluviv se odešel.

„Co to šijete krásného, slečno?“ ptal se pan farář, ohledná se na pásek z červeného aksamitu, hustě zlatem a stříbrem vyšitý, na nějž Jelenka ještě sem tam barevný kamínek do zlatých květů vsazovala.

„To je náčelka, tak zvaná parta, nedělní to ozdoba hlav slovenských děvčat, jako u nás víněk. Jak se vám líbí, velebníčku?“

„Pěkná to ozdoba a práce mistrovská. – Mám hádat, komu patří?“

„Lehko hádat hadači, když ví, kdo zlatý prsten má,“ žertovala Jelenka, odplašujíc stehlíka, který skočil do pracovní skříňky naplněné drobnými ligotkami, a kanárka, který oštípoval kytici fialek jarních, jež zahradník ráno přinesl.

„Je to dárek Janově sestře k svatbě,“ hraběnka řekla. – „Krásná to ozdoba pro dívčí čelo, zajisté; tam ještě, jak slyším, chodí všude děvčata prostovlase,

hlavy kvítím, náčelkami neb jinak ozdobené, u nás se krásného toho způsobu nešetří, jak jinde pozorují.“

„Bohužel, že tomu tak, mnohdy jsem již na to lál, a kdybych moc k tomu měl, nařídil bych, žádné děvče že se nesmí ukázat se zavitou v šátku hlavou jako žena.“

„To by nepomohlo,“ řekla hraběnka; „bylo by to obmezování osobní svobody a hořkost by vzbudilo, taková reforma dá se docílit jen vzděláváním, zvláště krasocití; kdyby se děvčata naše učila poznávat, co je pravá krása, neviděli bychom tolik nevkusných obleků, jimiž se oko mnohdy až uráží, a myslím, že by nebylo ani tolik bídy a neštěstí mezi městským stavem, kdyby ženy nahlédly, že pravá krása záleží v jednoduchosti.“

„To jistá pravda, milostpaní, jed ten hubí náš lid velmi, nejen městský, ale i selský, zvláště uvnitř země, okolo větších měst, kde sedlák s městským lidem v ustavičné styčnosti, kde výtěžek svého hospodářství dobře prodá, a tam, kde fabriky jsou. – Co průmysl víc a více rozkvétá, vzrůstá se i ten jed víc a více. Měšťanky a řemeslnice odloživše zlaté čepce koupily si čepce krajkové a klobouky. – Co měšťanky zahodily, to selky zdvihly, odhodivše škrobený čepeček bílý nebo plenu. Řemeslnice chce se vyrovnat měšťance bohaté, úřednice myslí, že je stav její vyšší, že musí hodnotu jeho zachovat a výše se nést než měšťanka, a žena kapitalisty soudí: Já si mohu za peníze koupit všecko/ a tak se to plíží oddola až nahoru a každá myslí, že jí musí za víc psát, když pověsí na hrdlo zlatý řetěz.“

„Ale v zdejších okolí není to takové, zde si chodí všechny selky rovno, leda jestli má některá o dvě neb tři sukně víc v truhle; a v městě není také vidět mnoho nádhery,“ řekla Jelenka.

„Klatovský kraj nejzachovalejší, co se původního rázu lidu týká, a v něm hlavně naše celé okolí. Jako by pradědové byli neviditelných zásek nadělali, přes které nesnadno bylo cizinci přelézt. Před šedesáti lety ještě nebylo vidět ve městě klobouku, jen na hlavě císařských úřednic. Nejbohatší měšťanka šla do kostela v stříbrném čepečku, bílé sukni s kabátkem, klenoty jejich byly drobné perličky nebo stříbrný veneciánský řetízek, dárky to od manželů, když z obchodních cest se vrátili. – Děvčata v kanafasových neb bílých plátěných šatech, vlasy pěkně upletené, na hrdle křížek, jediný to klenot drahý, co děvče od matky dostalo, po celý život nosilo, a jestli ho opět své dceři nedala, do hrobu s sebou vzala. – Šaty ale, které do kostela měly, nesměly pro živý svět vzít k muzice. – Nábytek měly z dubového dřeva, masivní, vykládaný, dělaný na století; ale v těch dubových skříních ležely poklady příze, plátna, prádla, stříbra a peněz. Když potřeboval soused peníze, šel jen k sousedu říka: ‚Bratře, potřeboval bych tolik a tolik a soused poslal ženu: Jdi, Kačenko nebo Dorotko, do truhly,‘ a Dorota šla, naměřila mírku vrchovatou stříbrňáků, soused vzal nečítané a šel, a když měl zase tolik, odvedl. Dceru měšťanskou nazývali ‚pannou,‘ syna ‚panicem,‘ otce ‚panem otcem,‘ hospodyni ‚paní matkou;‘ jen dceři prokurátorové říkali ‚slečna.‘ – Číst znala každá, ale psát a počítat ne; počítaly na křížky, kolečka a půlkolečka, ale navlas všecko vypočtly, nikdo jich neošidil. – Za dlouhých večerů čítávaly českou historii,

kteřá v žádném městském domě nechýběla, Münsterův Kosmos, Flavia historii Židů, výkvěty to literatury skvělejších dob, aneb knihy nábožného obsahu. Děvčata a chasníci scházeli se v přástvách, kde zpívali národní písně, a když měli úkol napředený, hráli neb tancovali – ne při pianu, to neměl ani pan prokurátor – ale při houslích. V létě sedávaly řemeslnické dcery s vřetánkem neb stávkem, na němž tkaly široko daleko známé kalouny, před domy v podloubí a držely besedy. Nemuselo ale být hlučno na ulici, poněvadž prý jednou, když děvčata dokolečka seděly v podloubí a tu najednou po ulici viděly přijíždět jakéhos pána na koni, tak se ulekly, že se v okamžení rozplašily, jak by do hejna holubů střelil; nechajíce práci stát i ležet, utekly na půdy a nepřišly dolů, až viděly z vikýřů – neboť okna do ulice nebyly, jak posud vidět leckde –, že pán odjíždí. – Muži znali česky a latinsky, ženy jen česky, leč jestli se některá slečna v recích a umění cvičila, jako prý byla jednoho radního pána dcera, která byla nad muže vycvičena a moudrá, že k ní lidé o radu chodili. Muži, kteří ve světě po obchodu chodili, znali i německy, z ženských ale málokterá. Povídá se posud směšná anekdota z té doby. K jedné muzice – o bálech se také ještě nevědělo – přišel cizí panic; jedna z děvčat se mu velmi líbila, vzal sklenici a šel k ní, aby jí připil, ptaje se: ‚Cí je panna dcerka?‘ – ‚Primasova Dorotka,‘ odpověděla panna. – ‚Umí panna německy?‘ – ‚Tak trochu.‘ – ‚Trinken Sie, Fräule.‘ – ‚Co pán povídá?‘ – ‚Aby panna pila.‘ – ‚Ah, teď jsem tomu porozuměla.‘ žádném městském domě nechýběla, Münsterův Kosmos, Flavia historii Židů, výkvěty to literatury skvělejších dob, aneb knihy nábožného obsahu. Děvčata a chasníci scházeli se v přástvách, kde zpívali národní písně, a když měli úkol napředený, hráli neb tancovali – ne při pianu, to neměl ani pan prokurátor – ale při houslích. V létě sedávaly řemeslnické dcery s vřetánkem neb stávkem, na němž tkaly široko daleko známé kalouny, před domy v podloubí a držely besedy. Nemuselo ale být hlučno na ulici, poněvadž prý jednou, když děvčata dokolečka seděly v podloubí a tu najednou po ulici viděly přijíždět jakéhos pána na koni, tak se ulekly, že se v okamžení rozplašily, jak by do hejna holubů střelil; nechajíce práci stát i Jelenka se srdečně zasmála a pan farář pokračoval dále: ‚Nezdá se, že by si ty děvčata byly nepřály žádných radovánek a že by je matky byly musely ustavičně hlídat, a přece bylo děvče nepoctivé tak řídký úkaz, že si na ni prstem ukazovala celá obec. Jejich záštitou byla bázeň boží, hluboký mravní cit a zaměstnání. Přidržovány od matek k domácím pracím, neměly dlouhou chvíli od rána do večera, obrazotvornost jejich nebyla zaujata čtením nervy dráždícím, když měly chvíle k přemýšlení, viděly před sebou jen obrazy domácnosti klidné, svět báječný aneb heroické osobnosti domácí historie, kterou ony tak dobře znaly, že co staré babičky vnukům ji vypravují, kteří lépe cizí znají než své. Nyní je to všecko naopak. Děvče dle nynější módy vzdělané zná velmi mnoho, jen samo sebe nezná; ví toho náramně mnoho, jen to neví, kde leží základ pravého štěstí. – Děvče nynějšího vychování, a buďsi měšťanská dcerka, buď řemeslnická, nehodí se již pro muže, který nemá hodně peněz; ono poznalo hejno potřeb, bez nichž neví jak se obejít, ona baží po rozkoších velkého světa a v těch jediné hledá svoje štěstí, a jestli jich užívat nemůže, cítí se nešťastnou a mnohdy

k docílení jich dopouští se nejhroznějších prostředků. Hlava jejich naplněna ostřížky nepotřebnými, srdce prázdná buňka, z níž med trubci vysáli. – Chtějí být královnami, ale úkol pracovnic se jim nelíbí.“

„Bohužel, je to smutná pravda,“ ozvala se hraběnka, „ale nejsou ony vinny, je to kletba hříchu, jehož muž se na ženě dopustil, zameziv jí cestu do chrámu ducha svatého. Nevědomost ženy je ta Nemesis, která muže ustavičně v patách stíhá, půdu pod nohou mu podemílá, když se vznést chce k výši, olověné závaží na křídla mu přivěšuje, která budovy jeho boří, úrody v popel obrací. Nevědomost ženy je bič, jež muž sám na sebe pletl! Dokud si nebude žena vědoma svého vysokého postavení a úkolu, jež Bůh jí přiřkl, poloze do její ruky blaho veškeré budoucnosti: dotud muž na sypkém základě buduje. Žena musí být jeho spolupracovnicí, má*li se stavba podařit. Žena musí být povýšena na stolec panovnický vedle muže, ne aby soudila, ne aby trestala, ale co anděl smírce mezi ním a světem. Do ruky ženy dal Bůh palmu víry a pochodeň lásky, aby je nesla před mužem, když kráčí do boje ducha. – Její pata potře hlavu hada nepřítele, do její ruky vložil Bůh moc roztržít modlu ješitnosti a na vysoký stánek, na nějž se ona povznesla, vyvýšit velebný obraz lásky, oné lásky, jež z kříže za nepřátele svoje prosí. Žena musí vrátit lidstvu ztracený ráj, onu drahocennou perlu; dříve však musí vědět, že spočívá na dně vlastního srdce, tam že se musí pro ni ponořit!“

„O ty světice moje!“ zvolala Jelenka, poklekla před hraběnkou, a ústa na ruku její vtisknouc, políbila ji vřele.

„Kéž by každému srdci Bůh takové popřál!“ ozval se hrabě, zaslechna konec rozmluvy, a čelo svoje skloniv před matkou, políbil druhou její ruku.

„Amen,“ dodal pan farář, dívaje se s hlubokou úctou na trojlist ušlechtilých duší. –

„Hraběcí Milosti, koně jsou osedláni,“ oznamoval mladý sluha.

„My zapomněli zcela na svou procházku, Jelenko!“ řekl hrabě.

„Oh, já hned budu připravena, jen na chvíli strpení,“ řekla Jelenka, přejedouc si dlaní přes tvář od pohnutí ozářenou, složila svoji práci a odešla se ustrojít.

Netrvalo to ani půl čtvrt hodiny, sedali na koně, hrabě na krásného hřebce arabského, Jelenka na andalusana, jehož srst černější byla nad aksamitovou sukni jezdkyň, po boku mu splývající. Bello s radostným štěkotem běžel kus napřed a zase přiběhl, on věděl, když pán na koně sedá, že smí s ním, ale Zefír stoje před koněm ohonem smýkal, prosebně na pána hleděl, brzo-li mu pokyne, neboť on vždy nesmíval s pánem. Už mladý kočí uzdu Jelence do ruky dává, už štolba se zalíbením na koně i jezdce pohlížeje smeká, a pes smutně se dívá, kroutí sebou, čeká, tu se ozve přimlouvající hlas.

„Vezmi s sebou Zefíra, Hanuš!“ pravila hraběnka, která jdouc s panem farářem na procházku do zahrady, na dvoře se zastavila, než by odjeli.

„Ten nezasluhuje toho jména, lítá po poli, jako by ho z řetězu pustil, v městě poráží děti a housky z krámců smítá, jako by čtrnácte dní byl nežral,“ řekl hrabě, dívaje se na psa, který zaslechna kárající hlas, po břichu k němu se plazil.

Koně se pohnuli. „Zefire!“ zazněl laskavě hlas pánův a pes, jak by ho vymrštil, se vzchopil a už byl ze vrat, jak by ho vítr unášel, a jezdci klusem za ním.

Den byl jasný; bylo před velikonoce, týden již, co odnesla chasa smrt čili zimu ze vsi. V stínu, kde slunce proniknout nemohlo, sníh sice ještě ležel, ale počasí bylo již jarní, velmi příjemné; nad Jelenčinou hlavou hejna komárů hrála. V zámecké zahradě, že byla na výsluní, všecko se již zelenalo, kvetly meruňky i hrušky; zahradníci se radovali a Jano byl by nejraději býval celý den mezi nimi a celý den a při každé práci jen zpíval a vzpomínal, jak u něho doma asi a jestli ještě zima a sníh.

Po vesnici bylo živo, děti bosý, v košíkách jen a suknicích hrály si pod stromy, jež po všech cestách i prostředkem celé vesnice z obou stran nasázeny byly; na dvorkách batolila se již kuřátka a husy vodily za sebou četnou rodinu žlutých housat, ze všech dvorů ozývalo se kdákání slepic a kohouti s ostatními družkami, co neměly napilno, pohrabovali na mrveništích, která byla v některých dvorech již vydlážděna, jako v panském, a dvorky zameteny; v některých dvorech to ale vyhlíželo tak jako před lety. Na záspích vydlážděných pod okny ležela u každého stavení místo lavičky kláda a na ní seděly staré babky, předouce větánko, a u nohou se jim batolila vnoučata. Mladší ženy a děvčata bylo vidět chodit po práci, neboť byl čas předpolední. Tu běžela jedna s věděrci pro vodu a s takou hbitostí a šikovností vědro vody navázila, jako by to hračka byla, ale druhé vědro navázil jí mladý chlapec, který právě okolo šel, nesa od kováře kosy naklepané. Tam rozvěšuje jedna prádlo po plotě a přitom přizpěvuje kamarádce v druhém dvoru, která len tluče, a jiná zase peručí osekává na oheň, a opět v jiném dvoře sedí na záspí hospodář, spravuje chomout, chlapec u něho si otlouká píšťalu, že to ale nemůže trefit, prosí tátu, aby mu ji otloukl, a máma sedíc za stavem z okénka mu hrozí, aby dal tatíkovu pokoj. Tam chodí si hospodář po sadu, ten zase spravuje na dřevěném nářadí, tam jich čeká několik u kováře na správu, nejvíc jich ale v poli oře a seje. Sady okolo statků a chalup, lípy okolo kostela uprostřed vsi se zelenají a faru ani školu, opodál kostela ohrazenou zeleným plotem, nebude zakrátko vidět pro zeleno stromů.

Jelenka i Hanuš z povolna jeli s vršku dolů k vesnici.

U bábin chalupy Jelenka zatočila koněm až k samé zahradce, a dívajíc se do oken, pravila: „Musím se podívat, co to děvče dělá, dva dni jsem ji už neviděla.“

U okénka, kde obyčejně Dorla sedávala, neseděl nikdo a nebylo nikoho ani vidět ani slyšet. Jeli dále. – Staří mladí, všecko se na ně usmívalo a je pozdravovalo a ne z jedněch úst znělo: „Je to krásný pár lidí!“

A byl to vskutku krásný párek. – Krásní koňové pyšně hlavami do povětří házeli, z nozder jim oheň nesršel, nohy pod nimi jen hrály. Věděli, že směle jezdce nesou, jichž ruka, byť i lehkou uzdu držela, pevná je. – Jelenka seděla na koni, jak by ji vdechli; černý jíздеcký šat pěkně jí slušel k čisté zarůžovělé pleti a světlým vlasům. Byla vzrůstu prostřední výšky, forma těla nebyla ani bujná, aniž měla onu oblíbenou formu nepřirozené štíhlosti vosí, byla souměrně urostlá. – Tvář její byla výraz té největší milosti; a ačkoli jednání její mnohdy dětské

bylo, přece spočíval v jejím velkém modrém oku zralý duch. Největší kouzlo její spočívalo okolo malých krásných rtů; a v tom malém důlku v bradě jako by bůže milosti lůžko si bylo ustlalo. Jak některá krásná paní, když se směje, všecku vnađu ztrácí, tak v úsměvu Jelenčině se jevila veškerá líbeznost, a na koho se usmála, ten nemohl ji nemít rád. Ale ona se nesmála, aby kouzlem tím koketovala, ani si nebyla vědoma své krásy, a nebylo, kdo by ji byl chtěl lichocením urážet.

Hanuš byl vysokorostlý; rázné tahy jeho tváře zmírněny byly výrazem lidu-
milnosti a dobroty, jež v srdci jeho opravdu spočívaly. Oko jeho hluboké, ducha-
plné a uprostřed mocného obrví, na čele jasném síla mužného ducha. Byla to krása
oduševněná, která vždy vítězí nad pouhou krásou formy a všelikou marností.

Na konci vesnice uhnuli z hlavní cesty vpravo.

„Dáme se okolo sadů do polí a podél lesa; bude-li ti pak libo, zajedeme až do
města a navštívíme doktora,“ obrátil se Hanuš tázavě na Jelenku.

„Mně je vše vděk, co tobě libo,“ odpověděla. Jeli.

U rychtářova pole na sluníčku seděl starý Bor v měkké sesli, zaobalen v koži-
chu, na nohou maje peřinu. Rychtář stál nedaleko něho a do bílé zástěry měřil si
zrní k setí. Syn a vnuci zaorávali.

„Obrod vám Pánbůh!“ pozdravil hrabě, zastaviv u nich koně.

„Dejž to Pánbůh nám i vám, hraběcí Milosti,“ posmekl rychtář a stařeček
také stáhl čepici, hrabě ale shoupna se s koně, posadil mu ji na hlavu bílou jako
jablon v květu.

Velmi vetchý byl stařeček, hlava skláněla se již k zemi, kosti byly jen kozí
potázeny, ruce se mu třásly a nebylo v nich již žádného tepla.

„Jak se máte, Bore?“ ptal se ho hrabě hlasitě, neboť stařec neměl již dobrý
sluch.

„Dobře, chválabohu; hale ta slabost – ta slabost – nemůžu huž pracovat, huž
habych tamto spal,“ ukázal s pohnutou tváří k lesíku, kde hřbitov byl.

„Do vůle boží, táto, však tu nikomu místa neberete; dobře vám tu mezi
námi – v měkké židlici sedít ha se vozit, vínko pít, suchary smáčit ha se
niodlít!“ řekl rychtář, laskaje se s otcem jako s dítětem.

„Pánbůh ti to zaplat, chlapče, na tvých dětoch, co mně děláš, i tej naší vrch-
nosti. Hodní jsou to páni. – Poslali mi tuto židlici ha víno; to zahřívá hale jen po
lžici ho беру,“ povídal stařec přetřhovanou řečí, obrátě se k hraběti.

„Ztrácí paměť již ha nepoznává známé, teprve haž ho vzpamatuju,“ řekl
rychtář tišeji, načež otce upozornil, že to jsou pan hrabě, co před ním stojí. Tu se
teprv slabé oko starcovo obrátilo pozorněji na hraběte.

„Mnoho jste dobrého hudělali, hraběcí Milosti – mnoho – všem – nu hat si
lajú – však oni se jednu poznají! – Na Pana Krista“ – při těch slovech stařec
posmekl – „teky láli – ha on je přišil vykúpit. – Odpusťme jim.“ – „Hale táto,“
chtěl cosi rychtář námítat, než stařec nedbal a zase se ptal hraběte:

„Huž jste zašili?“

„Ne všecko,“ odpověděl hrabě.

„No obrod vám Pánbůh.“

„A vás posilni, abychom o občinkách zase v zámku si pohovořili,“ řekl hrabě, podávaje starci ruku. Stařec neřekl nic; drže ruku hraběte v své třesoucí se pravici, pozdvihl k němu hlavu a tu padl slabý jeho zrak na Jelenku stojící u hraběte. „Pěknú jste si ženu vybrali – Bůh dej, by i dobru. – Teky jsom měl ženu – dobru, dávno humřila. – No, huž se záhy shledáme.“ Odmlčel se, pak podávaje druhou ruku Jelence, dodal: „Zůstávejte zdrávi, Pánbůh vás opatruj ha požehnej – i děti vaše –, habyste po všecy časy – živi byli jako zrnka v klásku.“

Oko se mu zalilo slzou a hlava se zase sklonila na prsa. Rychtář chtěl omyl otcův vymlouvat, hrabě ale mu pokynul, aby mlčel, pomohl Jelence sám na koně, sám se vyšvihnul na svého a mlčky jeli dále.

Už byli kus za vesnicí, nedaleko panských polí, a ještě na sebe ani se nepodívali. Hanuš chtěl omyl starcův v žert obrátit, a nebyl s to, a Jelence vyšší ruměnc z líčka nescházal.

Tu se hnala bába se džbánem naplněným „dobrou vodou“ od kapličky. „Zdrávi vyjždíli!“ pozdravila a zastavivši krok: „Kam se beru?“ ptala se.

„Trochu si vyjeti, snad až do města,“ odpověděl hrabě, rád, že je bábou z rozpaků vyveden.

„Nu, co škodí, bula jsom hyn předvčírom hu felčara, nechala jsom štěpít neštoice Mankinu chlapci. Hani nedutal, hale dnes je mrnkavý, poslala jsom tam Dorlu, háby ho trochu pochovala, než Manka oběd huvaří.“

„Já se dívala do okna, a proto jsem tedy Dorlu neviděla. Cožpak dělá?“

Mrzutě zakroutila bába hlavou. „Já nevím, co se tomu dívčí stálo, – od vánoc jako by to ona nebula; jinda se od zpěvu chalpa rozlíhala, ha nyní chodí jako humoklá slepice. Ha když se jí ptám: ‚Co je ti,‘ nic, přej, ha vůčihledě schází ha bledne. – Mluvte s tím, když to nemá za mák rozumu. – Manka se jí ptala, Józsa se jí ptal – ha každému, že nic.“

„Já se jí nejednou již ptala, ale ona mi také říká, že jí nic není, – a přece je smutná a bledá,“ pravila Jelenka.

„Snad je chorá, aniž vskutku o tom ví,“ namítl hrabě.

„Já vařila vlčí mák, já polej, já řebříček, ha ono všechno nic plátno. Hani ta ‚dobrá voda‘ jí nespomáhá, jako by měla hučarováno. Kudy chodím, tudy myslím co ešče dělat, vždyť pak pro každú nemoc dal Pánbůh léku.“

„Jenomže lidé vždy o něm nevědí,“ řekl hrabě. – „Hale Pánbůh o něm ví, ha on spomůže, musíme to nechat na vůli boží,“ řekla bába, a ukázavši na rychtářovo pole, dodala: „Vidíla jsom s vršku, kterak rozprávíte s Borem. – Bula jsom ráno hu něho teky. – No dočká-li se i červených vajec, Jiřího rosy se nedočká! – Sprovod’ Pánbůh!“ pozdravila a šla svou cestou; jezdci jeli dále.

U panské role stál Miča, dohlédaje na oráče, a nedaleko něho seděl u cesty Honzík a zpíval. – Jak viděl Miča vrchnost přijíždět, hned smekl a dle svého prostosrdečného způsobu se ptal: „Kdeže jedů?“ Hrabě mu řekl, vypyťava je se ho spolu na některé hospodářské záležitosti. – Jelenka okřikovala psy, kteří okolo Honzíka rejdlí, div že ho na zem neporazili.

„Eh,“ obrátil se Miča uprostřed řeči na slečnu, „sa ten nebojí, co by jich aj viac bolo, to je taký živán (zbojník)!“ A zase dále hraběti odpovídal. Když ale hrabě odjížděti chtěl, tu začal Miča širák mačkat, škrábat se za ušima, pokašlávat, bylo patrné, že chce něco říci a si netroufá. „No ven s tím!“ usmál se hrabě. „Co chceš?“ – „Ved' ráčia vediet', veľkomožný pán,“ vyrazil ze sebe Miča, „každý sa ta tiahne, kde sa uliahne. Rád by som ešte len raz viděl domou a svoju rodinu!“

„Napadlo mi, že bys rád se domů podíval a že bys mohl s Janem na svatbu. Mluvil jsem o tom již se správcem; zatím bude tvoje místo písař zastávat.“ To řka pohodnul hrabě koně a po boku Jelenčině uháněl rychlým klusem k lesu. Miča ale hodil čapku do povětří, zavejskl si, a vyzdvihna

Honzíka do výše, křičel: „Ty živán, ty, tatko ti puojdē přec – domou, do Korálovíc – juj!“ Oráči mysleli, že šafáři, vždy tak moudrému, myšlenky spadly.

DÍL DRUHÝ

1

V bavorské hospůdce je hlučno; okolo jednoho z dubových stolů sedí pět sedláků Bavorů. Klobouky vysoké, neforemné mají na hlavách. Jednomu sedí na uchu, druhý zase má jej do týla vražený, a tak každý jinak. V zubech drží každý kovanou dýmku jako džber a vyjma jednoho mladého má každý po ruce ležet kříšťálovou plochou lahvičku, pěkně hlazenou, zelenou, červenou neb růžovou. V těch lahvičkách mají šňupací tabák; přes chvíli nasype jeden neb druhý z ní tabáku navrch ruky, šňupne a podá druhému. Každý sedí podepřen o stůl, ne-li oběma, alespoň jedním loktem, a brady mají opřené o dlaně. Na levé ruce má každý hnědou skvrnu od tabáku, na malíku pravé ruky široký železný prsten s tabulkou. Všickni jsou si podobní jako vejce vejci; tváře tlusté, červené jako šátky, jež na hrdlech mají a od nichž jim široké konce na vesty, postříbřenými knoflíky hustě obsazené, visí. Jeden vykuluje oči víc než druhý, jeden křičí a tluče do stolu víc než druhý, hádají se až strach – o žabí chlup, jak by bába řekla –, a žádný z nich neví již, čím syn. Bavorské plete se jim na jazyku.

Sednice je nízká, ale prostranná, v prvním patře, jakž tam obyčejně obydlí mají. Jedny dveře vedou na dřevěnou pavlač, druhé do sednice hospodského. Při posledních dveřích je šenkovna, ohradená dřevěnou mříží pro jistotu džbánů a sklenic.

Hned při šenkovně šikmo od stolu, u něhož Bavori sedí, je dlouhý stůl a okolo toho sedí hosté v bílých šerkách a červených čepicích. Jsou to Češi, Pavel, Petr, Sršán a pět chlapů pašeráků, jeho to nosiči. Tito nosiči sedí při dolním konci, hrajíce v karty, onino při horním konci. Vedle Sršána v koutě na lavici vidět

hřmotnou postavu Michla, hospodského, rozprávějí spolu poločesky a poloněmecky o nějakém výdělku. – Pavel obrácen zády k nim, pohodlně rozložen sedí na židlici; hlavu položenou má v dlani, vyhaslou dýmku drží v ústech. Petr sedí vedle něho slušně; je vidět, že teprv přišel, nemá ještě džbáněk před sebou a ohlíží se po společnosti, přičemž oko jeho chvílemi na Pavlově bledé tváři smutně se pozastavuje.

Jsou to chlapi zcela rozdílní, Petr a Pavel. Petr je štíhlý, slabý, Pavel vysoký, složitý. Petrova tvář jasná, přívětivý pohled, ačkoli v těch sivých očích mnohdy bolestný výraz se jeví. Vlasy světle kaštanové vždy slušně přihlazené. Pavlova tvář je temná, oči černé svítí zpod mocných obočků jako hvězdy z mračen a síla tmavých vlasů jako hřívá kolem čela se jeví. Vlasy přihlazené, šátek pěkně na krku uvázaný, vestu zapjatou, řemínky pod kolena tak pravidelně uvázané, aby právě jen vysekávaný končík na bílou punčochu visel, což u Petra vše být muselo, to byly Pavlovi zbytečné tretky – nebylo mu to dáno, vzdor mámině hrozbě a prosbě a Petrovým domluvám, aby nechodil jako medvěd. Ani do kostela když šel, nevšímal si obleku, a jestli ho Petr káral, aby se alespoň tam uspořádal, a sám mu vše udělal, přece než bylo po mši, byl Pavel v nepořádku. Petr ale ve svátek jako v pátek, vždy čistý, spořádaný, že by do kočáru sednout mohl. „Neušel matce,“ říkala bába.

Matka jeho byla známa pro velikou svoji čistotu, jako bába. Chlapce její neviděl nikdo špinavé, nečisté, takže jí to selky za zlé mívaly, že prý nemůže sedlák vždy tak chodit jako pan páter. Ona si pro staršího syna sama nevěstu vychovala, jen aby to ve statku i po její smrti vše tak zůstalo a synové aby měli všecko tak, jak ona jim to dělala. – Když vrchnost na panství přijela a pomalu se všecko měnilo, když selky, žárlivé na pochvalu hraběnky, začínaly nedbat na trochu víc práce a prádla, tu říkala Petrova švagrová: „Škoda, že se toho naše máma nedočkala, ona jim vždy říkala: ‚Mohlo by všecko jinakš byt, jen kdyby jste chtily hnáty přiložit‘“ Lidé přezdívali také Petrovi a bratru jeho „panicové“ a škádlívali ho, že pro něho ve světě jiné děvče není než „Dorla bábina“, ta prý je vždy, jako by ji ze škatulky vytáhl, jinaká že by se mu beztoho nelíbila.

To ale bylo lidem velmi divno, že Petr právě jen s Pavlem nejraději obcuje, který pravá protiva jeho byl – Petr, který prý na všem chlup najde, že na Pavlovi žádnou chybu nevidí, a třeba prý mu život byl zachránil, že by se mu nemusel všecek podat. – Jak matky, co dcery měly na vdání, Petra rády viděly, tak se Pavla bály, neboť navzdor tomu, že byl Petr jak panic, s děvčaty slušně a zdvořile zacházel, je rozveseloval, a Pavel pranic na ně nedbal, kde mohl, bláznů z nich si tropil a jim se vysmíval, přece o něj více stály než o Petra, a kdyby byl chtěl, mohl se chlubit přízní nejbohatších děvčat.

Na Pavla velmi láli ve vsi; jedněm nebyla vhod jeho osoba, druhým nedbalost, třetí ho pomlouvali, že je ostrý hoch, že rád hejří; hloupí chlapi báli se ho co ohně, poněvadž je před děvčaty zahanboval, s chytřejšími se zase rád hádal a pral; a nejhorší bylo to, že se povídalo, jako by i Pavel se strýcem chodil. Proto přece nebyl nenáviděn v té míře jako starý Srna, ba starší sousedé dávali vinu jen

Srnovi, že Pavla zkazil, litovali ho a napomínali, aby s Sršánem nedržel, když nechce dobře dělat, ať ho nechá, ale nechodí s ním po nocích. Ale Pavel dělal vždy, co sám chtěl. – Ze však ho přece náviděli, bylo tím, že znal zastati kus práce, že byl ochoten k pomoci, že byl k starým zdvořilý a slabých se zastal při všem. I chlapani ho měli rádi, byt' i pánovitě s nimi jednal, on byl přece veselý společník, a když byl některý v potřebě, Pavel mu zajisté pomohl.

Byl to divý, urputný, svéhlavý chlap, ten Pavel, ale když chtěl být milým, byl by si naklonil srdce i svého nepřítele; ale nechtěl a jen Petr věděl, jak upřímný, hluboký i něžný cit pod drsnou korou skrývá. – A proto mu rád vyhověl a vážil si ho nejvíc ze všech chlupců, co jich koli znal.

Ale od vánoc se mu Pavel často ztrácel, a nevěděl, jakou notou s ním začít. Někdy byl mluvný, rozpustilý, zpíval, hejřil, až bylo smutno naň se dívat, a pak zase s nikým mluvit nechtěl. Tu se hnal do práce, jako by chtěl hory sválet a údolí překopat, a hned zase praštil vším a celé dni ho nebylo vidět. – Do kostela když šel, nezpíval, k největší mrzutosti Józově, ale třískal bud na bubny, až všem uši zaléhaly, nebo šlapal měchy. – Na zevnějšek byl ještě nedbalejší než kdy dříve. Staří říkali, že by nejlíp bylo s ním do bílého kabátu, děvčata se mu začaly vyhýbat a chlapani též, poněvadž s posledními obyčejně k bitce přišlo. – Józa i učitel vzali si ho „na paškál“, farář mu domlouval; ale všecko nic plátno, jak by hrách na stěnu házel. – Neznali tajnou jeho nemoc, a proto nemohli podat pravého koření a jen více a více ho dráždili.

Petr a Sršán věděli, co mu schází. – Petr věděl, jaký to nepokoj ho pohání z místa na místo, znal trpkost, která mu každé sousto, každou kapku, co do úst dal, v pelyněk obrací, znal bolest, kterou by rád byl čímkoli umrtvil, ohlušil. – Věděl, že by jediné Dorlino slovo, jediné laskavý pohled všecko zvrátil, že by ona jediná jím vládnout mohla; ale toho léku mu nemohl podati. – Viděl patrně, že Dorla s Pavlem ani mluvit nechce, že se mu vyhýbá; a přece zdálo se mu, že lže. – Domlouval Pavlovi, aby si vzal srdce a udělal tomu konec, aby s ní promluvil, smí-li si dělat naději.

„Proč že tys nemluvil, když ti bulo teky tak? – Mám jí snad povídat', kterak se trápím, mám jí prosit' o halmužnu jako žebrák? To nehudělám – ne ha ne – raději zajdu. – Nemluv mi o ní, nechci na ni myslit', hať si k ní chodí kdo chce, však je na světě děučet jako maku, najdu si jinú!“

„Děučet dost, hale jen jedno potěšení!“ myslíval si Petr, když ho vídal nejednou dlouho do noci stát před Dorliným okénkem, na něž zaklepat se neopovážil. Věděl, že ho laskavá domluva neuspokojí, že ho žerty nerozveselí, ale přece domlouval, přece žertoval, a když ho nemohl zdržet od užívání prostředků, jimiž chtěl hlas srdce ohlušit, alespoň chtěl nad ním bdít, aby se neuvrhl do propasti.

Snad by se Petrovi vše bylo záhy podařilo, kdyby Sršána nebylo. Tomu ale láska i přátelství velmi překážely. On si jej chtěl osedlat sám a sám a to dobře věděl, že by se při Dorle zcela od něho odvrátil, což bylo ovšem pravda, neboť opravdivá láska ušlechťí i toho nejdivočejšího člověka, a Pavel miloval Dorlu z celé duše své, pro ni byl by vše opustil, všecko podstoupil, všeho se dopustil. Dokud láska

k Dorle v srdci jeho spala, dokud ani s Petrem v užší přátelství nevstoupil, poslouchal strýce, poněvadž jeho bezzákonné, libovolné choutky s vlastním citem k svobodě nevázané dobře souhlasily. Později ale, když mu Petr přinesl leckdys knihy, z nichž se leccemu naučil, když jim pan farář rozumně vykládal pojem o mém a tvém, a že brát z velké hromady je krádež jako z malé, když chodil s Józou, který uměl mluvit jako kniha, když začal chodit na hrátky mezi děvčata, nad nimiž Dorla vynikala jemnějším způsobem, mravem i sličností, když bývali zváni do zámku, kde tolik věcí mysl jeho zaujímal: začínal být jiný, omrzela ho společnost surová, toužil po lepším, zřídka provázal strýce s ručnicí na rameně přes hranice co stráž, zřídka chodil již s psem Chytajem do lesa, což bývala přece jeho největší vášeň. Petr tušil od té doby, co ho Pavel v noci v lese našel a on u něho ručnici viděl, že asi je pravda, co jemu i Sršánovi vesničané vytýkají, že pytláčik chodí; ale on nechtěl se vtírat do jeho tajemství, když sám mu je nesvěří.

Pavlův děd, matčin otec, byl hajným a u něho strávil v lesní chalupě Pavel svoje mládí. V zimě byl doma a chodil do školy, ale vždy se těšil na neděli, aby mohl k dědovi. Někdy chodíval s ním do myslivny a tu byla jeho největší radost dívat se na ručnice a honit se s psy. – Když ho děd naučil, jak má s ručnicí zacházet, umřel, k největší lítosti chlapcově, který ho radši měl než otce, protože otec s Sršánem chodíval, rád se napil, a když domů přišel, mámu i syna bil. – Otec umřel záhy po dědovi a chlapci odkázal chalupu, špatně sice zřízenou, ale příčinlivému hospodáři dosti, aby se s malou rodinou skrovně uživil. – Matka Pavlova byla dobrá duše, uměla hospodařit a pracovat a bez ní byl by Pavel záhy oškrábal kolečka. Jemu byla milejší ručnice a pes, odkaz to dědův, než chalupa, ke které by se rád byl nehlásil, kdyby ho matka byla chtěla nechat učit myslivectví; ale ona bránila, že je ho potřeba doma, aby se stal pořádným rolníkem, a strýc a spolu poručník Sršán také nechtěl, proto však, aby mohl síly chlapcovy co nejdříve používat.

Ale co plátno, že matka ručnici schovávala naspod lože, do truhly, za komín – kde se dalo: on ji přece našel a s ní hrál. Jak trochu vyrostl, tu prosíval matku, aby ho nechala jít, že ho to jako za vlasy táhne do lesa, a matka, když jí svatosvatě slíbil, že nebude zvěř střílet, pustila ho a modlívala se zaň, aby ho zlý duch nezavedl. – Když ale dorostl, tu neměla matka nad ručnicí právo, a jestli i někdy Pavel kvůli ní to udělal, že nešel do lesa, bylo to zřídka; obvyčejně když se mu zachtělo, zavolal na Chytaje a vzav ručnici vykradl se z domu i ze vsi.

Sršán ho v tom podporoval, jen to neschvaloval, že se Pavel nechce osmělit na zvěř, a jen dravé ptáky nebo veverka, lišku, když se trefí, a „podobnú prý ničemnú havět“ střílí, a že z té nepřinese domů ani chlup ani pírkó. – Ba on ho dlouho škádlíval, že nic netrefí, až mu jednou Pavel rozzloben řekl: „Jdite k myslivci, on vám poví, co jsem zastřelil, našil to na dveřích zavěšené!“

Tu se teprv Srna rozzlobil, že je Pavel tak hloupý a že dává, co zastřelí, myslivci. Pavel ale jinak nedal.

„Já se neprosím o zvěř,“ říkal, „nechci mít z toho hužitek, jen radost, když ji mohu zastřelit. – Však jdu radš za jestřábem nebo po stopě lišky, než by střílet zajíce a dokonce srny, škodu dělat nechci; když střílím zvěř škodnú, hanebo

starému myslivci huspořím práce, háby nemusel chodit', když třeba zvěř do zámku odvíst', to není tak velký hřích.“

„Tys osel!“ nadal mu Srna.

„Dobře, strýko, když jsem osel, můžete po mně klidit',“ smál se mu Pavel a dělal, jak sám chtěl.

Ale od té doby, co se láska k Dorle v srdci jeho probudila, od té doby zanebdával les a Chytajovi se pod pecí o lovu jen snívalo, od té doby také nechodil se Sršánem. – Proto se láska k Dorle a přátelství s Petrem Sršánovi nikterak líbiti nechtěly a hleděl všemožně to překazit. – Jano přišel mu o vánocích jako na zavolanou a Sršán také hned použil té příležitosti a Pavlovi lehkověrnému škvora do ucha nasadil. – Škádlení, které by se bez něho bylo záhy snadno vymluvilo, hleděl použít, a tak se stalo nedorozumění a hněv.

Pavlovi mluvil o Dorle, že ji viděl tu a tam s drotarem, že sedá u ní celé večery, že to již jako jisté, že mu dá hrabě službu a Dorlu za ženu, ba ještě více štal a lhal, a poněvadž Dorla s ním o voračkách hnětanku rozdělit nechtěla a o masopustě při muzice ani v hospodě ani v zámku si ho nevšimla, ba se mu vyhýbala, došla slova jeho víry; to ale Pavel netušil, že Sršán příčinou je lhostejného, ba odporného chování Dorlina, že to všecko od něho nastrojeno. – On hleděl, aby se donesla Dorle k uším zpráva, že Pavel chodí za Anna-Lízou do bavorské hospůdky, naříkal si na něho bábě, že karbaní a hejří a chalupu že za krátký čas promrhá.

Tak podkopával štěstí a dobrou pověst bratrovcovu, jen aby ho pod svou moc dostal, odvrate ho od strany dobré. – To věděl, že Dorla s takto zhanobeným nebude chtít ani mluvit, a kdyby chtěla, že bába nedovolí, aby za ní chodil chlapec, který za lehkomyslníka vyhlášen. – Dobře to nastrojil. Bába chodila k vdané jeho dceři děcko koupat, a tudy se to pěkně hodilo rozdělat řeč a na Pavla si naříkat. Bába, co slyšela, dětem doma povídala, litujíc Pavla, že se z něho takový nepořádný světák stal.

„Nu, na dubě nerostů než žaludy,“ říkávala, pomníc na Pavlova otce.

Józa vždy Pavla zastával a jen na Sršána lál, že ho zkazil dřívě a teď že si naň naříká, ba on ani nechtěl věřit, že by to vše pravda bylo.

„To máš praudu, chlapče,“ přisvědčila bába, „kdyby v jiných ruku býval, bulo by to jinakší, hale při suchom shoří i surovo. – Ha máma jeho je dobrá žena, hale slabá, huž ji syn přerostl!“

Každé takové slovo bylo nůž do srdce Dorlina, a toho nikdo netušil. Jakž také mohla se zmínit o něm, když šly o něm takové řeči, když tak mluvila vlastní rodina, a jakže mohla se naň laskavě podívat?

Petr Sršánovi také velmi překážel; ačkoliv Pavel zase chodíval přes hranice, do lesa, jakkoli ho měl skoro již na své straně, přece myslil, že by se mu to dokonce podařilo, kdyby Petra nebylo. Rád by byl mrzutosti mezi těmi přáteli způsobil, ale to se mu tak snadno nechtělo dařit. – Pavel nechal se lehko podpálit, ale Petrova klidnost byla skála, o niž se vlnobití Pavlových vášní neškodně odráželo. Přece však i Petra mnohdy bolelo, když ho Pavel, popuzen strýcovými

řečmi, urážel a do očí mu řekl, že se nedá od něho jako chlapec vodit ani balamutit, ať si jde svou cestou, on že také půjde svou. Bolelo ho to, ale přece mu odpustil zase, věda, že mu to nejde od srdce a že se zase v křivdě své pozná. Proto nedbal ani na domluvu svého bratra, který mu radíval: „Petře, pomni, kdo se smolu zachází, bývá od ní zkalen; chraň se těch spolků!“

On měl Pavla příliš rád, než aby se byl dal od lidí přemluvit, a věřil v jeho srdce příliš pevně, než aby se byl dal mýlit pomíjející jeho chladností. Také ten večer, nenaleznuv Pavla doma a slyše od matky, že ho strýc vytáhl s sebou do bavorské, pospíšil za ním a našel jej v hospůdce pohraniční.

Pavel seděl na židlici rozložen, hlavu opřenou maje o dlaň. Petr upřímně pozdraviv sedl vedle něho; Pavel úsečně odpovéděl, a hlavu nechav ležet v dlaní, ani se nehnul.

„Buď mu zase strýc škvora do hucha nasadil, hanebo viděl Dorlu, ha ona si ho zase nevšimla,“ myslil si Petr. Dal si nalít, a vyndav malou dřevěnou dýmku ze zápasí, začal si nác pávat, pohlížeje přitom po společnosti a po Pavlově bledé tváři.

„No, ti huž dali rozumu dobru noc ha tuším, že se s ním tak hnedle nepotka-
jí,“ pravil, hodě hlavou do druhého úhlu světnice, kde sedláci hulákali.

Pavel nic. Petr zapálil si dýmku, přeložil nohy přes kříž, a obrátiv se k Pavlovi řekl:

„Takovou ti mám zlost, že by se pustil do německého zpívání! Pomysli si, já bul dnes schválně v městě, kupil si na kazajku, dal si krajčířovi přistřihnúť ha chutě ti jdu dým, háby si ji dal vyšít, – to víš komu, že Dorle.“

Vtom přinesla Anna-Líza plný džbáněk, a postavivši jej před Petra, pohladila Pavla po tváři, cosi mu přišeptávajíc. – Pavel se otrásl, jako by na něho smrt sáhla.

„Co je s šeptem, to je s čertem, ha toho se chraň,“ řekl Petr, s úsměvem podávaje hezkému děvčeti džbáněk na zavdanou.

Pavel hněviv, že zůstala stát a Petrovi řeč překazila, zazvonil dýmku o svůj prázdný džbáněk a zabručel: „Nalej, ochechule!“

„Cos to řekl, mrzoute? Já ti nerozuměla,“ zeptala se Anna-Líza, s důvěrným úsměvem se na Pavla dívajíc.

„Žes handěl,“ vysvětloval jí Petr.

„Z těch hale, co jim nohy z pekla trčí,“ ušklíbl se Pavel.

„Bodejť tys kdy zdvořilý byl!“ odsekla Anna-Líza odhrnouc plný ret a uchopivši džbáněk běžela nalít.

„Vidíš, jaké cestování, také děkování,“ řekl Petr, podávaje Pavlovi džbáněk. „Nemáš vždy praskem, teky někdy hvizdem!“

„Všecko jeden plat, hať děučatům rúžičky sázíš, nebo jim raky za ňadra sypeš, přece se ti vysmíjí navrch hlavy,“ zabručel Pavel.

„Jaká půjčka, taková oplátka – jaký hlas do lesa, takový z lesa.“

„Lest, chytrost ha oklamání – ženské humění!“

„To je prauda, ženy humí bláznům písكاتi, hale moje máma říkávala, že prý múdrý skákat' nemusí. – Hať je to huž kterak chce, já děučence hanět' nedopus-
tím; kdyby jich nebulo ha božího daru, darmo bychom se my chlapi na světě

pletli,“ řekl Petr, a zdvihna džbáněk vzhůru, doložil: „Dej jim Pánbůh zdraví! Ha tobě, kočičko,“ obrátil se k Anna-Líze, která Pavlův džbáněk na stůl stavěla, „dej ostré pazúrky, habys mohla hodně škrábat, – hale moje líčko chraň!“

„Neboj se, za laskavé slovo je i kočka vděčná,“ usmála se děvčice.

„Tot’ si tě musela některá po šlacích nadejít’, že nechceš na ně ničeho nechat dopustit,“ usklíbl se posměšně Pavel.

Petr pozoroval, kam bije, a odpověděl: „Hm, po šlacích si mne nadcházejí – hani pár kvítků na kamizolu nemůžu vydynovat’, ha přecet’ jsom Dorle přál, že by měl rád pěkně vyšítu kamizolu, že jsom na tvoji veselku za družbu zván.“

„K čemu tlacháš na cizí hůtraty?“ rozlítl se Pavel. „Zjednal jsom si tě za řečníka?“

„Vždyť slyšíš, že jsom mluvil o družbovství, ha ne o řečnictví. Vědí, že družba budu, hale přece mi to hudělat’ nechtěly, že prý nemůže Dorla dílo pro chlapce nyněčko přijmút’, bába povídala, že prý má mnoho díla děučenského,“ řekl Petr zcela mírně, jako by si Pavlova rozlítění ani byl nevšimnul.

„Bodejt’ by nebulo mnoho díla, když chystají huž věno Dorle!“ ozval se mezi ně Sršán, an právě Michl od něho odešel. – „Ženich odejde ten týden s šafářem dým, snad pro křtící list, zůstane prý ještě čas v Praze na cviku, ha pak přijde ha bude hned veselka.“

Pavel nepromluvil, jen pil a pil, tvář jeho brzy červenala, brzy bledla, oči mu svítily jako dvě žhavých uhlů.

„Ba cože pravíte?“ Petr potutelně se začal divit. „Škoda, že víc nevíte.“

„Víc vím, než si ty myslíš ha než kdo jiný,“ odsekl Sršán. „Já si nedám straky na vrbě hukazovat’ jako jiní lidé.“

„Ha což nám je kdo hukazuje?“ Petr se ptal.

„Já si je hani nedám hukazovat; hale jiní jsů hlupí! Já hale vím, kam vola bijú, – mně nebudu povídat’, že to dělá hrabě z púhé dobroty, z púhé lásky. – Tot’ se ví, že z lásky, hale to je šlakovitá láska – když jablko snědl, ohryzek jinému dopřej! – Srnu neošídí! – Však by on nebul Miča šafářem, hani by nebula Manka bábina šafářkú, kdyby nebulo toho – onoho. – Bába je chytrá liška!“

A malé pichlavé oči Sršánovy leskly se vnitřní radostí, viděť, jaký dojem na chlapce slova jeho činí.

Pavel držel džbáněk v pěsti, jako by ho rozmáčknouti chtěl, tvář jeho byla červená, prsa se mu dmula, oči divě hleděly před sebe a zuby skřípal.

Petrovo oko zářilo hněvem šlechetným.

„Co to žvástáte? – Jste svůj?“ okřikl Sršána.

„Médie, chlapče, huč ty vrabce lítat!“ usklíbl se Sršán. „Mne z brků nevyražíš – divná jsom já prošil práčata! – Tolik, co ty, vědíl jsom, kdyžs ty huby pás! – Mne nehuč pány znát’, vímt’ já, co v nich vře! – Ha ešče jednu ti řku, že bula Manka pánova pobočnice; – proto ji bába domácímú chlapci nedala, háby se to nerozneslot’ – Proto je šafářkú, proto dostala věna kus pole! Hahaha, proto, proto – ha Dorla – dostane ešče víc – bodejt’ by nedostala, je mladší, je pěknější, než bula Manka, – dostane teky hezčího muže – ha hudělají ho pánem!“

Pavel divě vyskočil ze židle a Petr zároveň s ním, vzkřikna na Sršána: „Zadržte! Nevyplachujte si svú nectnú hubu poctivými lidmi ha nepřikryvejte je pláštěm nepoctivosti, který na vašem bedru visí. Vy nactihutrhači, – kdyby nebula vaše hlava šedivá, tedy bych vám ji –, hale necht’ to je na vaší duši. Však Pánbůh slyší!“

Vtom ozval se od druhého stolu hřmotný hlas mladého sedláka, který Anna-Lízu k sobě tahaje křičel:

„Však jsem já to dobře viděl, jak jsi se lísala tamhle k tomu – pašeráku, k tomu poběhlíku! – A mně nechceš dát hubičku? Počkej, opice, – musíš – justame –“

Nedořekl; džbánek z Pavlovy ruky vymrštěn s výkřikem „Tu máš poběhlíka!“ – vlítl mu do hlavy, že se v něm rázem řeč zatajila.

„Kdo to hodil!“ vzkřikli sedláci vyskočivše od stolu.

„Já!“ zařval Pavel vysokým hlaholem, skoče doprostřed sednice jako rozdrážděný lev, zuby maje vyceněny, z očí jiskry mu sršely, vlasy okolo čela měl rozježené jak hřívu, mohutné pěstě zat’até, každý sval v napnutí. „Já, já ho huhodil za to, že mi nadal poběhlíku! – Hat’ mi to dokáže, jaký jsom poběhlík, – ta nemrava zpítá!“

„Je pašerák něco hodného? A nejsi ty pašerák?“ rozkřikl se jeden z sedláků proti němu.

„A jsem já nemrava?“ zařval mladý sedlák, vzpamatovav se, a těžká jeho pěst s železným prstenem zakmitla se nad Pavlovou skrání; ale ten znaje fortele práčů, uhnul se jak mník, popadl ho okolo pasu, nohy podrazil a sedlák ležel na zemi.

V okamžení strhla se krutá rvačka; Petr skočil po bok Pavlovi. Sršán a jeden podloudník upláchli ven, ostatní praštili kartami a dali se do pračky. – Všecko to bylo v jednom chumeli, tu se vyvalilo štíhlé tělo v bílé šerce, tu záda široká jak pec v modré kamizole, tu řinkla tlustá pěst s prstenem o tvrdou lebku černou, tam vjela do rusých vlasů mozolovitá ruka, po tvářích krev chlípěla a z úst sypaly se nadávky a klení ve dvojí řeči.

„Chlapci, nože jim vezměte, chutě, chutě – hat’ nejsou mordy!“ ozval se v chumeli Petrův hlas; ale než dořekl, sáhl si mladý sedlák, který jen Pavla v očích měl, k boku, vytrhl nůž (jež Bavoři při sobě nosí i s vidličkou) – a kdyby mu nebyl Petr odzadu ruku strhl, byl by ho vrazil Pavlovi do hrdla.

V tom okamžení přivalil se do dveří Michl. „Cože-jakže-bitka – krev – i vy miliónská roto! – Kdo to začal?“ vzkřikl, lokty rozraziv chumel na dvě strany, a zůstal rozkročen uprostřed stát jako kolos, ohlížeje se tázavě z jednoho na druhého.

„Fridl Hiršovský začal!“ ozvali se Češi.

Mladý sedlák rozvzteklen chtěl mermomocí na Pavla dorážet, durdě se na Michla, že je roztrhuje; ale Michl vrhl se na něj, stiskl ho do náručí jako dítě, křikl, aby mu dvěře otevřeli, a nedbaje na bránění se stísněného, hodil ho dolů přes pavlač na vysoké smetišť.

„Tam patří kohouti! Ležels tu už nejednou, práci, lež zas!“ volal dolů, a vrátiv se do sednice, poručil ticho, dokládaje: „A kdo neposlechne, toho hodím za Fridlem!“

Sedláci znali již Michlovu metodu, začali si tedy šaty rovnat, krev z tváří a rukou stírat a jen kleli.

„To jinak není, kdo se túlá po noci, dostává kyjové nemoci. – Tuším, že máme všickni dost,“ ozval se Petr, zatačuje si ruku do šátku.

Pavel byl bledý jak stěna, měl hlubokou ránu v hlavě, krev mu tekla po tváři dolů; ale oči ještě jiskřily a zlostně pohlížel po nepřátelích.

„Hale kde je Srna?“ ptali se podloudníci jeden druhého.

„Vysekal se patama i s Matějem,“ odpověděl oslovený.

„Srna humí jen hubu sekat, to je lev, hale v bitce tchoř,“ řekl Petr.

„Budu oni hu Michla v senci. Pote tedy, však je čas,“ šeptal jeden, „hat' ti chlapi ešče jednu na nás nesednu.“

„Neškodilo by ešče jednu brodu zkusit,“ řekl Pavel. „Čím více se člověk včel chúlí, tím více se za ním sypu; hat'si přijdu.“

„Nechčeš-li být na smetišti, pojď; Michl nerozumí žertům ha pranice nemá rád, to víš. Pojď tedy ha nezavazuj vše na své hlavě,“ řekl Petr, a vezma z rohatiny Pavlovu Čepici, vtiskl mu ji na obvázanou hlavu, pak šeptal Michlovi, jenž sbíral s mrzutou tváří po stole střepy: „Hútraty za naše lidi ha škodu platím já.“ – Nahlas ale dodal: „Nemějte za zlé, pivo mladé čep vyráží, to víte.“ A obrátiv se k sedlákům, posmekl rka: „Časem hněvati se neškodí, hale zlé připomínat' není dobře. – Odpuť me si; dlužní, tuším, jsme jedni druhým nic nezůstali.“

„Ten chlap se nám snad dokonce vysmívá do očí?“ sedláci se durdili.

„Dejte si pokoj, to je hodný chlap, a kdyby nebylo jiných, on by se jistě nepral,“ řekl Michl sedlákům a vida, že chtějí Češi do dveří, jež na pavlač vedly, ukázal na druhé: „Tamtudy – slyším, že se tudy Frídl škrábe nahoru, kdyby se ti dva kohúti potkali, zas by stará mela se strhla.“ Nato šoupl jednoho za druhým do své sednice a za nimi zavřel.

„Jemináčku!“ spráskla Anna-Líza ruce, „vyt' jste zkrváceni!“

„Vidiš, děučo, to je tak, estli pro vás sami hlavy nesrazíme, dáme si je halespoň od jiných rozbít.“

„I mlč, pro nás ani prstem nehnete! Proč jste hned tak prudkého prachu, jak jiskra do vás padne, frrr – už je oheň na střeše!“

„Tedy huž jen, milá Anna-Lízko, měj s námi slitování ha dej nám trochu vody, habychom ten oheň huhasili. – Mně se zdá, že mně ta moje bezbožná hlava narůstá,“ řekl Petr, sahaje si po hlavě.

Pavel ale, jsa znám s místností, byl si již nalil na mísu vody, a smočiv svůj kapesní šátek, ránu na hlavě si máčel. – Anna-Líza chtěla mu pomoci, on ale ji poslal k Petrovi a ten si dal od ní ruku zavázat.

Také podloudníci si hlavy ošívali, ale do krve raněn nebyl žádný.

„Jen háby nás dnes sýkory nehonily,“ mínil jeden.

„Sed'ťe na pekýlku dýmá, ha nebude vás nikdo honit,“ řekl mu Petr.

„Inu Petře, máš praudu, já si to kulikrát huž myslil, teky by já těch pár grošů dýmá vydělal, hale je to zatrolený zvyk, nedá to člověku, ha kdyby na něho šibnice koukala.“

„Hale Valenta nám přijde vyřídít, kde dnes stráže stojí?“ druhý prohodil.

Vtom přišel do dveří Sršán.

„Ej vy Srno, jste tak statečný člověk jako zmrzlá košile v horké lázni,“ povídali mu podloudníci; „nechal jste nás v bryndě ha hutekl jste.“

„Múdrý člověk v hádce hustupí, hale prudký pes přichází vlku pod zub,“ odpovéděl Sršán, a obrátiv se k Pavlovi, řekl: „Svrchovaný čas, habychom se dali na cestu, Valenta huž přišil z výzvedu, čeká vně.“

„Jdite, jdite, mne nečekejte, já s vámi víc nepůjdu,“ krátce odpovéděl Pavel Sršánoví, zavázal si hlavu, vzal v koutě postavenou ručnici, zavěsil ji na rameno, pozdravil a ze dveří ven.

„Tu ho máš, pudivítra! Sbohem, Anna-Lízo, však se huvidíme dříve, než neděle na pátek připadne!“ řekl Petr, pozdravil a rychle pospíchal za Pavlem.

„Jdi ke všem všudy do pekla honícího, však ty mi přijdeš ešče!“ rozvzteklil se Sršán, pěstí za oběma hroze. Pak se ještě na zlost napil a odešel se svými pomačáči po svých.

Anna-Líza ale stála chvíli ještě v zamýšlení, povídajíc sama sobě: „Ne ne, vidím nyní, že mne nemá rád, to byly jen žerty! A já ho mám tak tuze ráda! Pročpak nemám ráda Frídla, byla bych bohatá. Ach, raději byla bych s Pavlem v chudobě než s tím v hojnosti. – Jemu zůstala bych věrná, pro něho bych vše udělala; ale –“

Vtom nahlídl Michl do dveří.

„Co tu civíš? Pojď hostům nalít – a Frídlovi pojď zavázat hlavu. Jsou už pryč?“

Děvče posvědčilo.

„Chválabohu!“ řekl si hospodský a široký jeho tvář zmizela ve dveřích.

Děvče vzdychlo, přešlo si dlaní přes zrosené oči a tvář, vzalo klíče od sklepa a šlo nalívat.

2

Bylo již pozdě; obloha, zvečera zaoblačená, byla se zatím vyjasnila. Měsíc prodral se skrze mraky, tu a tam zatřpytila se hvězda. – Petr s Pavlem šli chodníkem podél lesa.

„Jen nedělej takové sáhové kroky, vždyt' neběžíme o závod,“ řekl Petr, zavěšuje se do Pavlova lokte, aby ho zadržel.

„Petře, tys mi zachoval život; kdyby tebe nebulo, bul by mne prvá ten chlap zabil. Já ti sice za život neděkuju, hale za to, žes nedal, háby mne ten zpitý dobytek zapíchl jako nějaké tele; raději by jsom se dal od medvěda roztrhat' než tak ze světa sejít!“

„To jsú brykule! Komu se humřítí chce, tomu se každá smrt' zalíbí; hale což je plátno, třeba bychom se mučili, přece se humřítí nechce. – Svět neomrzí!“

„Že neomrzí? – Vzpomeň sám na sebe.“

„Bul jsom teky blázen; však já to nezapřu, zpil jsom se bolestí haž navrch hlavy! Když na ten čas vzpomenu, mráz mí po hřibetu šupí. – Nikde stání, nikde pokoje; bdě sně myslil jsom jen na bolest', co mí kterak těžký kámen na srdci ležila, – ha v husích znílo mí jen hustavičně: „Proč může byt' jiný chčastný, ha ty

ne?‘ Ha jednu mi přišlo: ‚Když já ne, hat‘ on teky ne.‘ Vžil jsom kyjan ha hu Pohanské skály jsom číhal, haž půjde mimo, háby jsom mu hlavu roztřepil. – Huž jsom ho vidíl, huž chci hudeřit‘; tu kterak by máma volala: ‚Petře!‘ – ha za ruku mne chapla. – Bul to její hlas, já jej dobře znal. – Lek jsom se ti, kyj mi z ruky vypadl, ohlížím se, kde nic tu nic. Jen ti to v lese zašumlo. – Vlasy mi vstaly vzhůru, třas mne chapl ha nepustil, haž jsom dobíhl dym.‘

„Tvoje máma bula huž tehďáž humřitá, vet?“ ptal se Pavel mírným hlasem.

„Baže. Kdyby jí bulo bývalo, nebul by já to nechčestí tak cítil, ona by mne bula těšila. To bula dobrá máma, kterak ona nás opatrovala, nás ráda měla; snad věděla, když měla humřit‘, co to se mnu bude. Přála smutně k posledu: ‚Petře, nezapomínej na Pánaboha! Když ti bude nejhůř, modli se, však on nejlépe ví, co ti bude k dobrému.‘ – Oh mámo, mámo, kdybys ty se bula se mnu modlila! – Hale já zapomníl na všeco, na modlení, na Pánaboha, na tebe, na všeco! – Nevídíl jsom než jedno stvoření na světě, právě to, co mi nebulo súděno! Ha proto jsom chtíl i duši zatratit‘! Hale máma si mne od Pánaboha vyprosila ha vedla tebe, Pavle, na tu cestu do lesa, kudy nikdo hani nechodí, háby s mne našil.‘

„Já Často po těch cestách chodím,“ řekl Pavel jako pro sebe.

„Já vím, Pavle, nemusíš mi povídat‘, hani proč tam chodíš,“ Petr prohodil a zase pokračoval ve svých vzpomínkách: „Když jsom to pak ochuravíl, vidíl jsom hustavičně mámu hu lože sedít‘, slyšil jsom, kterak se nade mnou modlí, ha cítil jsom ruku její na hlavě. – Ha to jsom bul tichý, nic mne nebolelo. – Ona mi jistě pokoj duše vymodlila; vždyt‘ se povídá, že matčina modlitba z mořského dna vynímá. – Vidíš, já to věřím. Když jsom se pozdravil, bul jsom pokojný, i veselost‘ se mi vrátila. – Nynčko je mi, jako by já bul jednu dlúho spal ha bul se mi snil krásný sen, který nakonec strašný bul; já si hale myslím vždycky jen na začátek, ha nikdy na konec. – Tvoje stará matka, chudák, jistě dnes celý večer vzpomíná; povídala mi, když jsom se hu vás zvečera zastavil, že má o tebe strach, že tě nerada vidí chodit‘ se strýcem, prosila mne, háby za tebu šel ha dým tě vrátil, že budu nut‘ ‚zaplat‘ Pánbůh‘. – Bude mít‘ radost‘, haž nás huvidí; vyhlížíme, kterak bychom z francúzske patálie přicházeli. – Zpropadený chlap, já mám snad tu ruku z klubu vyraženu. – Co dělá tvoje rána? Počkej, já ti smočím šátek hyn v stoce.‘

„Nech jen, nech, haž dýmá si ji zavážu; myslím, že bude hluboká rána.‘

„Copak těm chlapům je hej, oni jsú huž na ty pračky připraveni,“ hněval se Petr, „bij ha pij, to jde spolu hu nich. Hani by jim žaludek nevytrávil, kdyby se trochu neseprali. – Já nevím hani, co jsom já se dnes tak do nich zakusí jako do řepy. Bul jsom dopálen tvým strejku, když hanobil Manku ha Dorlu.‘

„Kdyby to nebul můj strýc, živ by nebul ze sence odešil, ha kdyby mne buli zítra oběšili!“ rozhorlil se Pavel, pustě se do rychlejší chůze.

„Kdybys věřil, že to, co prve přál, jen za mák praudy v sobě má, hned na místě by já se s tebu pustil do bitky!“ řekl Petr rozhorleně.

„Kterak jsom řekl, kdyby to nebul otcův bratr, já by mu bul jazyk vytrhl za ta slova!“

„Budet' ono haši všecko taková prauda, co ten mluví; ha kdyby bul já tebú, nevěřil by mu hani slova! Hale ty polykáš ta jedovatá sústa, co ti dává, jako by to bul med!“

„Ha jakžež nevěřit', když vidíš vlastníma očima? – Ty mne přece nepřelhú!“

„I jdiž, kdo má na očích mhu, vidí všade černo.“

„Nevymlúvej! – Já v ničem nechci Dorle hukřivdit'; hale že mne nemá ráda, že mne hani vidět' nechce, to je prauda,“ řekl Pavel, a máchnuv rukou, opět krok svůj zrychlil.

„No, počkej jen,“ zadržel ho Petr. „Ha dejme tomu, Pavle, že by Dorla opraudu měla Jana ráda ha tebe ne: cožpak proto musíš se čertu zadávat? – Co je všecko plátno, láska se nevyprosí hani nevyhrozí! – Vidíš, kdyby mne bul tehdáž mámin duch neostražil, co by si bul pomohl? –

Nic než peklo by si bul připravil. – Ona by mne přece ráda neměla, ha já by ji bul hučinil nechčastnú. Ha tak je halespoň ona chčastná! – Ha já ji přece mám“ – doložil Petr skoro šeptem a zastaviv krok ovinul rámě okolo Pavlovy mocné šíje – „já ji přece mám – ne co ženu, jaká nynčko je, – hale co dívčí, mladičké, krásné, kterak bývala, když jsme květiny sílí, když jsme na luče tančili ha když v zimě přádala ha já jim čtával! – Tak ji vidím před sebú – ha kterak by hutrhl z keře růžičku ha za řadrami hukryl, tak jsem obrázek její schoval naspod srdce. Tam bude huložen, dokad budu živ. Haž tam nahoře se zase shledáme, tam jí tepřiva povím, kterak jsem ji miloval; tam se budeme zase spolu těšívat!“ Umlkl Petr.

„Petře!“ zvolal Pavel, „tys chčastný člověk, že se můžeš tak spokojit', já nemám tvoji náturu! – Ty jsi mnohem – mnohem lepší než já. – Já jsem chlap nespokojený, lehkomyslný, nechčastný! – Hlavu mám vzdornú, hrdú. – Ach Petře, já by si ji někdy o zed' roztřepil!“

A Pavel sáhl si divě po hlavě, strhl čepici a s ní i obvazek s hlavy, což ho ale na tělesnou bolest vzpamatovalo, takže zahřešil na Bavyry.

„Buli by ti o málo oni hlavu rozbili,“ řekl Petr, shýbl se pro Šátek, popošel k potoku a sám pak hlavu Pavlovi zavazoval i čepici na hlavu posadil.

Pavel stál jako v zem zarytý; náhle ale Petra obejmul, a silně ho k srdci přitisknuv, řekl hlasem pohnutým:

„Petře, já ti mnohdykrát hublížil, odpust' mi!“

„My si nemáme čeho odpúštět'! – Co tvoje vzdorná hlava provinila, o tom srdce nezvědílo,“ odpověděl Petr mírně.

„Oh Petře, já nevím, kterak to ve mně je, jako by jsem bul dvojí, jako by neshodné spřežení ve mně bulo. Jeden je zlý kuň, druhý dobrý: ten by si rád pyšně hlavu házel, rád by si poskakoval, vesel bul; hale ta zlá mrcha, s kterou je spřihnut, všecko mu kazí, ta se ti zatne ha netáhne, radš ti na stranu huskočí!“

„To máš pěkně huzdu vzít' do ruky ha bičí!“

„Já ti rozumím, Petře; hale nemůžu si poručit'! – To mi ti někdy tak napadne, když jsem doma v chalpě, náš zámek, tu ti vidím ty krásné pokoje, obrazy, tu čistotu všady, slyším krásnu muziku, představím si, kterak pěkně ten pan hrabě zná mluvit' ha ty paní ha kterak jim každé hnutí krásně sluší, zrovna jako Dorle,

ha tu je mi hůzko v senci, všecko je mi ošklivé, všecko se mi protiví, i já sám sobě, ha myslím si: Pročpak to je, že má jeden všecko mít', ha druhý nic, – jeden bohatý, krásný, hučený – ha druhý chudý, šeredný, hlupý!“

„Huž vidím, že ti budu mušet' nadat', Pavle!“ ozval se Petr; ale Pavel nedal se másti.

„Proč mám méněj platit', že nosím šerkovú halenu? Proč nemám víc znát', než co krajíc chleba obnáší? Nevědět' hani, proč to ha ono dělám, k čemu tuto, k čemu ono dobré, – vždy jen od meze do meze ha zase dým, najíst', vyspat' se, aby zase pojedl. – Tak se ty myšlínky v té hlavě hemží ha je mi hůzko v chalpě naší, zvrub navrub by ji obrátil vztekem! – Tenkrát si myslím, praudu má ten strýc, že Pánbůh tuto všecko nehudělal, že nevyměřil hranic, že nepřikázal: ty budeš mít' všecko, ty nedostaneš nic – to že jen světský výmysl! Praudu má, že si dělá kdo chce co chce.“

„Oh, kdo dělá, co chce, hutrpí, co nechce; bulo by lépe, kdybys vzpomínal na jiné než strejkovy výklady.“

„Nedá mi to. Mnohonáctekrát jsom já tu ručnici huž schoval, máma mi ji přeschovala, ha dělej co dělej nemám stání hani pokoje, haž ti visí na rameně. – Oh Petře, kdyby já se bul stal myslivcem, bul by já chčastnějši. – Když v knížkách čtám o honbách na medvědy, lvy, vlky ha všeliké dravé šelmy, kterak s nebezpečností života jsú spojeni: tu by ti všecko zanechal ha rozběhl se do širého světa, háby jsom vidíl, kterak to všade chodí, ha teky svět ha sílu svoji zkusil. – Hale co je tuto všecko plátno; matka nemá nikoho než mne, co by si počíla sama, kdo by jí obdělával ten kúsek pole. – Chodím často s ručnicí do lesa, hale někdy namůvěru nevystřelím, lehu do trávy ha myslím, kdyby jsom křídla měl ha přeletět' mohl hory doly! – Někdy mi ručnice z ruky padá ha zdá se mi, že se mi každý jestřáb, každá veverka posmívá ha kričí: ‚Co ty, chlape, se opovažuješ nás střilet', výkaz se právem, máš-li je; tys hale zloděj!‘ To mi přece jen všecku radost' kalí. Byt' jsom i někdy nedbal, jsú chvíle, kdy je mi smutno haž k pláči nad sebú samým! Ha když si na Dorlu vzpomenu, tu by ti polovici života dal za to, kdyby jsom nebul taký sprostý, hlupý chlap! – Tobě se to příznávám, Petře, protože jsi lepší, mūdřejší než ostatní, že se mi nevysmíješ, žes mi nikdy nehublížil jako ostatní, kteří mi nadávali co chlapci již ha posud mi lajú ha za špatnějšiho sebe májü, – těm by já nepovědíl, kterak mi je, těm nepovolím v ničom.“

„Vlas má svůj stín, milý bratře, ha všickni sedíme při hříšné vodě. – Víš, co pan farář káže: ‚Kdo hřích vyznává, z něho povstává!‘ – Hale neměl bys poslúchat' zlych lidí, jako je tvůj strýc, ha nebalamutit' si hlavu bláznovými myšlenkami, proč je tuto ha ono. Lidé i pro rozum přicházejí o rozum. – Hale ty jsi bul jaktěživ podivínský chlap ha dělal jsi se horším, než vskutku jsi. Ve škole jsi se nehučil, ha když tě pan hučitel vyvolali, vědíl jsi lip než ostatní; chlapci nemohli ti na jméno přijít', ha přece se tě báli co ohně.“

Ondrovi, který o sobě myslí čerta kus, namastil jsi hřibet nejednú, ha když ho jiný bil, bránils ho. – Děučata říkala, žes šeredný, ha přece za tebú lípnu ha mnohá za tebú tuží. Ty se ohlížíš na lidi víc než na Pánaboha ha horším se děláš, než jsi.

Jak to has po celém světě je, tak je to i v naší vsi, že je lidu rozličného: hlupí, múdří, dobří ha zlí, ha tu sudí každý podle své hlavy. – Jedni se dívají, kterak se nosíš, druzí, jak mluviš, múdří, kterak jednáš; hale jediný Pánbůh ví, kterak myslíš, před ním nemůžeme se dělat hani lepšími hani horšími, než jsme. Nechci rozprávět' o tom, co jsi pro mne hudál; hale kdožež to bul, když si dudák Valenta nohu zlámal, co místo něho s dudami chodil po vsích ha vyhrané peníze do vindry vrátil ženě, háby měla na děti?‘‘

„Hahaha!“ zasmál se Pavel, „to mne pamatuješ na nejveselejší dni, co jsom jaktěživ měl. Každý mě rád viděl, vítal jako Pánaboha, muziky dost, koláčů dost, peněz dost, piva dost, chlapci mě objímali, děučata se o mne draly, zahrát' jsom si mohl, co jsom chtěl, – inu člověče, komu bulo lip než mně? Litoval jsom, když se Valenta vrátil.“

„Ha přece by ti za těžko přišlo, zez musu to hudělat'. – Ha kdo to bul, když tenkrátě ten velký příval bul ha voda bula Horákoic Tomše i s jalovicí vžila, kdo ho zachránil? – Komu to hlava ohořila, když ve městě vynášil zez ohně nemocnu ženu?‘‘

„Za to mi požehnal Pánbůh tulik vlasů,“ zase se usmál Pavel.

„Ha v Klatovech o trhu, když se tomu Němci koně splášili ha málem ho nepohřbili: kdo to vyskočil z davu lidu, co jen křičili, hale nepomáhali, – ha koně silnú pěstí zachytil ha spořádal? Lidé se ptali, kdo to je; hale Pavel jako by se bula pod ním zem slehla – tentam.“

„Prosím tě, načni z jiného sudku, jak ty říkáš; k čemužež rozprávět' o tutom?‘‘ řekl Pavel.

„Já ti to jen připomníl, habys nedál přede mnu, jako bys bul nejhorší; já tvoje srdce znám. – Zato by ti já hale nadal bláznů, že se trápíš samým ‚kdyby ha proč, ha proč ha kdyby‘, – jsú to samé chyby! – Vidíš, Pavle, já si teky rád všelico přečtu ha o všelijakých věcech rozmýšlím, kupříkladu když se procházím po hospodářství, po poli, – tu se dívám na to oseníčko, myslím, kterak to podívno, že z jediného zrnka, co se do země huložilo, tak bohatý klas vyroste, z malinkého jadýrka veliký strom; kterak to, že ta naše matka země hustavičně rodí, ha nikdy nezchudne. – Tulik lidí na světě, nikdo by se hani nedopočtal – tulik zvěře, ptactva v povětří, ryb ve vodě, živočichů rozličných po zemi – ha všecko se to nají dosyta – ha ešče zbyde dost! Přemýšlím, kterak je to tak všecko huspořádáno, jedno do druhého, jako v hodinách, kterak to všecko pěkně chodí, že to nemůže hani lepší byt'! – Pozoruju si ten domácí dobytek, tu lichvu (drůbež), kterak se to jedno od druhého liší ha každý svého se drží; kterak se to v mnohých nápádech – krom té drahé duše – lidom podobá. – Kterak si ten kůň pyšně hlavu nese, jak pod tebú tancuje, když na něho sedneš, jako by věděl, že je něco víc než vůl; tomu že patří jen kroky, hale jemu že přísluší skoky. – Pozoruju, kterak hrdě si býk jde před stádem, kterak mladé jalovice vesele že to jsú světy jako náš, ha ešče větší, jak nám pan hučitel řekl, tu hustrnu, hlava mi jde kolem ha do smrti nebul by já hotov s otázkami, kdyby tu bul, kdo by mi odpovídal. – Hale když si pomyslím, že to Bůh všecko jen člověku k radosti ha hužitku stvořil, že mu dává vnuknutí,

kterak by všeho pohuživat' měl, ha že ho hudělal nade vším pánem: tu děkuju u Pánubohu za všecko, jsom spokojen, nikomu nezávidím bohatství, hani hučenost', hani stav. Sedlák jako pán stvořen k obrazu božimu, jeden i druhý má podíl na otcově dědictví, o to mě nemůže připravit' nikdo, jen já sám. – Je hale na světě rozličných hlav ha každá hlava hledá svůj klobúček. – Kdyby buli všickni lidé pány, kdo by oral, kdo by krávy pásł? – Ha kdyby všickni sedláky buli, kdo by v radě sedł? – Jedni pracuju rukamá, druzí hlavu ha jen blázen myslí, že mu Pánbůh hlavu proto dal, háby měl kam čepici posadit', ha ruce, háby měl čím do húst si podávat', – říkával můj táta. – Škoda, že nežil do té doby, co by jsom se jeho rozumem bul lépe mohl pohučit', bul chytrý člověk. Jak víš, bul před tímto rychtářem on. Když ho zvolili ha přišil na kancelář, povídali mu páni: ‚Ale Jura-ne, budete-li pak mít' teky dost rozumu k tomu?‘ Táta se hušklíbl ha přál jim: ‚Nu, budeme vidět', kterak to bude chodit', esli se mi nebude rozumu dostávat', přijdu si k okolo skáču ha tak nevinně se na všecko dívajú jako mladé děučence – ha staré kravičky vedu si múdře ha myslí: ‚Poskakujte si, poskakujte, však haž budete jako my, nebudete skákat!‘ Ha pes, to věrné zvíře, kterak on miluje člověka ha se vším dobyt看em se snáší, kromě s kočku, které jak by se bál, že i jeho zklame svůj chytrostí! Kterak milo dívat' se na bílé ouce ha ošklivo na prase, jež si libuje v blátě, jako když my lehne do Čistých podušek! – Pozoruju pracovitě včelky, kterak to po kapkách ten med z lípy, ze zahrad, z jeteliny snášejú, bez něhož by nám hani makovec hani kaše tak nechutnaly, ha vosk dělajú, jenž oltáře boží osvětluje! – Tu pozoruju vlašťovičky pod krovem, kterak si hnízdečko staví, tu si pavúk přede síť, tak huměle, že by toho žádný člověk nedokázal; tu zase pozoruju květiny, kterými Pánbůh plášť země vyšil, jako Dorla vyšívá naše kamizoly. Ha zase se dívám na to divotvorné slunce ha na hvězdy, ha když si vzpomenu, vám pro trochu, můžete mi ho odprodat!‘ – Hani slova mu více neřekli, když je tak síkl, ha máma když mi to povídala, vždy říkala: ‚Vidíš, dle šatu tě vítajú, hale dle rozumu provázejú.‘ – K čemu by mně to bulo, háby jsom se trápil, když blázen prohlíží moji halenu ha sudí, že chlap, co v ní vězí, špatnější muší byt' než ten, co je nadit v pytli hedbávném? Hlúpý nerozsudí ha múdrý neodsudí! Před múdrým se pokloňme, hlúpému frkníme pod nos; ha nemudrujme o tom, co vědit' nemůžeme. – Co je to plátno, Pavle, že se ženeš jako vůl do zdi, kterou rohama neprokoleš? – Já vím, že se nehodíš k pluhu, hale dokád chodíš od meze do meze, nedívej se po hvězdách, sice si roztlučeš nos. Já bul by spokojen jen tulik vědít', co by si vždycky humíl poradit'. Snad i tvému rozumu dostane se širší rozhled někdy, já si to halespoň rád o tobě myslím. – Smělého Pánbůh nezkrátí, ha smělý jsi. Jen před Dorlu jsi nesmělý.“

„Máš praudu, Petře, ve všom i v tutom,“ řekl Pavel. „Já nevím, co to je, když si na ni myslím – ha to je, Petře, přiznám se ti, skoro celý den, ha v noci se mi o ní zdá –, to ti s ní rozprávím ha řeč mi jde pěkně jako z kruchty; hale když ji vidím, tu ti zůstanu jako dub, všecek zhlupím. Filip mi huteče, Kuba zůstane stat' ha neví, co mluví. – S druhými děučaty mám řeči jako vody, rád je zlobím, nic si z toho nedělám chapnúť je kolem pasu; při Dorle jsom všecek jiný. Kdyby já se

chtěl k ní přiblížit' kterak k jinému děučeti, jak by mne někdo za vlasy chapl ha zpátky táhl. Jako ta hvězda večernice nad hvězdičkami, tak ona svítí nade všemi děučaty ha já by ti klečel před ní jako před svatů! Hale když vzpomenu na Jana, když ji vidím s ním mluvit', tu se mi dělá před očima tma, neznám se, ha kdyby myšlenky moje v tu chvíli střelami buly, dávno by jeden i druhý nežil. – Oh, ten drotar kdyby nebul přišil! – Stokrát jsom ho proklel!“

„Krásný je to chlapec,“ prohodil Petr, když se Pavel zamlčel, „chytrý teky, ha zajisté ho pan hrabě dobře zaopatří, haž se esče něčemu nahučí. Mohl by se Dorle zalíbit'; hale ty děučence jsú divné plemeno, májů svů hlavu, ha proto přece ty se jí lépe můžeš líbit' než on.“

„Bulo to o posledních obžinkách, když Dorla paní hraběnce věnec nesla; Ondra stál za mnu ha povídá: ‚Sapermente, to je dívčí – na tu mám dávno oko!‘ Jako by ti do mne kříslo – ha bul by mu dal po hlavě, kdyby to nebulo v zámku. Hačkoli se mi Dorla vždycky líbila, ten den jsom tepřiva sezna, že jí mám nade všecko rád. Haž do vánoc věřil jsom, že snad i ona na mne myslí, ha ona se mi snad jen vysmívala! – Petře, Petře, jsom chlap hrubý, svévolný, hlúpý, ba špatný chlap jsom, hale zlé nebulo by mělo nade mnu moci, jen co dobré ha krásné, já bul by si zalíbil, kdyby ona mým handělem bula. Pro ni bul by všecko hučinil, modré z nebe jí snísl; hale bez ní – bez ní jsom člověk nechčastný, ha esli přece drotar k oltáři jí povede – Petře, Bůh mi pak bud milostiv! Když ne já, jiný ji mít nesmí!“

„Huž jsom ti řekl, že k lásce nepřinutíš hani prosbu hani hrozbu; hale co je plátno zamilovaným kázat', jako by hrách na střechu házil. – Však se to hukáže záhy, esli tě Dorla ráda má nebo ne. Když hano, dobře; když ne, poruč to Pánubohu!“

Pavel, zdálo se, že neposlouchá; po krátkém pomlčení ale ptal se Petra: „Věříš ty hraběti?“

„Hrabě jsú člověk dokonalý, k nám hupřímnný, neboť jsú s každým jako bratr, ha kde mohu, pomohu. – Tot' musí každý hužnat'. Bába, která to nejlépe ví, neboť je často v zámku, slečenka hu ní ha s Dorlu kterak družka, ta říká, že hrabě chtějí, haby se nám lépe vedlo, habychom se něčemu nahučili, háby to v naší vesnici lip vyhlíželo.“

„Hm bába – ta musí chválit.“

„Pavle, snad ti nehuvízla strejkova hutrhačná slova v kotrbě?“

„Dorla je krásná, mohla by se mu zalíbit'.“

„Kdyby já neměl s tebú hůtrpnost', věru by tě nenáviděl, chlape! Nedíváš-li se i ty i my všickni rádi na slečenku, líbí se nám všem, ha zdaž nám co jiného napadne, než že je roztomilé stvoření? – Nebud' blázen ha nedělej křivdu Dorle hani panu hraběti, kterému věřiti mužem; sice nezůstanem dobří kamarádi!“

S těmi slovy došli k vesnici; u zámku troubil ponocný půlnoc. – Ani živé duše nebylo po vsi viděti a ticho všude, ledaže tu a tam pes zaštěkl a se střechy kočiči dueto se ozvalo.

U jedné z prvních chalup se zastavili; tam bylo obydlí Pavlovo, Petr zůstával blíže kostela. Chytaj zaštekł, přiběhl k nízkým vrátkám; vida ale, že to pán, radostně začal vyskakovat.

„Ty máš hasi hodnú bolest', vet?“ ptal se Pavel, když mu Petr na dobrou noc levou ruku podával.

„I cožež, to se zahojí! – Hale jakž s tvú hlavu? – Zítřa habychom se báby zeptali?“

„Chraniž nebe! Máš-li mne rád, nezmiňuj se, kde jsme buli, hani co se stálo. – Co by si Dorla pomyslíla! Oh Petře, já jsom daremný chlap! – Dobru noc!“

Dořekl, přeskočil vrátka, polichotil psovi a vešel do síně.

„Jsi ty to, Pavle?“ ozval se hlas ze sednice.

„Já to, mámo, esče nespíte?“ zeptal se Pavel, pootevra dvéře.

„Chvála bohu, že jsi dýmá, měla jsom dnes o tebe strach, zdálo se mi v noci, že mi vypadł zub, – nemohla jsom husnúť ha modlíla se.“

„Tedy spíte nynčko, mamičko, dej vám Pánbůh dobřu noc!“

„Dejž to Pánbůh – i tobě! Snad baby tě rozžíhla?“

„Netřeba, děkuj u vám!“ rychle Pavel odpověděł, zavřel sednici a s stísňeným srdcem šel do srubu, kde spával.

Matka ale přemýšlela, co se to stalo, že se chlapec domů vrátil a že s ní tak pěkně rozpráví, bývalť poslední čas velmi nevrly.

„Snad mne Pánbůh vyslyšil ha dal mu jiný hůmysl!“ vzdychla si a upokojena položila hlavu do podušek.

3

Na Velký pátek před slunce východem pospíchaly všechny dívky k potoku Numývat se, aby zdraví a krásu udržely po celý rok; na Bílou sobotu hospodáři vykropovali pole a sady svěcenou vodou, aby hojná úroda byla; hospodyně byly po všechny dni jako v kolovrate a o Hod velikonoční – aneb první červený svátek – se celá vesnice leskla. Selky odložily modré sukně a bílé zástěry i bílé kalouny, smutek to, ježž po celý půst nosily, a o hrubé se v kostele všecko pestřilo; děvčata jak by z pivonek vyskočily, v nových šněrovačkách, a chlapci též zvsoka si vykračovali.

V pondělí dynovačka; ouzkostlivě vycházela děvčata ze stavení, a která šla po vsi, jen se tak mihla jak plachá srna, a z kostela i do kostela jdouce, schovávaly buclatá ramena pod zástěry před dynovačkami chlapců. Od svitu již bylo křiku a capartů po vsi i v zámku dost. Jediný Miča své ženě nevyšlehal, ale dle obyčeje svého domova vylil na ni džku vody.

Jakmile Jano k Šafářovům ráno přišel, hned mu malý Honzík povídal, co táta mámě urobil, a ten se smál řka mu: „Ej znáš ty, to musí byť oblievačka na velkú noc. Keby som bol doma, bol by som Henu aj Marišu hodil do rieky.“

„Pročez? – Do řeky?“ divila se Manka. „Tot' by mohl člověk nemoc dostat z leku.“

„Ah nie; veď ony dieuky chytro vyskáču von, ale keď ich utěkajúcich šuhajci ulapia a druhý raz do rieky hodia, už sa potom zimu drkajú, dobré sa nežajdú. Juj, lajú na šuhajcou: Bodaj vás zrádca metalal!“

„Bodejt' by se zimu necintovaly ha nehřešily, totě něco říct', hodit' do ledové vody, ha hu vás zima větší než zde! – Měly by jim to oplatit' jako hu nás. Zítra já si na Miču přivstanu,“ řekla šafářka.

„Nuž – veď zajtra u nás dieučencia oblievačka. – Juj, zajtra bočí každý šuhaj od dieuky ako črt od kríža – aby ho něobliala –, a preca co by aj hore na buk vyliezol, každého najdu a oblejú,“ smál se Jano.

Dorle hned časné ráno Józa vyslehal, pak přišel Miča a Jano koledovat, a když šla z kostela, přitočil se k ní Petr.

„Bud' milosrdný!“ prosila vidouc, že vytahuje zpod kamizoly z vrbových proutků pletenou dynovačku, okrášlenou na konci červenou mašličkou.

„Vždyť já jen zlehka, háby tě blechy neštípaly,“ usmál se Petr, dotkna se holého ramene, jež bylo plno červených šmahů. „Kdyby bulo možná na tebe se hněvat', měl by hale příčinu, ty zlá dívčí, ty,“ řekl jí Petr.

„Pročez? Čím jsom ti hublížila?“

„Podívej se hyn tam na chlapce, každý má novů kamizolu, ha já na hody v staré – tíms ty vinna. Pověz praudu, pročs mi ji nechtila vyšít?“

„Měla jsom mnoho díla děučenského, chtily mít' nové šněrovačky děučence. Vždyť jsom tě pravila.“

„Dobře tedy; nynčkos je odbyla, nemáš výmluvy ha vyšiješ mi ji, vet? Já chci ji mít' jen od tebe vyšítu.“

„Když to teda musí byt', třebas. Snad se budeš dokonce ženit', že tak husiluješ?“

„Inu já před svatbu mám, to je prauda, hale nevěsta esče kdesi huby pase. – Radš by, háby mne pozval na veselku ten, kdo má k ní blíž než já,“ prohodil Petr.

Růžový nádech z tváře Dorliny uprchl při Petrových slovech, jež ona si jinak vykládala. Rozpačitě začala si hrát s kytkou za šněrovačkou, vytáhla si ji a voněla k ní. Petr si toho dobře povšimnul.

„Kdopak tě dal tu pěknú kytku, snad z panské zahrady?“ zeptal se jí.

„Kdo by dal? – Bazaličku mám za okny, fialky jsom natrhala v sadě. – Na, přivoň si.“

„Rád mám ty fialky,“ zamyslíl se Petr, drže v rukou kytici; „hale dávno, co jsom jich netrhal.“

„Když bula esče Hanežka hučitelovic dýmá, ta mi často kytici dala, tam jich mají v sadě dost ha dost. Ta mívala krásných kytek!“

Jak byla Dorla zbledla, tak Petr při Dorliných slovech zčervenal. – Ale po chvíli zase usmál se řka:

„Jsú fialky ha bazalka teky pro chorobu dobré? Já se, holečku, pustím do lekaření!“

„No to nebudeš s naší bábu koláče jíst,“ smála se Dorla.

„To, co já vím, neví hani bába. Já huhádnu nemoci, kterým bába hani na jméno nepřijde, – ha na tom vlastně všechno záleží. – No tedy mi pověz, pro jakú nemoc jsú fialky dobré, ha pak ti povím, kdo je chorlavý.“

„Ty jsú jen pro obveselení srdce,“ usmálo se děvče.

„No, toť jako by to bul napřed vědít, ten lík právě potřebuju. Dej mi ho, hano!?“ žádal Petr, ukazuje na kytku, kterou z ruky více dát nechtěl.

Vtom došel je Józa, slovem božím pozdravil, ptaje se hned Petra, kdeže je Pavel.

„Nebyl po všechny dni ani v kostele. Co se to děje s tím chlapcem?“ divil se Józa.

„S Pavlem zle se díje, on je chorlavý,“ řekl Petr.

„Chorlavý? A bába aby o tom nevěděla? Ty žertuješ.“

„Vždyť si nebudu dělat' z huby holinku, dokonce na Boží hod! Opravdu je chorlavý; hale stydí se to říct' – ha nechce žádného doktora. To víš, my chlapi se rádi chlubíme, že nás nic nezdrť.“

„Kdo o sobě mnoho – o tom lidé málo!“ ušklíbla se Dorla.

Petr chtěl jí také odseknout, ale Józa ptal se zase, nač si Pavel naříká.

„Hlavu a srdce má v nepořádku,“ řekl Petr velmi opravdově, až se Dorla úzkostně naň ohlédla.

„No, jestli netropíš žerty, to by se měl přece s někým poradit. Mně se beztoho dávno již nelíbil, kdo ví, jestli v něm nemoc nevězela,“ řekl Józa.

„Vždyť já huž mluvil s doktorem ha nesu mu koření, po kterém zajisté okřije,“ odpověděl Petr, a podívaje se na Dorlu, schoval si kytku za vestu.

Devče bylo v největší rozpačitosti, sklopila oči a tvář jak by jí šarlatem pokrýl.

Byli u chalupy a Petr musel do sednice pro koledu. – Na stole ležel mazanec, nuž při něm, bába hned zvala Petra, aby si ukrojil svěceného, a Dorla přinesla tři červené vejce, mezi nimiž jedno rejsované bylo, a podala je Petrovi koledy.

Okno bylo otevřeno do zahrádky, Petr vyhlídl ven.

„To je vidět', co je dívčí ruka,“ řekl. „Kdyby já se na hlavu postavil, tak pěkně si nemohu zahrádku zřídit'. – Ha jakú krásnu rozmarýnu ha muškát máš!“

„Měla jsom je v srubu přes zimu, hale nynčko je nechám přes den v zahrádce, snad nepřijdu mrazy, vždyť jsme huž zimu odnesly ha jaro přinesly,“ řekla Dorla.

„Jaro zvěstuje Zvěstování, hale zimu ešče nevyhání,“ ozvala se bába od krbu.

„Hale kúsek muškátu mi musíš dát', to ti hani Pánbůh nepomůže,“ obrátil se Petr na Dorlu.

„I hano, kúsek muškátu není svět, počkej,“ řekla Dorla, chtíc proň dojít.

„Já půjdu s tebou, je čas k jídlu, háby jsom nedostal od švagrové trochu polívky jazykové, že ruším pořádek domácí.“

„Eh ten muší byt', hospodář je čeládce zrcadlem,“ přisvědčila bába.

„Pozdravuj Pavla, že ho navštívím,“ řekl Józa.

„Vyřídím. Zdrávi končili hody,“ přál Petr, vycházeje ze dveří.

Dorla šla za ním.

„Tuto je moje koleda,“ řekl Petr na zaspí, schovávaje dvě červené vejce do karnizoly; „hale tuto s tím srdíčkem – dám Pavlovi, když si nemůže sám pro koledu přijít. Vet, Dorlo, že tak dobře bude?“

„Kdo si pro koledu přijde, tomu ji dám, had s ní dělá, co mu libo; mým jménem ji hale nesmí dávat nikdo,“ řeklo děvče určitě.

„Ha jinak mu málo na ní záleží.“

„Nedělej mi, Petře, zeleno před očima, když vidím, zeje bílo,“ zaškaredila se Dorla, vrátka do zahrádky otvírajíc. „Mně oči nezamydlíš.“

„Kdo ti je chce zamydlovat? Co jsem řekl, je prauda, beze vší barvy.“

Dorla obrátila k němu černé oči, a jelikož viděla v jeho jasném oku výraz opravdivosti a upřímnosti, uvázl jí posměšek, který na jazyku měla, v hrdle. Shýbla se k muškátu dolů.

„Chceš si ho vsadit, hanebo jen k vonění?“ ptala se Petra.

„Může byt' oboje, po cestě si přivoním ha dýmá si ho zasadím; ha kúsek rozmarýny přidej, však ti jí dost zůstane k veselce.“

„To máš praudu, do té doby naroste zvýší topolu.“

„Huhýbá, kterak rybka vodu. – Hale nezapříš, dívčí, o čem huž vlašť ovičky štěbetajú.“

„Když jejich mluvě rozumíš, víc víš než já, která o ženichu nevím.“

„Já povím jako ty, habys mi bělmo na oči nedávala; já to v trní nenašil, ha mám přece chválabohu zdravé oči.“

„To bys mušil mít' oči Pánaboha, habys chtil vidět' toho, který mi súděný; to ví jen on,“ řeklo děvče, podávajíc Petrovi muškát.

„Ha Jano, kdo je to?“

„To je Mičovy mateři krstný syn,“ usmála se Dorla.

„Ha tvůj ženich, vet?“

Dorla dala se do hlasitého smíchu, až to bylo v sednici slyšet, a bába se podivila, co je tomu dívčí tak s máslem, že ji dávno neslyšela tak poctivě se zasmát.

„To víte, Petr rozpustí zase špačky,“ řekl jí Józa.

Dorla ale v zahrádce Petrovi řekla: „Tys tomu dal! Holečku, daleko pata oka! Jestli na tu svatbu čekáš, můžeš čekat' haž po smrti ten pátek.“

Dorlina tvářka nebyla lhářka, proto se Petr rozradoval vida, že se nemýlil.

„Dorlo!“ zvolal, „dívčí! Kdyby já tak směl, vžil by tě do náručí ha skočil s tebou přes plot samu radostí za to slovo! – Ha což tepriva bude Pavel říkat!“

„Pavel?“ řeklo děvče a úsměv jí z tváře zmizel, jak by jej studený vítr byl svál. „Pavel – tomu tuším takové věci nepotřebujú na mysli ležít!“

„Jen se nedělej, jako bys bula dnešní, však jsi rozumíla, kam jsem bil.“

„Vyrozumíla jsem, že mi kuklu strojíš, hale nejsom blázen.“

„Estli jsem mluvil pod pokličku, bulo to, háby tě vyzkúmal, hale nynčko ti povím cistu, jasnú praudu: že je Pavel chorlavý ha že se jen pro tebe trápí.“

„Ha Hana-Líza?“ ptala se Dorla, sklopíc oči.

„Je příbuzná Michlova, šenkýře v bavorské hospůdce,“ usmál se Petr.

„Ha Pavlova nevěsta.“

„Tys tomu dala! Daleko pata oka!“ vysmál se zase Petr jí.

„Však to přála jeho vlastní sestřence naší bábě,“ pravila Dorla, hrajíc si s rozmarýnou,

„V hospodě ha hu šestinedělky nejvíc klepů bývá; to je věc vyjednaná.“

„Ha kdyby i toho nebulo, vždyt' řekl sám o Boží hod vánoční tuto hu vrátek, že jde k Haně–Líze, není to tedy žádný klep.“

„Leda povídali; snad se něčím dopálil ha řekl to naschvál. – Toho mnohdy muška na stěně mýlí, ha esli tě vidíl s Janem, bul oheň na střeše. To víš, co v srdci nosíme, o to se bojíme. – Já ti hale hupřímně povídám ha na svoje svědomí se ti dokládám, že tě má Pavel rád zrouna dost. – Nech si to za nadrama; hale za to tě prosím, dopřej mu halespoň laskavého slovíčka ha nedělej ho ešče nechčastnějším, nežli je, od laskavého slova jazyk nezabolí.“

„Ha proč by bul nechčastný?“ ptala se Dorla po chvíli, v níž kolikrát barvu změnila.

Petr začal jí v krátkosti povídat o Pavlovi tolik, co jí vědět třeba bylo, aby nestál v jejích očích co Špatný chlap, o jeho náklonnosti k myslivectví, co ho zavádí až k pytlacení, a o Sršánově zlomyslnosti, toho ostatního, myslil, at' se dovtipí.

„Ono je málo těch hlav, na něž by se hutračova kukla nehodila,“ doložil. „Člověk musí jedno minút', druhé svinút' ha k třetímu pomlčít', říkávala moje máma.“

„Já ráda věřím, hale kdo ví, esli naše bába tak poví.“

„Bába je múdrá, však ona ví, kterak to chodí, ha múdré hucho neposlucha, co hlupá huba povídá, rozumíš. No, ruku mi dej, že nebudeš Pavla trápit'. – Nynčko jdu, by mu srdce obveselil kytku ha koledu.“

„Dělej s tím co chceš, neříkej hale, že mu to já posílám, za to tě prosím,“ řekla Dorla, kladouc do Petrovy ruky svoji a spolu i zelené stručky.

Vtom zhlédla ránu dosti značnou na Petrově ruce.

„Propánaboha, cos to dělal?“

„Poleno mě hudeřilo,“ zasmál se Petr.

„Pročpak jsi neříkl, když sis to hudělal, bába by ti bula dala mast'; chudáku, je mi tě líto, měls haši velkú bolest'!“ útrpně řeklo děvče.

„Vy ženské jste divné plemeno, pro takový capart, který se za pár hodin zahojí, to je litování, shonu mastí, bůhví čeho byste snesly; hale bolest', která sílu chlapa zlomí jak stěblo, srdce hužirá jako rez, to je vám smích!“

„To mi děláš krivdu, mně je Pavla tuze líto.“

„O lítost' on se neprosí; politovat' by trefil ledakdo: milovat' ho musíš, chceš-li mu pomoct'. Rozumíš? – Ha nynčko spánembohem, pospíchám, Pavlovi hale povím praudu.“

S těmi slovy vyklouzl ze vrátek a rychlými kroky pospíchal do vsi.

„Petře! Petře!“ volala za ním Dorla; ale on schválně se neohlídl. „Oh, já hlupá dívčí!“ zvolala, „on to jistě na mně poznal! Ha co si Pavel o mně pomyslí? – Ze

se mu nabízím! Bože, že pak jsem o něm mluvila. Ha estli mne Petr klamal, estli nestůně – ha estli přece Hana-Lízu má rád! – Oh, že pak já jsem si ho kdy do srdce brala!“

A tvář oběma dlaněma zakryvši, hluboce si děvče vzdychlo a chvíli v zamýšlení zůstalo stát. – To srdce lidské podobá se mnohdy moři: je bohaté, hluboké, nevyzpytatelné a klamné jako ono, plno krás a divů, plno i hrůzy! Kdo by byl řekl, hledě do jasného oka Dorlina, že to není křišťálové zrcadlo tiché lesní studánky, skrze niž vidět až na samé dno? Kdo by byl řekl, že má to srdéčko také svoje hlubiny? – Nikdo nevěděl, za kým myšlenky její poletují, když za stavem sedí a člunek jí z ruky do ruky přeletuje; když květiny na hedbáví a sukno vyšívá, komu by ráda, kdyby živé byly, kytky z nich vázala; za koho první a poslední otčenášek se modlívá: nikdo nevěděl, aniž by tak snadno uhadl, komu to dává v duchu dobrou noc, když hlavu na podušku ukládá.

Bába si myslila, že to dívčí ještě na chlapce ani nepomyslílo, a když jí to ženy do očí cpaly, zejí má ten a ten a onen rád, bručela na ně a nechtěla ani o vdávání slyšet. Dorla byla její radost a chlouba, ona ji měla radši snad než vlastní dceru, a proto se o ni bála, a když přece někdy přemýšleti začala, kterak to bude dál, tu nevěděla, kterého ženicha si pro ni přát, zdali rychtářova vnuka – nebo Petra, či Jana, kterého jí každý přisuzoval a jehož i Miča v mysli pro ni choval a bábě nejednou navrhoval. Jano byl bábě milý; upřímnost, přítulnost k ní, k Józovi i Dorle, nábožná mysl a přitom i sličnost a mladý věk se jí líbily. V pohorské vesnici se chasa v brzkém mládí ženila a vdávala, a v Mičově rodišti byl tentýž způsob, proto jim Janova a Dorlina mladost pranic nepřekážela. Jano byl nejhezčí ze všech chlapců, co jich koli bába znala; myslila tedy, že by se všecek k Dorle příslušel, jen kdyby jistotu byla měla, že ve vsi zůstane. Nechtěla, aby se Dorla z chalupy vyvdala, ona měla jí oči zatlačit a po její smrti být Józovi matkou; proto bylo vdávání její na pomyšlenou a proto se bála, aby si Dorla Jana do srdce nebrala, dokud nebude jistota, že ve vsi by zůstat mnil.

Mimo Jana byl by se jí Petr nejlíp líbil, ačkoli by si byla přála, aby méně světem páchnul; ale jeho otec prý za mladších let veselá kopa býval, a přece pak byl vzorným manželem; doufala, že i s Petrem takové to bude.

Že by i Dorle mimo Jana Petr nejlíp se líbil, to bylo její domnění. Miča ale najisto soudil, že Jano a Dorla pro sebe stvořeni jsou. – Že Dorlino srdce na babin úsudek se neohlíželo, že již volilo, že volilo toho, který se málokomu líbil, to nenapadlo ani bábě ani Míčovi.

A Jano? – Co ten myslel a soudil? – Ten si hleděl práce, dělal, co mu dělat kázali, učil se, když měl pokdy, kreslil, vyřezával atd. – Nedělní odpůdne po požehnání bavil se ve společnosti svých krajanů nebo byl u báby; někdy šel s Józou na pozvání hraběte do zámku, a to mu bylo jako Boží hod. – Nevšímal si pranic lidských povídaček a úsudků, jakéž o něm pronášeli. V kostele si nikdy nevšímal, kdo se po něm obrací a kdo ho pozoruje. Vždy stával na jednom a témž místě u sloupu, jak to z domova zvyklý byl, a vroucně se modlil. – Když oči pozdvihl, obrátil je na překrásný oltářní obraz nejsvětější Panny Marie, do jejíž

milostné tváře se všecek ponořil; čím déle do ní hleděl, tím milostnější se mu viděla býti. Světlá zář vůkol ní skvěla se víc a více, plamenné paprsky rozstřelující na vše strany; před chlapcovým zrakem mýjelo klenutí chrámové, celý širý obzor viděl před sebou co jediný oltář a na něm stát velebnou postavu královny nebes, nad čelem korunu z hvězd nejskvělejších utkanou. – Okolo ní viděl vznášeti se na růžových oblacích anděly boží, slyšel kůry nebeské, slávu její hlásající. – Zdálo se mu, že se naň milostně usmívá, že mu ruka její kyne, – a s citem úcty, blaženosti, jež vysloviti mluva lidská chudá jest, padal na kolena k nohám jejím, duši svou jí vzdávaje.

Velmi se Jano divil, slyše od Mici, že půjdou spolu hned po svátcích domů; i ptal se, co se stalo, že se tak najednou rozmyslil? Miča byl by rád pověděl, ale že slíbil slečně mlčení, tedy mlčel; Manka ale také vědouc, jak a co se dělo, nemohla to přes srdce přenést. Nepověděla Janovi, ale napověděla.

„Eh ty slipek, ty, neznaš mlčanuo skryt!“ pohrozil Miča ženě, zpozorovav z Janovy řeči, že něco ví.

„Nevídáno!“ řekla Manka. „Kdyby to bulo cosi žalostivého, bula by jsom to nechala při sobě zavinité; hale radost' člověku hudělat' nemá se odkládat'. – To by i vrchnost' sama huználí.“

Co dělat, již se pánvička propekla. Co Manka napověděla, Miča dopověděl. – Jano stál jako zmámený slyše, že Hena bohatší než rychtářova dcera, že bude mít o sv. Juru veselí a komu to štěstí děkuje. – Ani se nemohl vzpamatovat, a když to všecko jak náleží pochopil, vejskal, plakal a tancoval – radostí a jako dítě se těšil na velikonoční středu, kdy měli s hrabětem jeti do Prahy a pak sami dále se ubírat k domovu.

Uběhly svátky. V úterý velikonoční večer šel Jano ještě panu faráři políbit ruku, pozdravit pana učitele a potom šel k bábě dát sbohem a ukázat krásnou partu, kterou mu Jelenka pro Henu dala. – Dorla byla jí viděla již, ale bába se jí obdivovala a velice se jí líbila, povídala také, že za starých časů i ve vsi takové náčelky nosila děvčata místo bílých vínků, jenže nebyly tak vyšity. Józa dal si ji popsat, ohmatal ji a také přisvědčil, že je krásná. Jano se jejich chvále jen usmíval a neměl pro radost svoji ani slov.

„Ha co já sestře tvojí pošlu?“ Dorla rozmýšlela, pak skočivši do komory přinesla obrázek v pozlaceném rámečku. – Byla to krásná rytina „Maria“ dle Murillova originálu. – „Dostala jsom ho ve škole za poctu háje mi milej, tedy ho dej Heně. Má ráda obrázky?“

„Akože by nemala. Juj, aká to milota, akuo to miluo děce ten Jezusek!“ zvolal Jano a chvíli se díval naň, než ho políbil a do tašky schoval.

Rozloučili se.

Józa chlapci stiskl ruce, přikázal mu, aby přinesl nové písně, bába ho požehнала křížkem, Dorla mu potřepala ruku. Od báby dal se vrátkami do panské zahrady, rozloučit se se zahradníkem, s nímž žil v dobrém bratrství.

Přijda k zámku zastavil krok, a opřev se o strom, díval se zamyšlen do osvětlených oken. Smutek zalehl mu srdce, a nevěda snad ani, jevil myšlenky svoje v písni, již při« dušeným hlasem začal zpívat:

*Bože muoj, otče muoj, na tejto dolině
žiadon sa nespýta: „Subajče, co ti je?“
„A cože by bolo, hlavička ma bolí,
hlavička má bolí, srdienko vo mně hra,
milý, mocný Bože, cože to znamená?“*

Nebyl si vědom, jaký to jásot v duši, jaká to radost mnohdy dech mu tají, jaký to líbezný tón srdcem rozehrává, že si zavýsknout musí, a co to v něm jásajíc pláče.

V snění pohroužen stál u stromu, oči maje zavřené; před vnitřním jeho zrakem ale tanul obraz jasný, plný světla, plný vůně. V nadšení hleděl na ten zjev andělský, toužebně rozevíral po něm náručí; ale rámě klesalo, netroufal si ani stínu jeho se dotknouti. Ale rozkošný ten obraz nebyl obraz Dorlin! Při myšlence na ni neozářila se mu tvář, hlahol jejího hlasu nezněl mu co zpěv nejlíbeznější, kytky, které ač již zvadlé přece ještě schovával, nebyly rukou její trhány! Ta, kterou ani sám nevěda miloval celou vroucností mladého čistého srdce, nepatřila k jeho stavu, ta patřila rodině, kterou nadevšecky lidí, co jich koli znal, stavěl a co svatě ctil a zbožňoval. – Dorlu měl rád skoro jak sestru Henu, rád s ní zahrával jako s onou, byl k ní důvěrný, měl rád i celou její rodinu; ale přání, aby mu blíže stála, jak si to Miča přál a mnozí mu podkládali, nikdy mu na mysl nepřišlo.

4

Za osvětlenými okny, před nimiž Jano dlouhou dobu stál, seděla v malém salónu hraběcí rodina pohromadě. Byli po večeři; hraběnka byla trochu churava, hověla si v pružném opěradle, a proto také nebyl nikdo cizí přítomen.

Rozprávěli. – Hrabě chtěl matku rozveseliti a překaziti vznikání melancholických myšlenek, které ji přemáhaly, když tělo trpělo, vypravoval všelicos zajímavého i žertovného. Jlenka seděla na nízké šestici k nohám hraběnciným přitulena, a když hraběnce sotva stín úsměvu okolo rtů se mihnul, tu ona vždy chutně se zasmála; hraběnka dívajíc se do její milostné tváře zapomínala na bolest a hrabě na to, co vypravuje.

Myšlenky jejich přebíhaly z předmětu na předmět, ze zámku přelítly do Prahy a z Prahy mžikem se octnuly ve vsi.

„Kdes to dnes chodila s bábou?“ ptal se hrabě Jlenky. „Viděl jsem vás z okna jít po vsi.“

„Šla jsem podívat se k Dorle, co dělá, ale že právě kamsi odběhla, šla jsem tedy zatím s bábou k Maternovic. Rozstonalo se jim dítě a poslali pro ni. Když jsme tam přišly, držela dítě matka na klíně a byla celá uplakaná a Materna seděl

u ní, držel je za ručičku, ustavičně je líbaje. „Potěš vás Pánbůh, co se stalo?“ pozdravila a ptala se bába. – „Hanička se nám roznemohla, od včerejška tak leží, v jednom žáru,“ řekl sedlák a selka podala dítě bábě, pro pláč nemohouc ani promluvit. Ach, matko, já jsem nikdy krásnějšího dítěte neviděla! Bába mu sundala červenou kukličku, rozdělala podušku a tak ti tu leželo jako andílek. Žluté vlásky samý kroužek, běloučné čílko, ústecká malinká a ta ramínka kulatá – ach, matko, já bych je byla celé zulíbala a nevím co bych udělala, jen aby neumřelo!“ zvolala Jelenka, ale náhle se zamlčela a vyšší ruměncem jí polil líčko. Setkalot' se oko její s Hanušovým a v něm se jevil cit pohnutí a tak vroucí lásky, jakýžto ji nikdy ještě nevyzradil.

„Nuž, a co říkala bába, povídej dále,“ pravila hraběnka.

Jelenka si oddechla, vzchopila se a povídala dále: „Když si je prohlídla, museli přinést chleba a svčenu vodu, namočila kus kůrky do svčenu vody a přiložila Haničce na hlavu. Pak ji položila do kolébky kázajíc, aby ji tam tiše nechali ležet, že si půjde pro devatero koření, ‚dobrou vodu‘ a že jí spraví koupeličku. ‚Snad dostane osypky nebo nějaký ohnibar,‘ řekla. – Já se jí ptala, jestli by chtěli lékaře, že by se pro něho poslalo, ale oni povídali, že to dají na bábu, bába ale řekla, že to musí dát na Boha, lékař prý by ale také nic nepořídil s takovým koťátkem, které nemůže povědít, kde a kterak ho bolí.

„Žemlemi bychom ji chovali, jen kdyby nám ji Pánbůh nechal“ pravila matka a ptala se báby, co to je, že Hanička ve spaní očka otvírá a ústkama brzy škube, jako by plakat chtěla a zase smát se, že jí selka jedna řekla, božec že se o ni pokouší.

„Ale nedejte se balamutit, to není nic zlého, spánek hraje s ním“ řekla jim bába. Já se ptala, jak tomu rozumět mám, a bába šednouc ke kolébce povídala: „Když dítěti spánek oči zavře, přijdou k němu andělíčkové, zpívají mu a přinesou mu z nebe rajská jablka a květiny, položí na kolíbku a hrají s ním a dítě se ve spaní usmívá a ručičkama sahá po nich, a to se říká, že s ním spánek hraje. A ještě vám něco povím, poslyšte, slečinko, i vy“ – pokračovala dále: „Když jsem byla ještě mladá žena, je tomu ovšem mnohonácte let, měla jsem děcko choré, bylo to první. – Šla jsem s ním na pout' do Hajku k sv. Anně, tam jsem je obětovala na malý oltářík, co je ten krásný obraz sv. Anny, a prosila jsem svatou bábu, aby se u svého vnuka Ježíše Krista přimluvila za jeho zdraví. Po modlení jdu za kostel, sednu stranou do trávy a dítě u prsu uspávám. Tak se na mne moudře dívalo, jako by mi cosi vyprávět chtělo, a když očka zavřelo, usmívalo se. – Plakala jsem, až mi srdce usedalo. – Tu se vám octne u mne žena v bílé plěně, a že co pláču. Vypravuju jí svůj žal. – I povídá:

„Nežel, matko, toho dítěte, tomu by se na světě vždy stýskalo a nebylo by šťastné to si andělé od Boha vyprosili. Vidiš, kterak se usmívá, hrají s ním, ukazují mu ráj, kamž si je i záhy odnesou. Přej mu ho, ty mu jej dát nemůžeš! – Poslyš: dokad jsou děti malé, snívá se jim o ráji, hrají s anděly, jak ale do rozumu dorůstají, už se jim plete svět do snů. Nemohou se dočkati stát se velkými, rády by už znaly a zkusily svět, myslí, že jsou již svoji, nechtějí hrát s anděly a ráj, zdá

se jim, že najdou ve světě. Tu jim řkou andělé: „Nyní už nebudeme s vámi hrát, jako jsme hrávali; ale jestli na nás nezapomenete, při jdeme zase a budeme vám povídat o nebi.“ – Nedbají děti, jen to pádí horempádem do světa. Ale svět omrzí. Pánbůh vzpomene křížkem! Člověku je smutno, neví kam se dát! – Zatouží, zapláče po prsu matčině, vzpomíná, kterak mu bývalo blaze, když s ním andělé hrávali! A jak vzpomíná – tu se octnou u něho zase. Nepřinášejí mu květiny ani rajská jablka, aby s nimi hrál, ale zpívají mu písně o nebi, učí ho zase modlitbě, na niž zapomněl, a jestli jich sám člověk opět nezaplaší, neopustí ho do skonání. – Jdi domů, vzdej se do vůle boží!“

Tak mi ta žena řekla, a když jsem se po ní obracela, nebylo vůkol ani živé duše. – Já sebrala se a šla domů. Ještě tu samu noc Honzík mi umřel; a vidíte, já byla tak potěšena tou ženou, že jsem ani tuze neplakala.“

„A kdo byla ta žena?“ ptali se.

„Zdálo se mi, že nese v líci podobu sv. Anny, ale páňbovat se na to nemohu – neviděla jsem pro slze, a také mi ten obrázek na oltáři na mysl ležel“ řekla bába.

„Snad se vám to přece zjevila sv. Anna?“ mínila selka.

„At' to byl už anděl, nebo člověk, dobrý duch to byl, kterému Pánbůh srdce nadchnul, aby mne potěšil, a to je velká milost. Aby divy pro mne tvořil, toho já nejsem hodná/ odpověděla bába. Potom pozdravila a odešly jsme zároveň; bába pro koření domů a já s ní navštívit Dorlu.“

„Jaké to krásné myšlenky, jak vroucí, zbožný cit!“ zvolal hrabě. „A žena ta je prostá. A lid prý je surový, hloupý, nemá prý schopností povznést se nad zvíře a má se s ním jen co s otrokem zacházeti! – Kdyby ti, co tak mluví, sestoupili trochu z té výše, na kterou se sami postavili a z níž rozeznat nemohou předměty v dolíně, kdyby sestoupili dolů, žili s lidem a naslouchali tlukotu jeho srdce, pak by zajisté zkroušeně v prsa se bít museli a vyznávat: Mea culpa. – Ale toho se nedočkáme. Oni kritisují knihu, z níž neznají více než titul a desky.“

„Srdce lidu – věru je to kniha, na jejíchž stránkách bývá ta nejkrásnější poesie,“ ozvala se hraběnka.

„Jenže ji málokdo čte, poněvadž není rým dosti lahodný a forma ne dost elegantní,“ prohodil hrabě a ironický úsměšek hrál mu kolem rtů; pak obrátiv se k Jelence, pravil srdečně: „Tý, Jelenko, znáš čísti v té knize, tobě se i forma líbí.“

„Jakž by nelíbila, vždyť jste mne ji naučili milovat!“ odpověděla ona, a stisknuvši hraběnce ruku, upřímně na Hanuše pohlédla.

„Kdyby nebylo tvoje srdce sídlem lásky, ty bys neporozuměla,“ hrabě chtěl říci, zamlčel se ale; neboť se hraběnka tázala Jelenky, kde bydlí Maternovic.

„Za kostelem druhý statek, říkají tam U ptáčníků; děd Maternův prý, jak mi bába povídala, množství ptáků mívál a čihadlo si držel, i přezdívali mu ptáčník, a ta přezdívká již na statku zůstala a bůhví do kolikátého kolena zůstane. Měla bys radost, matko, kdybys tam přišla, mají vše hezky v pořádku a čistota jako u báby,“ pravila Jelenka.

„Materna je mladý hospodář,“ řekl hrabě. „Začasté s ním mluvívám a dle otázek, jichž vždy kolik pohotově mívá, soudím, že si rád všeho, co by k zlepšení

hospodářství jeho sloužilo, všímá. – Kyz by jen v té věci všickni stejnou zvědavost ukazovali! Ale nevím, dočkám-li se květu svého snažení; šest let bude, co jsme zde, a ještě tak málo se to hnulo kupředu. A přece stává se vše k jejich blahobytu! – Ovšem boj proti zastaralým zvykům a předsudkům je těžký, dlouhý, a jinou zbraní než zbraní rozumu a lásky bojovat bylo by marné.“

„Proti jednomu zvyku bych se přece rázně opřela a myslím, že bych nezhřešila,“ ozvala se Jelenka.

„Odstraniti nepěkné obrazy ze stavení, není-li pravda, že jsem uhodla?“ řekla hraběnka.

„Uhodlas, matko,“ přisvědčila Jelenka a s horlivostí dále mluvila: „Já šetrím obyčejů lidu a žádného mravu se nedotýkám, který je lidu svatý; ale myslím, že by nebylo nemoudré takovéto karikatury ošklivé, výtvary to ledajakéhos mazala, který o kráse pojmu nemá a jimž jména světic a svatých dáti se opovažuje, odstraniti a na jejich místo postaviti obrazy pěkně vyvedené, které by na mysl lidu lépe působily. – Jakž si může fantasie obraz královny nebes jinak představití než co pravzor nejvyšší ženské krásy, spanilosti? Jakž tvář Kristovu jinak než co zobrazení nedostihlé dobroty a lásky? Zdaž ty mučedníky Páně, kteří pro Boha a víru křesťanskou trpěli a smrtí mučednickou umírali, muže duchem svatým nadšené, již slovo Kristovo světu hlásali, zdaž všechny ty zářící hvězdy človččenstva, které pro slávu jeho žily a trpěly, jinak nežli v podobách ušlechtilých, vznesených? – A zdaž si i hrdiny a jinak proslulé osoby národní poesie lid nemaluje krásně, se zlatými vlasy, se zlatou hvězdou neb stříbrným měsícem na čele, v oděvu co možná nejskvostnějším, takže pro krásu nikdo na ně patřiti nemůže? – A ty světice, jež v modlitbě vzývá, před nimiž čela sklání, jež mu za vzory nejvyšších ctností se představují, ty má vidět v podobách ošklivých, neladných? – To by nemělo býti a já bych to věru zneuctívání nazvala.“

„Souhlasím s tebou, drahá,“ řekl hrabě. „Mělo by to býti, jak myslíš. Umění, jež zjevení jest ducha božského, i na člověka nejsprostšího mocně působí, toho jsou důkazy. Krásný obraz vzbuzuje i krásné myšlenky! Neříkává-li sama bába, že jí obraz Madony, ježs jí, matko, darovala, celou světnici ozařuje? A farář mi sám nejednou povídal, že mu lidé svěřili, od té doby, co oltář zdobí krásný obraz, malovaný od našeho Josefa, že se vroucněji modlí, že má ta Panna Maria oči všude, a kdyby i nechtěl člověk, že se musí modlit. Ale – pěkný obraz je drahý, každý nemůže si jej koupit, a lid má rád mnoho obrazů, upamatování na všechny svoje patrony.“

„Vždyť si mohou koupiti krásné rytiny, ty nejsou tak drahé,“ pravila zase Jelenka.

„Myslím, že rytiny nenacházejí takové obliby, zdají se jim smutné, oni milují barvy pestré,“ namítla jí hraběnka.

„Nikoli, matko, jen když jsou dobře vyvedeny, když z tváří duše vane. – Ty rytiny, jež Hanuš obyčejně ke zkoušce školní dává za pocty a k nimž pan farář pozlacené rámečky dělá, všem se líbí a dětem dokonce, to prý jsou krásnější obrázky než ty, co rodiče od kramářů z trhu a z pouti domů přinášejí.“

„Lid má ale i před těmi nepěknými obrázky touž úctu jako před krásnými; on je posvěcuje svou zbožnou věrou, a proto slušno, co v uctivosti má a co mu svaté, aby i od nás šetřeno bylo, neboť by oni stejným právem mohli zavrhnout to, co se nám zdá lepším býti,“ pravila hraběnka mírně.

„Já nerad si nechávám vůli obmezovati, a co sám nerad bych utrpěl, to i jinému učiniti nechci. Proto se nedotýkám ničeho, co je lidu sváto, byť se mnohé věci i rozumu protivily. Necht' má každý svoje mínění, i já svoje si ponechám, na které straně více pravdy, to jim budoucnost odkryje. Nechci býti z oněch, kteří pravdu svého mínění za neomylnou drží a chtějí, aby svědomí všech ostatních, kteří ovšem také myslí, že pravda na jejich straně, jim se podřídila. Rád poučuju, ale i sám rád se poučiti dávám od jiných, a mnohdy pověděl mi sprostý člověk, co mi učení povědět neuměli. Pyšným, libovolným jednáním nezíská si nikdo důvěry lidu. A kdo chce s lidem žít, kdo si uložil vzdělávati jej a vésti na cestu k lepšímu blahobytu, ten musí hledět, aby dříve získal si jeho lásku a důvěru. Od koho ale lásku žádám, tomu musím srdce svoje do zástavy dáti, jinak víry nenajdu, a především, drahá Jelenko, třeba trpělivosti. Co si přeješ ty i já, to vše čas s sebou přinese, rázem se takové změny díti nemohou. Dočkáš se, že i v naší vesnici smysl nejen pro vše, co dobré a užitečné, ale i pro krásu dospěje. Doufej v svoje vrstevnice.“

„Myslím, že i při upřímném jednání lid nesnadno důvěřuje. – Ty se jim všecek dáváš, Hanuš, a zdá se mi, žeš ještě úplné víry nezískal?“

„Znáš, matko, morálku našeho lidu selského: ‚Nevěř nikomu, jen Bohu a sobě trochu‘; jakže by tedy mohli věřiti mně, pánu, ke kterýmž nikdy velkých sympatií neměli! – Nejsout' ale všickni nedůvěřivci, jen několik tvrdohlavých zarputilců je zde, kteří se ničím přesvědčiti nedají a na své hlavě všecko staví, a mezi těmi, jak slyším, je jistý Srna nejhorší, kterému od té doby, co vesničané trochu jiných ponětí o zákonech nabývají, obchod se zbožím podloudnickým se nedaří. Vinu toho nejspíše že mně přičítá; a poněvadž se jemu ten výdělek zdá býti zcela poctivým, ba i pro vesničany prospěšným, an jim lacinější zboží přináší, myslí, že já nepravě jednám, odmlouvaje jich. Ten, tuším, že nejen mně nepřeje, ale vůbec všemu pořádku!“

„I Dorla mi povídala, že Srna je bohaprázdný člověk a že kazí bratrovce svého, Pavla,“ řekla Jelenka.

„Pavla! Není-liž to onen hnědý mladík, jenž zpíval na chóru?“ ptal se hrabě.

„Ten,“ přisvědčila Jelenka.

„Rád ho vidím i slyším. Má silný basový hlas, příjemný, ačkoliv nevzdělaný. V tváři jeho, zdá se mi, že více ráznosti a ducha spočívá než obyčejně vídat. Dávno, co nezpíval, ani ty dni nebyl na chóru, a s Petrem, s nímž jsem ho obyčejně vídal, také již nechodí,“ řekl hrabě.

„Divno. Dorla řekla, že to jsou nerozluční druzi. – Pavel mu zachránil život jednou, když by byl zmrzl v lese, a od té doby se ho Petr nespustil. Je prý dobrý, veselý chlapec! – To je ten, matko, jehož slušné chování se ti vždy tak líbí a s nímž

obyčejně tancuju, když jim tu dáváte zábavu,“ obrátila se Jelenka k hraběnce, která neznala vesnický lid tak dobře jako děti její.

„Učitel mi ho též chválil,“ ozval se zase hrabě, „a řekl, že se tomu panictví naučil od ženských; měl prý velmi hodnou, pořádnou matku, a dokud byla dcera učitelova doma, býval u nich jako doma, a co Anežka řekla, to že udělal. Tak se vycvičil; ale co ona se vdala, není prý už Petr takový, začasté prý si zabouří. Učitel ho ale vymlouvá, jako by znal, že příčinou toho není lehkomyšlnost.“

„Je to dobrý člověk, ten učitel,“ řekla hraběnka, „jakkoli se zdá, že více květiny studuje než svoje Školáky, není tomu tak; trpělivě zkoumá vlastnosti zlé i dobré jedněch i druhých a sleduje je, i když už nesedí více v školních lavicích. Začasté ptávám se ho na toho onoho, a tu on vždy bývá s chválou štědrý a pro chyby má výmluvu, čehož si u něho velice vážím.“

„On zná vesnický lid, zajisté mluví vždy pravdu a nerad ublíží“ pravil hrabě, a obrátě se k Jelence, ptal se: „A v čem že zkazil Srna Pavla?“

„Láká ho prý, aby chodil s ním za hranice, a tam že se učí pít a karbanit. – Namlouvá ho prý k pytláčení, Štve proti všem dobrým lidem a tak prý dělá z něho zlého člověka.“

„Divno, že Petr tomu nebrání, když je hodný, a že svým jednáním naň lépe nepůsobí,“ mínila hraběnka.

„Také jsem to řekla, ale Dorla povídala, že má Pavel tu chybu, že je svéhlavý, urputný, divoký, že uníí těžko vyhověti; ale zlý že není.“

„Snad on ten podivný pytlák je, po kterém starý myslivec slídí!“ zvolal hrabě. „Onehdy si mně zase stěžoval, že tomu šibalovi nemůže na stopu přijít, ač dost pátrá; již je dopálen!“

„Ale proč? Vždyť, jak myslivec říká, pytlák ten všecko, co zastřelí, ba i ptáka, že tajně mu v myslivně podložil! – Tot’ nedělá tedy škody a neměl by se naň hněvat,“ řekla Jelenka.

„Nedív se myslivci, že se hněvá na smělce, který po tak dlouhý čas již v jeho oboru střílí a do myslivny dochází, aniž by ho kdo dostihnout mohl. Okolo vánoc dlouho číhal na lišku, nemohl ji chytit a tu, než se nadál, pověsil mu ji neznámý pytlák v noci zastřelenou před okna, aniž v noci byl psy zaštěknouti slyšel. – V zdejších lesích pytláci mnoho škod nadělali prvnější léta, zvlášt’ zahraniční, a myslivci byli vždy v nebezpečení života; poslední léta to pominulo, ačkoliv zahraničáci ještě leckdys naše lesy navštěvují. Z těch že by ale žádný tak svědomitý nebyl, snadno se domyslit. Ze Srna za mladých let pytláčil, je dokázáno, že však nikdy nebyl tak poctivý, aby zastřelenou zvěř vrátil, to by mu dokázati mohl doktor, který býval jeho kupcem. Později toho ale nechal, poněvadž mu podloudnictví více vynášelo než pytláčení; že by ale jiného k tomu nepřemlouval, ti nechci upírat; a jestli se mu to u Pavla podařilo, není onen pytlák, který jak se zdá, jen z rozkoše střílí, nikdo jiný než Pavel. Rád bych se toho dopátral; naději se, že mi ty budeš nápomocna?“ doložil hrabě, na Jelenku tázavě pohledná.

„Já?“ divila se Jelenka.

„Ano, ty. Či ti ničeho více Dorla nesvěřila? Ty se potutelně usmíváš! – Vidíš, že jsem uhodl?“ usmíval se hrabě.

„Jestli svěřila, tedy to musím co tajemství podržet.“

„Jestli tak, bylo by neslušné, abych dále pátral; však doufám, že to nebude tajemství, které by mělo jedině v srdcích vašich pohřbeno zůstat. Až se z Prahy vrátím, sám se dám na zvědy,“ usmál se hrabě.

„A kdy hodláš se vrátit?“ ptala se hraběnka.

„Doufám, že do prvního máje, dá-li Bůh, se všichni vrátíme, já, Miča i Jano.“

„Tak dlouho!“ mínila Jelenka.

„Příliš krátký čas pro tolikere zaměstnání“ pravila hraběnka. Hanušovi však bylo mínění Jelenčino milejší.

Chvilí se ještě bavili, pak ale hrabě vstal, a chtěje časně ráno vyjeti, hned s oběma se loučil. Matka, jak vždy dělávala, nejprv ho požehnala, pak v líce políbila. – Jelenka ho jindy bez nejmenší rozpačitosti objala a ústa k políbení mu podala a on se stejnou vždy vroucností k sobě ji přivinul. – Tehdáž mu byla sestrou; ale ta dorůstající sestra každý jiný ženský obraz z jeho mysli vytiskla a jí měla býti zcela podobna ta, kterou by chtěl za ženu pojmouti, – tak si myslíval.

Když o vánocích pan baron s oklikami mluvit začal o jistém hraběti, který prý by si přál v užší přátelství s hraběcí rodinou vstoupiti, když plukovník zřejmě hraběnce řekl, že chce bohatý šlechtic, známý jeho, o Jelenčinu ruku prosit, že ji viděl v Praze a si zamiloval: tu se v jeho srdci ozvaly hněv a bolest, s citem bratrské lásky se nesrovnávající, a neupokojil se dříve, dokud matka na Jelence nevyzvěděla, že by se jí jeden ani druhý z nadřečených ženichů nelíbil.

Jelence byl jen bratr ideálem všech ctností, ba kdyby se jí byl kdo tázal, byla by se musela přiznat, že ho více ctí a miluje než matku. – Dále nemyslíla, až když starý Bor s nimi na poli mluvil. Netušil stařeček, jaký to libý souzvuk se ozval, když nevědomě do strun srdcí jejich sáhl. Až do nejhlubšího vnitra srdce zazněla jim ta sladká melodie prostých těch slov: vyslovila utajované přání hraběte, v Jelence pak k životu vzbudila dřímající vědomí, že jí Hanuš více než bratrance, než bratrem, že jí víc než matka, pustinou že by jí svět se zdál, kdyby v něm jeho nebylo; cítila, když ji stařec žehnal co ženu a matku, že by šťastnou jen po boku Hanušově státi se mohla. S vědomím tím uprchlá ale také dětinská její hravost, veselost a nenucenost v chování k Hanušovi. Jindy hrávali spolu, dováděli jako děti; tu laškovala Jelenka okolo něho jako mladá laňka okolo honosného jelena, tu se k němu vinula jako mloukující se holubice, a hned zase co vtělená pozorlivost seděla vedle něho, sotva dýchajíc a očí z něho nespouštějíc, aby jí ani slůvka z jeho poučení neušlo.

Od té chvíle, co pocítili, že si blíže stojí než bratr s sestrou, nepanoval mezi nimi tak nenucený způsob jako předtím. Jeden i druhý cítil, že si mají mnoho co říci, a když byli pospolu, mluvili o cizích lidech, o Africe, Americe, ale co jim vlastně na srdci leželo, toho dotknouti se báli.

Když se hrabě loučil, nepodala mu Jelenka líce k políbení, aniž by jí on byl objal, jako jindy se stávalo. – Podali si ruce, on políbil ji v čelo, dal sbohem

a rychle ze dveří vyšel. Jelenka, přitulivši se k nohám hraběnciným, ukryla tvář v jejím klíně. – Neušlo hraběnce pohnutí a rozpačitost obou; svit radosti polil jí tvář a úsměv blažený pohrával jí okolo rtů, když položila ruce jako k požechnání na hlavu miléného děvčete.

Ráno na úsvitě vyjžděli pocestní ze vrat zámku. Na dvoře bylo již živo; šafářka stála mezi ostatní čeledí; ráda by si byla zaplakala, ale styděla se před hrabětem; když ale Miča ode vrat posledně ještě volal: „Nach vás tu Pánbuoh chrání!“ – nemohla se zdržeti a plačíc odešla do sednice.

V obydlí vrchnostenském bylo ticho, jen jedno okno na zahradní straně zámku bylo otevřeno a k tomu se obrátil hrabě i Jano, když ze vrat vyjžděli. – Jelenka kynula jim „sbohem“. Hrabě pokynul rukou, posmekl, Jano ale sundav klobouk, nepřikryl hlavu dříve, až zajeli; tu teprv odvrátil zrak od okna k zelenému lesu a klobouk hluboko do čela si vtlačil, aby neviděl nikdo zvlhlé oči jeho.

Miča ohlížel se vpravo vlevo okolo cesty na osení a skoro si dělal výčitky, že to všecko opouští kvůli svému potěšení; ale pomysliv, že všecko v dobrých bude rukou, upokojil se a pustil se s kočím do hovoru, což i hraběte i Jana, kteří za ním ve vozíku seděli, ze zamyšlení vytrhlo.

Ani na polích nebylo ještě vidět pracovníků, všude bylo ticho, jen zpěv skřivánka a veselý štěkot Bellona, jež vzal hrabě s sebou, se ozýval.

Na silnici k městu dojížděli již lidé z okolních vesnic, kteří dílem na prodej do města poživu nesli, aneb na koupi šli.

Když vjížděli do brány, právě do dveří krčmy, u samé brány v městě, vcházal muž, oděn v kroji selském pohraničních Bavorů. – Pocestní si ho sotva všimli, on ale bystře se na ně podíval a uleknut skočil do síně. V tom samém okamžení Bello zavyl, jedním skokem byl u dveří a chytnul ho za nohu. – Muž ale popadl psa za chřtán, mrskl jím ven a dvéře tak rychle zavřel, že pocestní zpozorovati nemohli ani jeho tvář.

„Bello! Bello!“ křičel hrabě na psa, který na dvéře štěkal a škrábal. „Což jsi se pomínul, že na lidi dorážíš?“

Ale pes, jindy na slovo poslušný, nechtěl ustoupit, běžel k vozíku a zase ke dveřím a nepřestal štěkat.

„To je mi divno, co ten pes tam má,“ řekl hrabě, opět ho volaje.

„Hádám, kočku tam zbadal (zhlídl), nělubi ten koček; jak zbadá nášho kocúra, jak vieter sa za ním ženie,“ mínil Miča, a skoče při těch slovech z vozíku, chytil Bellona za obojek a na rozkaz pánův dal ho do vozu.

Hrabě psovi hrozil, aby se upokojil; ten ale skoro přes celé město poštěkoval a kňučel.

Z krčmy díval se oknem za nimi onen člověk a v surové jeho tváři bylo viděti ďábelskou radost, když mu na jeho otázku, kdo by ti pocestní byli, krčmář odpověděl, že to je hrabě Březenský se svými služebníky, dokládaje, že se diví tomu psovi, co si to vzpomněl, že nikdy nikomu neublížil.

„Ta bestie!“ mumlal pocestný do sebe, „málem by mne byla vyzradila.“

Rána Pavlova, již při rvačce dostal, nebyla nepatrná. Když ráno matka do srubu vešla, zimnice jím drkotala, oko měl krví zalité, tvář zmodřenou a hlavu jako v ohni.

„Oh chlapče, kdožež tě hubil!“ zaúpěla matka.

„Neděste se, mámo, vždyt' není tak zle; stavili jsme se v bavorské hospůdce, bulí tam opilí sedláci, dopálili mne – nu ha to víte, kterak dále. – Kdyby Petra nebulo, bula byste mne huž sotva živého vidíla.“

„Nesnilo se mi nadarmo, že mi zub vypadl. – Já nevím, co to s tebu je, jako na droždí jsi jen vzhůru, kampak tě to povede, chlapče?“ naříkala matka.

„Já vím, že jsom nemůdře jednal, odpusťte mi; to víte, člověk není vždy svůj!“

„Odpusť ti Pánbůh, chlapče; já vím, že bys ty nebul takový, kdyby nebulo strejky. – Ten tě má na svědomí. – Hale hukaž mi hlavu, haby se ti podívala na tu ránu.“

„Hale mámo, vždyt' vy nemůžete rány vidít', přijdu vám mrákoty.“

„I to jen hu cizího, hale hu tebe se přemůžu,“ jistila matka, chtíc mu hlavu odhalit.

Pavel si nedal.

„Nebud' blúdek, vždyt' muším bábě povědít', kterak ti je.“

„Prosím vás, mámo, chcete-li mně něco k vůli hudělat', dojděte mi pro džbán, dobré vody; hale hani živé duši se nezmiňujte, že mi co je.“

„Matičko klatovská, kterakpak se chceš vyhojít', když bábě nepovíme!“

„Což muší bába o všem vědít', vždyt' je více múdřého lida na světě. – Raději půjdu do města k felčarovi, halespoň nebude hned povídaček po vsi,“ řekl Pavel.

Matka, ač nerada, učinila mu po vůli a přikládala jen „dobrou vodu“ na hlavu; ale ustavičně namítala, kdyby jen bába přišla, že by to všecko jinačí bylo, že ona by nějakou mast dala a hned že by se rána zahojila. Pavel ale nechtěl slyšet.

Druhý den, když Petr přišel se podívat, co Pavel dělá, a tvář jeho při světle viděl, zhrozil se.

„I haby zčistajasna do toho chlapa! Ten tě zdělal! Vždyt' máš líce jako duhu!“

Pavel si ani nevzpomněl podívat se do zrcadla; když mu ale Petr tak mluvil, vzal zrcátko z okna a podíval se do něho; tak se ale ulekl a rozhněval, že zrcadlem o zem uhodil.

„Propánakrále!“ zvolal, „tot' hani za týden nebudu moci mezi lidi.“

„S tutu tváří hani za tři neděle, nechceš-li, haby se tě ptali, cí pěst' tě tak pohládila.“

„Jen haby se to nerozníslo, já by nerad,“ bál se Pavel, mysle při těch slovech jen na Dorlu.

„Já neřeknu nic, to víš. Naši se ptali, kde jsom přišil k húrazu s ruku, hale já se vymluvil; nevědí nic. – Nosiči strejkovi nejsú od nás, esli hale strejka mlčít' bude, za to stať by já nechtíl.“

Nemýlil se. – Sršán nebyl člověk ten, který by hned tak byl od svého záměru upustil. Znaje, že má bratrovec tvrdou hlavu jako on sám, že mu se zlou přijít

nesmí, přišel s dobrou, mluvil, jak by zlata ukrajoval a jaktěživo se nebylo nic stalo, a vida Pavlovy rány řekl:

„Kdyby jsem byl věděl, že to přijde mezi vámi tak doopravdy, byl by jsem ti pomohl; myslil jsem hale, že si jen trosku krev zchladíte.“

Pavel mu ani neodpověděl, ani s ním mluvit nechtěl, z čehož měla matka největší radost. – Sršán si z toho nic nedělal mysl: „Však on mi přijde!“

Na velikonoční pondělí schválně si Petr na Dorlu počkal, aby na ní vyzvěděl, zdali je tomu tak, že má drotara ráda. – Vyzkoumal to, a objasniv jednání Pavlovo před Dorlou, myslil, že tak nejlépe oběma stranám pomohl.

Od Dorly běžel domů, a jakmile lžici odložil, přímou cestou k Pavlovi; dáváje mu kytku a kraslici, pravil mu vesele: „Tu máš: jedno je k obveselení srdce, druhé koleda od děvčete, které je pro tvé oči nejkrásnější v celém světě. – To vejce je svččené, sněž je, habys nezablúdil na jinú cestičku, než která vede do bábyny chalpy. Rozumíš? – Nedívej se na mne, jako bys mi nevěřil, praudu svatosvatú ti povídám. – Vždycky jsem ti říkal, že tomu nebude, kterak lidé mluví; hale tys nechal si zatočit' hlavu nazpátek.“

Pavel stál okamžik v radostném překvapení, ale hned mu napadla pochybná myšlenka, a odmítaje dary, pravil: „Nech šije, Petře, já tobě jich přeju; hale že by je komu jinému bula dala než tobě, to mi nemluv.“

„Inu,“ řekl Petr, „ona mi to tak zřejmě, jako já tobě, neřekla, hale někdy oči více povědí než hustá, ha já jí dobře rozumíl. – Jen si nech, co ti dávám., ha k tomu měj si tuten struček rozmarýny, co mi dala k zasazení, já si nechám muškát; ha jakmile se s ní setkáš, pěkně jí poděkuj, však huvidíš, esli jsem ti lhal. – Kdybys jen huž jinak vyhlížíl! Musím já zase jít' k tomu doktorovi se poptat', co dělat', habys mohl záhy vně. To je veselý člověk, ten se tě smíl, když jsem mu všecko povídal. Haž ti sejde z líce několikero barev, musíš se k němu podívat'. – Každý se mne ptá, co ti je; říkám, že dostaneš nejspíše hlavnici, haby se lidé báli k tobě přijít'. Józka chce tě navštívít'; hale ten nevidí, ha kdyby vidíl i vědíl, neprozradí.“

„Ha Jano – huž odjel?“ ptal se Pavel.

„Ne, haž pozejtří, šafár jede teky s ním ha pan hrabě jedú do Prahy; ej kdyby já tak s nimi mohl, vážil by si toho nevím co; hale nelze, je mnoho práce, haž dá-li Pánbůh v létě, to musíš hale, Pavle, se mnou.“

„I což je o to, chtíl jsem do Prahy huž po dva roky, hale nikdáž nebulo tolik zbytečných peněz, co třeba na cestu, haby lze bulo i tam žít', nebot' se žaludek tím nenakrmí, čím se oko napase. Mohl jsem mít' ovšem hezkých pár zlatých pohromadě, co jsem marně probil v hospodě, haniž jsem jen jakú radost' za to měl. Myslil jsem si nejednú ha humínil si, že nepůjdu huž do hospody ha ty peníze raději strádat' budu; hale to máš tak, člověk bývá sám svým škůdcem.“

„Pavle, ty mluvíš někdy jako z kazatelny, já ti dávám za praudu. – Nu, ha pročez bychom sami sobě škodili? – Nechme těch hospod, mně se dávno zprotivily; hale kvůli tobě jsem vždy zase šel, nynčko jich mám hale zrovna dost.“

„Ha já taktěž,“ dodal Pavel velmi opravdově.

„Nuž tedy – kozel je vžil – nepůjdem! Budem střeďat peníze ha v lítě pojecháme ku Praze. Však nás to nebude tak velmi mnoho stat, to víš, že kdo z naší vsi do Prahy přijde, dostane nocleh v hraběcím domě.“

Tu ze síně ozval se hlas Pavlovy matky, kteráž vítala Józu a dvěře mu otvírala. – Pavel ležel na lavici, Petr ale procházeje se po sednici vzal hned Józu za ruku a vedl ho dále; matka pobídla, aby si ukrojil mazance, který na stole ležel, a pak Šla po svých, nechajíc chlapce samotné, kteří hned zase rozprávku začali tam, kde ji byl Józa přetrhl, a on sám jim svěřil, že mají jeti o školních prázdninách s hraběcí rodinou do Prahy: učitel, Dorla a on. „Nevím, co tomu bude bába říkat,“ dodal.

Pavlem to trhlo, když se o Dorle zmínil.

„Ha co tam bude Dorla dělat?“ ozval se.

„Jakžež se tak ptáš? Ji může vše těšit, může vidět i slyšet; spíše mohl bys mne se tak zeptat. – Ale já těšil bych se jen hudbou, zvlášt' chrámovní, to by byla moje jediná rozkoš, a to bych se zajisté mnohému přiučil,“ řekl slepý.

Tak se bavili dále až do samého nešporu. Pavel ale málo mluvil. – Józa odcházeje domlouval mu, aby se brzy uzdravil, aby mohl opět zpívat. – Petr odešel s Józou do kostěla a Pavel byl by nejraději běžel s nimi, aby viděl zase Dorlu, s ní promluvil a se přesvědčil, zdali Petr pravdu mu povídal. Ale stud ho zdržoval.

„Co by řekla, kdyby mne takto viděla?“ mluvil sám k sobě, a rozmýšleje shledal, že pro tu pračku by se Dorla nemusela na něho ještě horšit; ale že provedl již lehkomyšlnější kousky, jež před Dorlou zatajovati mu třeba bylo; byl by tu chvíli mnoho za to dal, kdyby si nemusel žádných výčitek v čem dělat. – Hněval se sám na sebe a bylo mu do pláče. Ale co se stalo, nemohlo se již odstát. – To si však umínil, že se stane lepším, že nebude přemlouvání strýcovu víry přikládat, odříkal se ručnice i toulek a sliboval si, že bude vše dělat, čím by si mohl lásku Dorlinu získat.

Sršán viděl jít Petra s Dorlou, věděl, že Józa k Pavlovi dochází, i myslil si: „To není nic; kdyby se těm do ruky dostal, je pro mne ztracen.“ I počíhal si jednoho dne na bábu, když Šla na pole, a věda, že by se bába s ním ani jinak nezastavila, začal si naříkat, že má trolení (revmatické bolesti) v údech.

„Vem tě d'as, cožež ti třeba túlat' se hyn po lesích; pracuj si ve dne na poli ha v noci si odpočiň ha nebudeš mít' trolení v húdech. Však nejsi chlap mladý, ha nedáš si pokoje,“ hněvala se bába, když začal stěžovat si na bolest, které vlastně ani necítil.

„Nu máte praudu, bábo, hale je to šlakovitý zvyk, jemuž se člověk nehubrání. – Vy nemohla byste bez toho byt', habyste nešukala po stavení, ha já po hranicích, každý po svém. Proto mne hale přece Pánbůh slí, že jsom dost zdrav, ha vždycky mi chčestí přilo, že jsom chčastně všade prošil. Člověk musí byt' chytrý.“

„Kdybys chytrosti hužíval na něco hodného, ha ne na takové řemeslo! Já nikdáž pašovánu sůl, hani plátno, hani což jiného nekupila, je to o babku lačnější ha o dvě dražší, jak při všom lacnom zboží největší drahota bývá. Kdyby nebuli

blázni ha nekupovali od vás, to by nejlíp bulo. – Ha toho chlapce, Pavla, teky k tomu vábíš, to máš na svědomí, Srno!“

„I bábo, proto se vyspím. Já ho neváším, žene se sám, haž mne to někdy mrzí. – Kdo ho vábil na Škaredu středu do bavorské hospody? Děvče ho tam vábilo. Kdo mu kázal, haby se tam pral do húpadu? Buli tam s Petrom – však mu pomáhal, ha oba dostali co proto. Pavel má rozbitu hlavu ha Petr ruku. – Hale to máte takovou prudkú náturu, jen to srší – ha říct’ si nedá. – Ha Petr není lepší, nu veselého otce veselý syn!“

„Je na pokoji, Srno, nemluv o ňom zle; Petrův otec bul veselý chlapec, hale dokonaly muž.“

„Když se pivo hustojí, čep nevyraží, to víte, bábo; vsak to hu těch chlapců teky bude. Přejme jim tu radost’; hať se to nynčko hodně vyběří. Haž se ožení, nebudu ploty přeskakovat’. – Hana-Líza je děvče jak jiskra, Pavel ji má rád zrovna dost, proto teky ta rvačka bula, chtěl mu ji sedlák jeden políbit’. Haž budu svoji, on ji tam hyn nenechá, přivede si ji do svého. Dostane pár tisíc, můžu si živnost’ pořádně zřídit’; pak se vyrovná každému, má k tomu dobrý rozum. Pak bude hu lidí v jinom světle ha o hodech si, bábo, připijem na dobrou vůli!“

„Nekřti, ešče se nenarodilo. – Jazykem lidi odbudeš, hale svědomí nepozbudeš. – Ostatně, co mi do toho, každý za sebe odpovídat’ musí. – Pošli ke mně, dám ti kúsek masti, nech si natřít’ bolavé húdy, vem si pro pocení ha zůstaň ležít’ na peci.“

Po těch mrzutě pronesených slovech bába se obrátila a šla svou cestou. Srna ale ušklíbl se.

„Milá bábo,“ povídal si, „kdybys ty věděla, co já vím, ty bys bručila ešče víc. Počkej, Dorla, podivíš se, haž ti bude bába povídat’ o Pavlovi. Ha Pavle, ty se podivíš, kterak tě přijmu, však já tě přece dostanu na svú stranu ha mne budeš poslúchat!“ Zalusknul si prsty a šel také po svých.

Když se bába z pole vrátila, natrefila Jelenku; Dorla seděla u okna a vyšívala, Józka měl po stole rozloženou klaviaturu ze starého klavíru, kterou spravoval. Jelenka měla svoji práci v klíně ležet. Ačkoliv mnohdykrát do rukou Józovi se již dívala, nemohla se nikdy dosti vynadiviti jeho šikovnosti, kterak on nožičkem obratně zacházet umí a kterak ví, kam který kolík, která klapka patří. Vždy mu s podivením přihlížela do rukou a mys> lila, že by nedovedla se zdravým svým zrakem nástroj rozebrati a zase do pořádku uvést, jako ten nevidomý to dělá.

Bába pozdravila slečnu, ohlédla se na stůl, a nevidouc tam chléb, hned Dorlu kárala, kterak to hosta vítá.

„Dorla mi hned chtěla přinést chléb, pomazánku a k tomu i med, ona ví, že mi vždy u vás chutná; ale dnes jsem sama nechtěla. Jako by se bylo stalo, bábo!“

„I copak, tuto byt’ nemá, haby host odešl ze sence ha nepožil hu mne hani sústo chleba.“

A nedbajíc na nic vyndala ze sudně v bílém šatu zaobalený chléb, položila jej na stůl a slečinka si musela ukrojit.

„To již naše matka od svých starých způsobů ani za mák neupustí, musíte mít s ní strpení, milostslečno!“ řekl Józ, když šla bába ještě pro med a pomazánku.

„Nemysletež, milý Józ, že by mi způsob vaší matky odporný byl; myslím jen, že by se to kvůli mně stávat nemuselo, an jsem u vás jako doma.“

„Ale přece ne domácí; a to už tak v obyčeji podati chléb, at' přijde host častý aneb zřídka vídaný; i když děti přijdou, podá jim matka skývku chleba.“

„Který hospodář zavírá před hostem dvěře, hani chléb se solí mu nepodá, tomu Pánbůh božího daru nepožehnává,“ řekla bába, zaslechnouc poslední slova Józova.

„Odpusťte mi tedy, bábo, to se již nikdy zdráhat nebudu nechat si od vás posloužit,“ řekla slečna a vstávši pomazala si chléb máslem a pokapala medem.

„Dobrý je jak jikry, hani pan farář lepší nemajú,“ chválila bába med svých včelíček. Pak šla do komory, a přinesši malou obvázanou baničku, postavila ji na píčku řkouc: „Muším si ji dát' na oči, haby nezapomněla.“

„Komupak to chystáte masť, bábo?“ ptala se Dorla.

„I Srnovi; má prý trolení v húdech!“

„Kterému Srnovi – mladému či starému?“ zeptal se Józ a Dorle zarazil se dech.

„Cože by huž mladý měl trolení v húdech! Starý mi vbíhl do cesty. – Mladý má prý rozbitu hlavu, bil se v bavorské hospůdce, ha Petr mu pomáhal. – Čistí jsú to chlapani, ha ten Petr mlčí jako pína, hani se nepochlubí! Však ty, Józ, teky jsi neřekl praudu,“ bába ostře prohodila.

„Tudy na to,“ myslila si Dorla, vzpomenouc na Petrova slova a raněnou ruku, ale mlčela.

Józ ale trochu se pousmál řka: „Já sám pravdu – je-li pravda, co Sršán říká – nevěděl. Věděl jsem jen, že má Pavel hlavu obvázanou, a Petr řekl, že byl v městě u doktora a že Pavel snad hlavnicí dostane. – Ze všeho patrno, že nechtějí chlapani, aby se to rozneslo, a dost ošklivé je to od Pavlova strejce, že je roznáší. Pomyslete, matko, že jsou mladí.“

„Nu, nejsú tak mladí, haby neměli z takových věcí rozum. Pavlovi bude o žních devatenáct let. – Buly toho roku, když se narodil, velká horka ha žně se počily časněji, okolo svatě Markyty. Matka jeho bula v poli ha tam mne k ní volali – hyn tam na jejich poli se Pavlík narodil. – Povídal tehdáž nebožtík jeho dědek, když jsme šli od křtu: ‚Bude z tebe, chlapanče, myslivec, narodil jsi se na znamení Střelce ha v širom poli.‘ – ‚Jen haby nebul z něho tulák‘ řekl druhý kmotr. – ‚Bude, co Pánbůh dá, hale některý člověk přinese si svůj stav i povahu s sebu na svět, ha v tom ho nikdo nepřevrátí‘ řekl starý jeho dědek ha snad měl praudu, neboť s tím chlapancem nelze vládnúť, hani v perince neposlechl. Petr narodil se o selském posvícení (o Havle), tehdáž bul otec jeho rychtářem, bude tomu dvaadvacet let, ha to mu o krtinách dudák přišil pod okno zahrát', ha rychtář měl takovou radost', že mu dal za tu poctu tvrdý tolar ha velikú výsluhu. Kmotry povídaly: ‚To bude veselý chlapec!‘ Ha bul jaktěživ hodný chlapec, veselý, hale tuhle pár let světačí;

škoda je ho. Starý Sršán svádí Pavla, ha Petra teky sveđe; měl by toho družství s nimi nechat’.“

„Petr je dost múdrý, ten se nedá od Sršána svést, a Pavel, věřte mi, mámo, není tak zlý, kterak se domýšlíte,“ řekl Józa a začal vychvalovat Pavlovy dobré vlastnosti, připomínal i to, že nejednou život svůj pro jiné obětoval; připomenul, kterak Horákové nejen chlapce, ale i krávu zachránil, kterak chodil s dudami, aby dudákova nouzi ne< měla, a povídal i o ostatním, s čímž by se Pavel nikdy nebyl pochlubil Józovi, kdyby to byl Petr nevyzradil.

„Vždyť bez chyby nejsme žáden, mámo,“ doložil.

„Nu, nu, vždyť já ho nezavrhuju, bože chraň; hale když je na jedné straně hodný, proč ne na druhé, proč se ostúzí s takovými daremnostmi – pytláci –“

„Snad tomu není tak?“ přetrhla slečna bábě řeč.

„Nu vlastně jsem to neměla před slečenkú povídat’; hale huž se stálo. Praudu nemůžu zaručit’, chodili s ručnicí či nechodí, – povídá se. Nu, ono to bývávalo, že si z toho některý svědomí nedělal zajíce zastřelit’, sníst’ ho neb prodat’. Teky dělala ta zvěř škodu na polích, ha sedláci měli zlost’ ha neměli pytláčení za zlé. Hale co jsou tady pan hrabě, je to všecko jinakší. Pan hrabě nedajú škodu dělat’ od zvěře, ha když jsou hony, dostaneme darem zajíců dost na pochůtku. Když to kolem ha kolem vezmem, bulo to daremné, krádež je krádež, hat’ vezme pánu nebo žebráku, jak pan farář říká. – Ešli si chce Pavel pár krejcarů pro sebe vydělat’, měl by na poctivý způsob si je vydělat’, ha ne tak.“

„Vždyť není ani hlasu, že by kde jakou zvěřinu prodával,“ řekl Józa.

„On jí odvádí zase myslivci, bratr o tom ví,“ řekla Jelenka, chtíc ho schválně omluvit.

„To je jiná!“ zvolala bába s podivením; „hale pročpak ten chlapec nepromluví ha nechá se lat’?“

Slečna pokrčila rameny, Dorla zdvihla od šití, na něž ustavičně byla hleděla, oči k slečně s výrazem vděčnosti, ale mlčela.

Józa ale začal si mnout ruce a tleska si do dlaní pravil radostně: „Vidíte, mámo, že není tak zlý chlapec; vsak ono to všecko asi není pravda, co o něm ten nanicovatý chlap Sršán roztrušuje. A ta bitka – kdoví proč byla; Pavel je prudký, snad ho některý z chlapů urazil.“

„Chtěl prý mu jeden políbit’ jeho nevěstu.“

„Nevěstu?“ ptali se Józa i slečna s podivením; Dorla ale zbledla jako stěna.

„Snad ta příbuzná Michlova – netrefím jí nikdáž na jméno.“

„Hanu-Lízu myslíte, mámo?“ řekl Józa. „Tot’ asi jen žert; on si Pavel rád s děvčaty zažertuje.“

„Povídal Srna, že jí má Pavel rád haž dost, že s ní dostane peníze, že si živnost’ hezky bude moct’ zřídít’ ha že snad z něho bude pak hodný hospodář. Tak mi přál starý; vezmi té si z toho co chcete, já prodávám, kterak jsem kupila.“

„Já si z toho nevezmu nic, je to všecko vymyšlená lež,“ pravil Józa. „Já věřím Petrovi, ten ho nejlíp zná, a kdyby to bylo tak jisté, věděl by o tom on nejdřív; vždyť jsou jedna ruka.“

„Nedurdi se tak, chlapče, proto; hat' si vezme tu – kterak že jí říkají? – no hat' si jí říkají třeba Markyta – tu hanebo jinú – Pánbůh mu dej chčestí, my s ním žít' nebudem, bychom se o to tak starali. – Právě mi napadlo, že muším dojít' k Markytině Haničce.“

„Byla jsem u ní, je již lip; snad dá Bůh, že neumře.“

„Inu slečenko, to nemůže nikdo říct'; hale zdá se, že se pozdravuje. Bulo to k zubům. – No esli si přijdu pro masť, tamto stojí, dej ji, Dorla. Já se záhy vrátím, kdyby se někdo po mně ptal. Spánembohem.“ – Dopověděvši vzala přes se plenu a šla ze dveří netušíc, jakou bolest Dorle způsobila, jejíž bledost jí velikých starostí nadělala.

„Nanicovatý chlap, ten Sršán,“ pravil Józa. „Já mu nikdáž nepřál; když mluví, jako by pilou řezal. To je všecko lež, já to vím, pouhá lež – Pavel na to děvče nemyslí.“

Tu se vyvinul ze stíněných prsou Dorliných hluboký vzdech a z očí vyhrnuly se jí slze. Slečna ji uchopila za ruku, a důvěrně na ni pohlédnouc, položila prst na ústa. Pak se k Józovi obrátila řkouc mu, aby Pavlovi domluvil poradit se s lékařem, když je raněn.

„I milostslečno, to si naši chlapi trochu hlavy rozbití nevšimnou. Povídal mi Petr, že byl u doktora v městě, že se s ním poradil a Pavel již co nevidět půjde zase do práce.“

„Nuž, potom at' se hájí sám proti zlým jazykům a doufám, že se i všecko ostatní vyrovná,“ řekla slečna, tisknouc Dorle ruku, načež obrátila řeč na Jana a Miču, a Józa vypravoval, kterak se Manka bojí, aby se muži příliš doma nezalíbilo a mu nenapadlo domů se pak odstěhovati.

Rozprávěli chvíli, pak slečna odešla. Dorla šla ji vyprovodit.

„Pročpak jsi se tak rozplakala, Dorlo?“ ptala se Jelenka, když byly v sadě, kde je nikdo slyšeti nemohl.

„Kterak nemám plakat“, když mám srdce plno žalu. Nic mne na světě netěší, haní ta práce, hani zpěv, hani hrátky, hani ta muzika; když chci zpívat', pustím se do pláče. – Jen na něho si myslím, kudy chodím, ha když se modlím, prosím Pánaboha jen za něho. – Vždyť se mi srdce lítostí rozpučít' může, když ho lidé tak pomlouvají.“

„Ale jak můžeš věřit a dbát na to, když ho máš ráda? – Věř jen srdci svému!“

„Oh slečinko, to o ňom nepochybuje nikdáž, to mi šeptá, že mne má rád; hale věřte, když ze všech stran slyšíte jinak. Vsak jste samy slyšily bábu!“

„Ona opakovala po jiných, co sama nevěří.“

„Nevěří? Kdopak ví, esli nevěří, ona má teky na Pavla trochu svrchu – že prý nemá do sebe nic libného, že je hrubý – ha nevím co vše – haž mi to je na ni líto.“

„Ale bábinu oči nejsou tvoje, pomysli; a když se bába přesvědčí, že je hodný člověk, zajisté bude i ona ho ráda mít.“

„Hale chodit' k nám mu přece nedovolí,“ smutně odušila Dorla.

„A proč by nedovolila?“

„Protože má zlu pověst.“

„Tu pověst může napravit pořádným živobytím.“

„Ovšem, hale přece by o tom povídali. Bába by radši, haby jsom Petra chtěla. Manka mi to řekla; je z hodné rodiny ha sedlákův syn.“

„Což je sedlákův syn něco lepšího než chalupníkův?“ ptala se Jelenka.

„To tak myslí se, že je chalupníkův syn méně než sedlákův syn, protože má ten víc jmění. Pavel si hale z toho málo dělal ha všickni se ho báli, i pyšný Ondra. – To se mi hu něho líbí, že on se nikoho nebojí.“

Hale což je to plátno, bába by přece chtěla, haby já šla za jiného, zdál by se jí snad chudý proti Petrovi.“

„Vždyť je mladý, může si ještě dost peněz vydělat a pak si tě může vzít.“

„Ba právě, já by na něho čekala třebas deset let ha víc, ha kdyby mi jiný panství dával ha on řekl: ‚Dorla, já tě mám rád, hale nemám hani došek svůj!‘, přece by jsom řekla: Já půjdu s tebou!“

„To jsi mi nepověděla, že ho máš tak tuze ráda,“ řekla slečna, vezmouc jí za ruku.

„Oh slečinko, to já hani nehumím povědít, kterak ho mám ráda! – Já se jen tak dělám, jako by mi na ňom pranic nezáležilo.“

„A proč to?“

„Proč? Kterakpak mám hukázat, že ho mám ráda, když nevím, esli on mne má rád? Co by si o mně pomyslí, ha co by mi bába řekla, kdyby to na mně poznala? Ze jsom bláznová; ha všickni lidé by se mi vysmáli. Musela by jsom studem zajít.“

„Ale Petr ti svěřil, že Pavel taktěž se trápí pro tebe?“

„Řekl to ha já mu věřila, ha kdyby si bula nemusela myslit na jeho nemoc, bula by jsom všecka chčastná bývala; hale tu vidíte, kterak to je. – Oh Bože, copak jsom provinila, že takové trápení na mne jsi poslal!“ vzdychla si Dorla a dala se znovu do pláče.

„Což je láska trápení?“

„Oh, to vy nevíte o tom, slečinko, vy máte na světě nejraději svou panímámu ha pana bratra.“

„Vždyť on není můj bratr,“ řekla Jelenka a začervenala se.

„Inu je to přece jako bratr, ha to není taková láska. – Já mám Józu ráda haž dost, i bábu, i vás, slečinko, ha přece Pavla nade všecko, on je mi nejmilejší, nejkrásnější, nejhodnější, ha jen s ním přejdu si živa být! – Vám je to všecko jedno, slečinko, esli má pan hrabě rnimo vás jinú ešče radši, ha kdyby si přivedl mladú paní, měla byste ji ráda jako sestru; hale já by se hutrápila, kdyby si Pavel tu Němkyni sem přivedl.“

Jelenka mlčela.

„Oh ta Němkyně!“ vzdychla si po chvíli Dorla – „ona muší být krásná, když se mu líbí, ha přece je pro mne strašidlo, bojím se jí. – Když se s Pavlom setkat máme, nevím, co by za to dala, promluvit s ním slovíčko, srdce mi k němu letí; hale tu mi ona napadne, ha jako by mne ledem obkládl, odvrátím oči ha jdu

mimo. – Ha když on se pyšně obrátí, když si zpívá, tu mi srdce v těle pláče. – Bojím na něho se podívat, haby nepoznal, kterak ho mám ráda, ha přece by jsom ráda, haby to věděl!“

„A kdyby ti řekl, že tě má rád, pak bys mu úplně věřila?“ ptala se Jelenka.

„Kterak nevěřit? Esli poví: ‚Mám tě rád!‘, bude prauda; on by mi nevrhl!“ řekla Dorla s jistotou.

„Zapud' tedy ty trapné myšlenky; modli se, věř, doufej, snad se stane, kterak si přeješ.“

„Já nikdy neprosím Pánaboha, haby mi ho dal, vymodlený muž nebývá požehnaný; bába říká, kdo chce na Bohu něco mermomocí vynutit', že sám trest na sebe huvaluje. Jedna měla hu nás teky muže vymodleného. Dvakrát byla na Hůrce (u Klatov) na puti ha vždy po kolenu do vrchu lízla ha div že Pánubohu paty nehukúsala, jak se modlila, haby toho, kterého ráda měla, dostála. – Dostála ho; hale dobře spolu živi nebuli. On jí to vyčtal každú chvíli, že si ho vymodlila. Pánbůh jí potrestal. – Já jen Pánaboha prosím o to, haby Pavla huchránil ode všeho zlého ha mému trápení nějak hulehčil,“ vzdychlo si děvče.

„Vždyt' ono ti bude ulehčeno, jen doufej!“ těšila ji slečna, a obejmouc ji, utřela sama uslzený její obličej.

Ze dvorka se ozval bábin hlas; děvčata se rozešla. Dorla běžela ke studni, aby smyla stopu slzí, a Jelenka vešla malýma dvířkami do panské zahrady. – V zamýšlení kráčela k zámku.

„Ze bych si z toho nic nedělala, kdyby jinou radši měl – kdyby jinou sem přivedl, že bych ji milovala jako sestru?“ šeptala si polohlasitě, zastavíc se před zámkem. – Var jí oblil, úzkostlivost jevila se v její tváři.

– „Pryč, mraky černé, pryč, vy nesmíte slunce moje zastiňovat!“ řekla si odhodlaně, a máchnuvši bílým šátkem okolo čela, jako by rozplašiti chtěla hejno hrajících jí nad hlavou komárů, veběhla po schodech na balkón, na nějž právě hraběnka ze salónu vcházela, a prudce do náručí se jí vrhla.

„Co tě žene?“ tázala se paní s podivením.

„Touha mne pojala po milém srdci,“ odpověděla Jelenka, a oddechnuvši si, ukryla planoucí tvář na hraběčinyh prsou.

6

Tu samu dobu, když Jelenka s Dorlou v sadě mluvila, vcházela do Sršánovy chalupy muž, jehož jsme viděli v krčmě, když hrabě odjížděl, a na něhož se Bello tak rozzlobil, že ho ani upokojit nemohli. Kulhal; nicméně však byl chod jeho dosti rychlý. – Sršán se trochu zarazil vida ho, ale ukrýváje to před ním i před ženou, uvítal ho zdvořile a hned kázal ženě, aby dala přinést pivo a hostu něčím posloužila. – Žena odešla myslíc, že to musí být vzácný host, neboť byl Sršán skoupý a nerad koho pohostil. Muži zůstali samotní.

„No, kterak je, daří se?“ ptal se cizí a bylo hned slyšeti, že češtinu špatně vyslovuje a hrubou němčinou proplétá.

„Eště ti nemohu dát žádná naděje; člověk musí na něho chytře.“

„Ale nemáme k tomu mnoho času, až se vrátí hrabě, bude to ještě tíže. – Řekls mu přece všecko a jakou odměnu dostane? Polovic z toho, co odvedem, a deset tvrdých tolarů.“

„Ha deset mně, když se to zdaří, ha deset, když otrávím psa, ha pak ty výdělky mimotní; no – vždyť jsem já spokojen.“

„Jen abych ale já byl také spokojen; to víš, jaká práce, taková pláce.“

„Spokojen se mnou budeš, hale tak rychle, jak si myslíš, to nejde s tím chlapcem; má svů hlavu ha s penězi ho člověk neomámí, to víš, mladý člověk cenu jejich eště tak nezná jako my starší, kteří víme huž, že se penězi všecko spraví. – Esli ho jinak nedostanu, tak ne.“

„Ne? – Vždyť jsme se přece domluvili a dobře si rozuměli. – Vždyť máš zlost na hraběte, rád bys pomstil se mu ha řekl jsi mi, že tvůj bratrovec smejší jako ty.“

„Mne připravil o výdělek, rád by jsem se mu za to odslúžil – beztoho z našeho tuku tyjú–, proč bychom se jednu tedy do jejich komory nepodívali ha si nevžili, čeho se nám nedostává ha čeho oni mají přebytek? – Hale ten chlapec není tak múdrý, k tomu on se nepodá – tomu se musí jiná líčka nastrojít, ha podaří-li se, pak ti třeba hraběte dovede zabít; hale okrást ne, byt jsi mu i polovic výdělku ha dvacet tolarů sliboval.“

„Však my ho nepotřebujem při tom, až budem ovce vyvádět, jen at při hlídce nechodí v tu stranu, kudy chceme do ovčína, dokud nebudou ovce venku a –“

Přišla žena s pivem a chlebem a řeč mu přetrhla. – Když na pokynutí mužovo zase odešla, nedokončil již host, co chtěl říci.

Srna po krátkém rozmyšlení řekl mu: „Necht je jak chce, na mne se spolehni, bul by čert v tom, haby se nám nepodařilo. – Esli si chlapec říci nedá, zkusíme to sami. – Na prvního máje bude v zámku slavnost, den slečnino narození, ha to bývá chasa nahoře ha tancuje. Humí on jim húst, haby pak tancovali, kterak chce. Rozpočal jsem, že právě na ten den hlídka na Pavla připadne. – Tancují vždy ve velké síni, co je vidět ze vsi ty velké skleněné dvěře ha od nich schody do zahrady, tam to všecko bývá. – Ovčín je nazad ve dvoře, tam nebude živé duše, vedle vrat jsou všade křoviny, můžete se tam skrýt, ha když hlídka obejde, než se zase k ovčínu vrátí, máte ovce za rybníkem. Bul by čert v tom, haby se nesel podívat. Já si ho vezmu na starost.“

„No tedy dobře, já se na tebe spoléhám, a když se podaří, budeš mít dobré výdělky. My nejsme Špinavci, kdo nám poslouží, tomu dobře platíme, o pár tolarů sem nebo tam hádat se nebudem. Ty pašuješ od nás, my od vás.“

„S tím rozdílem,“ řekl Srna s opovržením, „že já hu vás zboží za peníze kupuju, ha vy hu nás dobytek ha zvěř po lesích za pět prstů kupujete.“

„Někdy, brachu, dost draho,“ ušklíbl se zloděj, přihnuv si ze džbánu. – „Tu vidíš moji nohu.“

„Co vás teky tenkrát čert pokúšel, mohli jste si pomyslit, že si na tovaryši ha drotaru mnoho nevezmete.“

„Právě nám bylo peněz třeba; že to není řemeslník, to jsme hned viděli. – Když začal toлары blýskat, myslili jsme, že bude dobrý výdělek. Zabít kterého, to nebyl náš úmysl. Myslili jsme, že drotar, když bude vidět, že tu o jeho kůži nejde, nebude se bránit; ale on, hlupák, bránil hraběte jako sám sebe. Dopálili jsme se konečně, šlo tu o život; věru, když si na tu šarvátku vzpomenu, co jsem tenkrát zkusil, a potom ještě zavření – tu bych se rád více pomstil! Hled' jen, at' se podaří prozatím to, nezapomeň na psa. Potvora psovská, jakou má paměť; onehdy by mne byl málem vyradil! – Že mne v bavorské hospůdce každý den kvečeru najdeš, to víš, tam mně dáš vědět. Ale chraň se Michla – on je poctivý – zloděje by nepřechovával.“

„Hm, já ho znám; on je poctivý hlupák, nešel by sám srnce zastřelit' do panského, hani na dříví; hale když mu to jiný přinese, kupí to přece! On by nechtěl s námi držet, hale přece by nás nevyradil,“ řekl Srna.

„No tedy jsme srozuměni?“

„Jsme; hale víš, kterak to bývá, kdyby muselo několik tolarů někde prasknout! – Ha kdyby ten chlapec dostal do ruky stříbro, snad že by mu oči přece zaslepilo. – Kámen zlato probuje ha zlato lidí, hale stříbro to teky dokáže. Nějaký závdavek?“

Druhý se trochu rozmýšlel, pak ale vytáhl z opasku váček, vyndal deset tolarů a dal je Srnovi. „Tu máš závdavek, ale pamatuj, cos slíbil, sice bude s tebou běda, já nerad zapomínám.“

Pašer vyprovodil zloděje přede dvěře a ten šel, dávaje ženě Srnově, která mezi dveřmi stála, „Adies!“

„Prosím tě, co je to zač?“ ptala se žena, když odešel. „Přinesu mu chleba, řekne: ‚Tanke šén!‘ Je to slovo, říct' za boží dar, ‚Tanke šén‘ ha místo ‚Spánembohem‘ ‚Hadies?‘ Ten je hasi něco hodného.“

„Tys hlupá, nevíš, jaký jsú ve světě způsoby, nebuláš jaktěživa za humny. To je člověk prošlý světem ha mluví tak, jak to způsob žádá.“

„Vždyť je Pánbůh pánem nad celým světem ha všade ho mají lidé chválit'; kdo se za Pánaboha stydí, toho Pánbůh nevidí.“

„I mlč mi s tvými pranostikami, sebralas to zase na kázání, vet? Co zde ten farář je, beztoho všecy jste jako posedlé. Co on káže, to je všecko pěkné; však kdyby bul ošklivý chlap, neposlúchaly byste ho tak rády. Pročpak jste nebožtíka neměly rády? Že bul starý, brumlavý člověk, vete? To jste z kázání hutikaly ha vždycky vám dlúho trvalo?“

„Mlč, ty daremná hubo, ty všecko na zlé obraciš – o každém jen zlé. Ze jsme ho neměly rády, to není žádná prauda; nehumíl hale tak kázat' jako tuten, protože bul starý, vetčý člověk. Tuten všecko důtklivě vykládá ha svědomí rozebere; ha kdyby tys šel na kázání, však bys jinačí bul ha se poznal.“

„Já se znám, pan farář nebude mne hučit' znát'; co jsem, to jsem, jiný nebudu. Ha ty, hlupá osobo, chceš-li mít' se mnu pokoj, drž za zuby, ha koho já si pocítím, toho mi nehaň, rozumíš? – Znáš mne!“

„Vždyť je dobře, ono přece jednu k tomu dojde, že se poznáš. Co se toho tvého hosta týká, pocítím ho, když ti na něm záleží; hale přece si budu myslet', že ho Pánbůh nehudělal nadarmo kulhavým ha ryšavým.“ S těmi slovy vyšla Srnová ven, aby nebylo zle.

„Proklatý jazyk, musí mít' poslední slovo. Co si to vzpomíná na stará kolena chtít' mně kázat', každú chvíli mi Pánaboha vykládá na talíř, haby jsem nechal pašování, ha kdesi cosi. – Vidíme, vidíme, kterak se jí to najedná znelíbilo, že si hledím jiného výdělku než ostatní; hale to jí ten farář nejspíš namluvil nebo ji Pavlova matka dostala do prádla, to je teky taková hlupá hus, která myslí, že je našinec na světě jen proto, haby se nuzoval ha ešče Pánubohu za to poděkoval, že dal jinému peníze, ha jemu prázdný pytel nechal. – Muším já je zase zastrašit' ha mé ženě páteře natřít', haby daly pokoj ha nepletly se mi do cesty,“ zlobil se Srna. – Pak vytáhl zpod lože dubovou truhlici, a vyndáváje si na provázku okolo hrdla zavěšený klíček, pokračoval v samomluvě dále:

„Jen kdyby jsem Petra mohl nějak od Pavla dostat', ten chlap mi ešče všecko pokazil! Tak jsem si toho chlapce vedl, že mi přece vždycky bul po vůli ha při mně držil; hale nyněčko je každú chvíli jiný, ha kdyby jsem ho bul na to dívčí nepoštvál, huž by buli vjedno ha on na jejich straně. Proklaté ženské – ony by z chlapů baby nadělaly. To se nesmí stat', haby si Pavel Dorlu vzíl. – O to se postarám. – Povídala mi dcera, že Dorla hustavičně churaví, že neví bába, co je jí; hm,– já vím, já by jsem bábě povědíl, že má Pavla ráda, haby se hodně zlobila; hale mohlo by se to pokazit' ha Pavel se to dovedít', ha to nesmí byt'. – Teky prý pojedu do Prahy – nu dobře – to mi přišlo vhod! – No Pavlíku, však ty přece budeš slúžit' mně, vezmeš si, kterou já budu chtít', ha tvoje chalpa bude přece jednu má.“

Srna obrátil se do okna, zdali se nikdo na něho nedívá, naslouchal, zdali nikdo nejde, pak odemkl rychle truhlici, odhrnul něco šatu, co navrchu leželo, a od samého spodu vytáhna kožený plný měšec, vsypal k ostatním penězům i deset tolarů, jež byl závdavkem dostal.

„Tak, tolarčky moje, – přibylo vás; ej kdyby vás tak často přibývalo! Srna vysmíl by se všom! Hale dá pánbůh, že to se stane; ešče rok, ha lusknú jim pod nos! – K čemu Pavlovi tulik peněz, nehumí s nimi zacházet', slíbím mu zatím!“ Tak šeptaje si zavázal měšec, štrčil naspod, truhlici rychle pod lože schoval, a klíček opět na hrdlo si zavěsiv, šel k Pavlovi.

Chalupy jejich nebyly daleko od sebe. Na dvorku potkal se s Petrem, který jda z pole byl se u Pavla zastavil. – Pavel naříkal si, doma déle že nevydrží, že by se mu žily zkrátily, že půjde do práce. Petr mu to vymlouval, že je mu na líci ještě vidět, jakou nemoc vlastně měl, aby nechodil za dne, jen s večerem, navrhl mu, že si pro něho přijde a že vyběhnou trochu za ves, a při tom prozatím zůstalo.

Ulisně pozdravil Srna Petra, ale ten sotva mu poděkoval. „Kdyby jsem tě radš nevidíl,“ myslil si a Srna v duchu si pravil: „Kdyby jsem tě mohl hutopit!“ –

Matka Pavlova nebyla právě doma a to mu bylo vhod. „No chlapče, ty ešče dýmá dřepíš? To je hanba, děláš se chlap – ha jsi jako kobližná žena!“

„Nebudu si dělat' ostudu, haby jsom šil mezi lidi s takými lícaty!“ řekl Pavel rozmrzen.

„Nevídáno – snad si budeš z lidí co dělat', co je ti do koho? – Bili jsú se múdrejší chlapi, než ty jsi, ha rány si odnísli, proč bys ty se za to stydlí? Vždyť pak jsi se bil s Frídlm proto, že chtíl Hana-Lízu líbat' ha že ti nadal pašeráků; kterýpak chlap dá si nadávat'?“

„Vlastně bul by jsom radš jiného spral; že mi ten do rány přišil, dostál on. Hale praudu měl.“

„Ty myslíš teda, že májů lidé praudu, když ti nadajů?“

„Praudu májů ovšem, jenže ji člověk nerad slyší – to víte. Hale jsú doby, kdy mne dost mrzí, že jsom vás poslechl ha svoji hlavu.“

„Chceš se dát' tedy na pokání?“ ušklíbl se Srna; „máš dobře. – Je to psotný život, jaký já mám ha tvůj otec vedl; malé výdělky při ňom, hustavičné nebezpečnství ha nynčko ešče lidské huby. Jindá halespoň nás měli za poctivé lidi, kteří se živí, jak můžu; nynčko se chce každý hraběti ha faráři zavděčit' ha nechce s námi mít'. – Tys bul přece ešče múdrý chlapec; hale huž tě teky do svých bot obouli. No, dělej, kterak chceš, já ti domlúvat' nebudu, habys na mne nenařikal; hale já myslil s tebu dobře. – Nechtíl jsom, habysi celý den se mozoloval na poli ha pro vrchnosti za pár grošů se dril. Chtíl jsom, když huž musí člověk se dřít', habys měl trocha svobodnějši živobyti, při ňomž bys mohl síly svojí ha chytrosti lépe hužit' než tu, kdes celý den zapříhnut jako vůl. – Kterak chceš; sed tedy dýmá ha pracuj – ha ožeň se. Hana-Líza.“

„Mlčte, strejko, prosím vás, já vím, co chcete říct'; řeknu vám hale tulik, že je mi ošklivo, když o ní slyším.“

„Inu, přijdu divné nápady, to je prauda, co se člověku jednu zalíbí, podruhé se mu zoškliví; hale hezká holka je, dostane přece pár tisíc ha má tě ráda, to já vím. – Víam hale teky, že ty máš Dorlu rád; já by ti ji příl od srdce, je to krásná dívčí, hale co je ti plátno, když se teky jiným líbí.“

„Bodejt' se nelíbila, když je krásná,“ řekl Pavel. „Krása očím pastva.“

„Prauda; hale ne každý spokojí se oči napást', ono i srdce zatúží po kráse její. – Nu, komu se dostála, ten může říct' o chčestí; hale druhý hubožák musí hustá hutřít' ha jít' s dary. – Lituju tě, chlapče!“

„Nemáte proč,“ odsekl Pavel.

„Nezapírej, já vím, co tě hněte, ha bolí mne to, vždyť jsom bratr tvého nebožtíka otce, jsme z jedné krve, kterak by mně to bulo jednostejné, když vidím, že jsi nechčastný? Dost jsom ti to vymlúval po dobrom i po zlom, hale co plátno, láska je nemoc ha zdraví se nechce, ha kdyby nabíledni bulo, že je to zkáza. – Tak i hu tebe. – Hale nezústane vždy tajno, co se nynčko hutajuje, i ty prohlídneš ha dáš mi za praudu. Já jsom sprostý chlap, hale nechtíl by jsom hani za svět byt' hraběcí zástěrku jako ti hlúpi chlapi.“

„Strejko, pro všechno na světě vás prosím, nedopalujte mne zase, já nestojím za sebe, já nenechám tomu dívčí hubližovat! Ona není, kterak pravíte!“

„Když není, není, já ji tím nehudělám svú řečí. Já ti hale tulík řku, že je tomu tak. – Podívej se na dívčí, kterak vyhlíží: jindy jako z pivoňky, nynčko všechna ztracena, bába prý jí nemůže huž pomoct'. Hm – teky někdy i bábu múdrost' opustí. – Muší prý Dorla do Prahy se poradít' s doktory.“

Pavel se chytl za hlavu a zuby do pysku zatínal, až mu krev tekla, ale mlčel.

„No, tam se huzdraví, přijde dýmu jako květ ha vdá se za mladého hlúpého muže, který bude rád, když dostane hezkú ženu ha dobrou službu. – Z domácího chlapce nemohl by si hrabě blázna dělat', to by se roznísl. Vidíli by lidé, že je jako jiný, jenže prohnanější. – Snad by Dorla tebe ráda měla, kdyby jeho nebullo; hale pán nosí hu bot ostruhy ha chuděra palce – velký to rozdíl! – Dívčí je chytrá, líbil se jí pán; pěkný je, humí libně rozprávět', tys nehučený, hlúpý, neohrabaný chlapec, nehumíš takému dívčí jako Dorla, která se slečnu zachází, růžičky sázet'. – Hubohá Dorla – nerozumíla si přece! Jak dlúho bude se hraběti líbit'? Dokad se mu nezalíbí krásnější; pak ji nechá, hat' se trápí nebo ne. – Já to znám! Škoda jí, ty bysi bul s ní chčastný býval.“

Pavel seděl na lavici jako přimrazen; brzy chtěl utéci, brzy na strýce se vrhnouti, a nemohl se z místa hnouti. Ani jedinému slovu nechtěl věřit, a přece bylo každé jako kapka oleje do ohně padající.

„Konečně,“ rozprávěl Srna se zlomyslnou potutelností dále, „kdožpak ví, esli by si přece tebe radš nevzila než toho hlúpého drotara? – Snad ti přinísl Petr vzkázáníčko? – On by ti teky dopříl, co sám by nechtíl. – No, když má člověk osobu rád, odpustí jí všechno. – Dobré živobyty by tě neminulo, mohl bys i do lesa chodít', hrabě by ti příl.“

Pavel zasípal, vyskočil z lavice, a zuřivě zatna prsty do Srnových prsou, zatřásl jím jako hruškou.

„Chlapče, nezapomínej, že před tebu stojí otcův bratr ha že mám k tobě právo! Nerozumný, který jsi, jdi ha zatřísní tím, který tě okradl o lásku děučete; na tom pomsti sebe i jí. Co si chceš na mně vymstít'? Na mně, který jsom ti oči otevříl? Máš mi poděkovat',“ řekl Srna chladně, odtrhna Pavlovy ruce.

„Za to, že mi duši otravujete, – oh vy jste horší než d'ábel!“ zaúpěl Pavel, vrhna sebou na židlici. – „Pomstít' se?“ opakoval si po chvíli.

„To já by hudělal, já by mu škodil, kde by jsom jen mohl, pomohl by jsom jiným, kteří by ho jako já nenávidíli; nic já by nešetřil, což jeho jest. – Jako trest boží by já se mu pověsil na paty, zchromil by jsom ho a pak by jsom hupláchl za hranice. – Vím místo, kde by mne rádi vidíli, kde by jsom živ bul jako pán, po lesích by jsom honil, haniž se musel bát' myslivce, ha na penězích by nechybilo.“

Neviděl Srna, poněvadž se udělala v sednici pomalu tma, kterak se při jeho posledních slovech tvář Pavlova víc a víc mírníla a dech pokojnějším stával; proto se náramně zalekl, když mu Pavel s docela změněným hlasem a chladně, ukazuje přítom na dvěře, řekl: „Jdi, d'áble, ha nesmrad' mi tu!“

Vztekle vyskočil a byl by se do Pavla dal; ale vzpomena na svůj úkol, přemohl se.

„I to ti odpustím; vždyť nevíš, co činíš. Přijde den, kdy se přesvědčíš, zdali jsem ti praudu mluvil; ha pak si návrh můj rozmyslíš,“ řekl, a zaslechna na záspí kroky, bez pozdravení odešel.

„Přesvědčím se, hale návrhu tvého, jemuž jsem rozuměl, nehuposlechnu, kdybys i praudu bul mluvil,“ pravil Pavel sám sobě.

Petr vešel.

„Fi – haní jsem večerit' nemohl,“ řekl vejda do sednice, „všecko mělo horku chuť, jak se na mne ten strejka podíval. – Radši by jsem, haby mi zajíc přes cestu přebíhl, hačkoliv to prý nechčestí znamená, než kdy strejku potkám.“

„Dobře máš,“ řekl Pavel smutně.

„Vždyť já to cul, že bude třeba po ňom ‚dobru myslí‘ vykúřit'. Jen prosím tě, shod' toho morúsa, kterého on ti na krk hodil, ha chutě pojď vně, obveselíš srdce! Kam jen nos obrátíš, všude plno vůně; mně se haní nechťilo zez pole ha sadů do sence.“

Pavel si vzdychl, ustrojil se a šli.

Večer byl krásný a zahrádky plny květů a vůně; nebe plno hvězd, stavení a dvorky plny zpěvu svobodné chasy, která dílem ještě při práci byla, dílem se již bavila vespolek. – Hraběnka, Jelenka a pan farář seděli na balkónu, odkud bylo viděti do vsi na silnici, kamž Jelenka chvílemi s toužebností se dívala; pan učitel seděl s komornou u zahradníkova domku a nedaleko okolo velké lípy hrál zahradník s čeledí hraběcí na výměny a vždy byl rád, když ho poslali k sivooké běličce, aby jí udělal, co dělá slavík růži, nebo když oni ji třešni udělali a jej ve vrabce proměnili a třešni trhat mu kázali. A vždy mu té radosti ženské dopřály, poněvadž je zaopatřoval v neděli květinami, a ani mužští nechtěli ho škádlit a dopřáli mu tiché běličky, která tak pěkně plátno bělit znala a vždy bělounce si chodila jako labuť. – Ve dvoře na lavičce před rатаjnou seděla Manka s bábou, Honzík a bílý Dunča batolili se jim u nohou.

Józa seděl před okny v zahrádce na lavičce a hrál na nové housle. Dorla, když si vše poklidila, sedla na drnové sedátko pod kvetoucí višni a smutně hlavu do dlaní sklonila. Zdálo se, že ona jediná v té krásné přírodě smutek nosí, a mraku nikde nebylo než na Pavlově čele. Ani Petruv veselý rozmar, ani vůně, ani zpěv nemohly jej setřít.

„Poslyš! – Józa hraje!“ řekl Petr, když docházeli k bábíně chalupě, k níž Pavel schválně hodnou zacházku udělati chtěl, ačkoliv ho to k ní jediné táhlo. – „Ej, když on ty naše písničky hraje, to se mi teprva pořádně líbí.“

*Kúlelo se, kúlelo
červené jablíčko,*

začal přizvukovati k zvukům houslí a dozpívav sloku pravil k Pavlovi: „Kdybys řekl: Jen se na mne nehněvej, odpovědělo by se ti:

*Já se na tě nehněvám,
hale je mi líto,
že za jinú chodíváš
přes zelené ži-“*

„Mlčí!“ položil mu Pavel dlaň na ústa, „vždyť jsme hu samé zahrádky. – Tiše, někdo tam mluví“ – šeptal, ucho kloně kupředu k zahrádce, od níž byli jen několik kroků, jich ale pro stromky vidět nebylo.

„Zdá se mi, že to byl Petrův hlas,“ Józa řekl. „Musím hrát dále, snad se ozve zase.“

„Ne Józo, prosím tě, nehrej tu,“ prosila Dorla.

„Pročpak? Tyt’ jsi ten nápěv mívala vždy ráda, píseň nebyla ti také protivná; copak že ti přišla nyní proti myslí?“

„To víš, člověku není vždy stejně, někdy ho rozpláče, čemu by se jindy zasmíl.“

„Ty, Dorličko, se mi nelíbíš, jsi tak smutná a bez tvého zpěvu je i celé stavení smutné a máma mrzuta celý den. Myslíl jsem, až se země rozvíje, až budou skřivánkové zpívat, že i ty začneš; ale ty vždy mlčíš. Copak je ti? – Mám hádat?“

„Ne, nehádej, hale měj strpení se mnou, nemůžu si pomoci – snad haž dále že mi Pánbůh pomůže,“ vzdychlo si děvče.

„Co je jí?“ myslil si Pavel; ale Petr se pustil zase do zpěvu:

*Kúlely se, kúlely
dvě naproti sobě,
komu bych se dostala
než, můj milý, tobě.*

„Já věděl, že to Petr!“ ozval se Józa ze zahrádky.

„Hano, Petr i Pavel – dej vám Pánbůh dobrý večír,“ pozdravil Petr.

Pavel též pozdravil, zůstana u plotu stát.

„No, to jsem rád, že jsou apoštolově zase pohromadě. Je ti zase dobře, Pavle? Pozejtří máme prvního máje, je den slečnina narození, chceme dávat pěknou mši, musíš zpívat.“

„Není mi ešče do zpěvu.“

„Co muší byt’, to muší byt’, nebudeš-li ty zpívat’, mušíl by já zpívat’ tenor i bas, ha to by bula pěkná kaňka,“ řekl Petr.

„Pomoz jak pomoz, jen když je k platnosti; také jsem musil jednou zpívat’ tenor i bas,“ řekl Józa.

„Já se ešče jednu toho divu dočkám, že ty, Józo, budeš na kruchtě sám ha sám, ha na všechny nástroje najednú hrát’ budeš ha všechny hlasy zpívat’,“ smál se Petr.

„I ty jsi dnes v dobrém rozmaru,“ smál se Józa.

„Ty můj bože, kterakpak by to bylo, haby já bul ešče smutný. – Dorlička tu sedí jako smutná vrba hu rybníka ha Pavel rozmejšlí jako jelen hu lesa, má-li jít na zelenu luku nebo se vrátit' nazpátek; ha jen ty tvoje husle zahrádku obveselujú. – V těch tvojších huslích jako by nějaké kúzlo zavřito bylo – smích – pláč – hněv – bolest' –, všecko se v nich ozývá, když ty si hraješ ty tvoje písně.“

„Které nemají žádných slov, jak Dorla říká,“ pravil Józka.

„Ha přece k srdci mluví,“ ozval se Pavel.

„Hudba je sladká, líbezná mluva, každému srdci srozumitelná. – Pro city, pro něž by v žádné řeči slov se nenašlo, ona má výraz, v ní každý najde ohlas. – Slyšíte ho!“

„Slavík, slavík!“ zvolali všickni a chvíli klokot jeho líbezný mlčky poslouchali.

„Jsou to také písně beze slov, a přece v nich tolik mluvy!“ řekl Józka.

„Jak mu ty zvuky z hrdélka padají, jako perličky,“ řekla Dorla, která byla konečně rozpačitost, v niž ji příchod Pavlův uvedl, přemohla.

„Jemu padají perličky, ha tobě, jako té Marišce v pohádkách, padají růžičky,“ řekl Petr.

„Jenže mnohdy bývá na nich mnoho trní,“ doložil Pavel.

„Kdo jde růže sbírat' ha nechce byt' od trní popíchán, hat' si ruku zaobalí ha pozor dá,“ řekla Dorla.

„Hanebo hezky trní huláme,“ Petr se ozval.

„Čím by se bránila, kdyby neměla zbraní?“ Dorla se přela.

„Růže je pohlaví ženského ha ženským zbraně nepřísluší,“ Józka prohodil.

„Beztoho se jim každý hned vzdává na milost' ha bez boje všade vyhrajú, že ne, Pavle?“

„Ne každý, Petře; mnohý brání se raději, dokud může, než by žebral o milost',“ řekl Pavel.

„Jenomže to dlúho netrvá, Pavle!“ mínil Petr, a nahýbaje se přes plot, doložil: „To mi jsú milejší ty kvítka, které nemají trní, fialky, petrklíče – ha kdyby Dorlička nebula tak pyšná, huž by se bula vtípila ha dala dvěm osiřelým chlapcom po voňavce; hale to haby jsom tam skočil ha kradl.“

„No, počkej, já ti dám,“ řekla Dorla, vstala, utrhla několik voňavých petrklíčů, udělala dvě kytky, sáhla pro nit do otevřeného okna, ovinula a chlapcům každému jednu přes plot podala. – Petr ji vzal a přivoněl k ní; Pavel sáhl ne tak po kytce jako po ruce, která mu ji podávala, držel kytku, ale ruku také pustit nechtěl a Dorla musela o krok blíže k plotu, aby nestoupla na záhonek.

„Tys přece ta nejhodnější, nejrozkošnější,

*Dorlička má
rozťomilá,
do smrti nejdelší
moje znejmilejší,
žádná jiná,“*

zpíval si Petr, a hodiv čapku vzhůru, začal si dupat a Józka mu začal hrát.

„Žádná jiná!“ šeptal Pavel, a skloniv čelo na Dorlino rámě, vřelé políbení na ně vtiskl. – Ona ale mu ruku odtrhla, a jak zpátky uskočila, šlehla ji višňová haluzka přes čelo.

„Za to musíš byt' hutřzena!“ řekl Pavel, chtěje haluzku ulomit.

„Ne,“ bránila Dorla, „je tak pěkná ha huvadla by jako její sestra, která mi o vánocích zlý chlapec vžil, haby mne pozlobil.“

„Hačtě to pověra, nechťl ji vidět' v ruce jiné; hale esli bula pro jiného, dostaneš ji nazpět,“ pravil Pavel.

„Nech si jí,“ řekla Dorla šeptem a tvář zaobalila do višňových květů bojíc se, aby Pavel neviděl při svitu měsíce její blaženost.

Pavel chtěl ji uchopit za ruku; vtom bylo slyšet příjždět rychle nějaký povoz. – Petr a Józka, kteří zpívali a hráli, umkli.

„To jsú hraběcí koně!“ zvolal Petr.

„Snad jedů hrabě dýmu, ha Jano i Miča!“ zvolala Dorla radostně a rychle nahnula se přes plot. –

„Pozdrav Pánbuoh! Jako je?“ znělo z vozíku, když jel okolo chalupy.

„Dobře, dobře, vítáme z cesty!“ odpovídali u plotu stojící; jen Pavel mlčel a stál, jak by ho byl z nebe srazil. – Vozík rychle ujížděl k zámku a za ním Bello s radostným štěkotem. S balkónu ozval se radostný výkřik a všickni zmizeli.

Petr chtěl ještě posečkat; ale Pavel, že musí domů, dal „dobru noc“, a nedbaje na Petra, odešel.

„Copak mu zase do hlavy vlízlo?“ myslil si Petr, jda za ním. – Dorla dlouho hleděla za nimi, pak ale zavrtěvši hlavou odešla tiše do stavení.

7

„Dobré mi bolo doma, dobré, ale už som len preca viděl, že tuto muoj domou,“ řekl Miča druhý den ráno k ženě, když si byl celý dvůr prohlídl a na pole jít se hotovil.

„Však jsom ráda, bála jsom se, haby se ti tam příliš nezalíbilo ha potom sis dýmá nestýskal,“ řekla Manka.

„Ej nie, žena moja sladká, už to nie, už len tu zostaněm, dokial má Pánbuoh na světě nahá,“ odpověděl Miča, a vzav Honzíka, který se táty ani spustit nechtěl, šel po své povinnosti.

Jano ale chodil z místa na místo po návštěvách. – Přinesl s sebou rozličné věci ze dřeva vyřezávané, jakž se na horách dělají. – Dorle přinesl krásný kužel a vřetánko, jež Hena jí poslala; Józovi velkou píšťalu pastýřskou, fujaru, a hned mu na ni zapískal.

„I to haž huši zaléhají,“ řekla bába.

„Hej, v izbe; ale keď zvečera hen na horách pískajú na fujary, lebo šuhajci pod obloky (okny) dieučencom hrajú, ej počuli by ste, aká to pekná muzika!“ ujšťoval Jano.

„Ha co jsi přinisl slečence ha paní hraběnce?“ ptala se Dorla žertem, myslit', že nic.

„Ej bol by som rád milostpaněj doniesol geletku bryndzi lebo oštiepok, len ale už je teraz nie tak dobrý ako v jeseni a v zimě. – Kišasonke doniesol som valacha.“

„I cože, valacha?“ zvolala bába.

„Ale mámo, co se divíte, vždyt' jste slyšela, že pastýře ovcí jmenujú valachy. Snad to ze dřeva nějaký,“ řekl Józka.

„Ha tak,“ pravila bába; „ját' jim dobře rozumím, třebaš některá slova zcela jinak převrátili, než jako hu nás říkáme – jenže některým věcom dávají jmína, že mi nemůžu hned na myšlínky přijít'. – No hukáž nám toho valacha!“

Jano vyndal z tašky, bez které nemohl se obejít, ze dřeva vyřezávaného pastýře, kterak sedí, v jedné ruce drže fujaru, druhou otočenou maje okolo krku velkého ovčáckého psa, jenž se k němu lichoťi.

„Ha tos dělal ty sám?“ ptala se Dorla, obdivujíc se práci ne sice zcela umělé, ale dosti dobře a čistě provedené.

„Hej, já sám,“ odpověděl Jano skromně.

„Tot' z tebe, chlapíku, bude nějaký řezbář!“ řekl Józka omakávaje práci.

A tak mu i slečna řekla, když jí dárek svůj dával, a on jí odpověděl: „Keď kážete, buděm!“

„To záleží na tvé vůli a na tvé chuti, jestli by se ti to líbilo,“ řekla slečna.

„Vraveli mi milostpánko, že sa buděm učít', a keď sa naučím, že buděm mat' vuolu íst' alebo za rezbára, lebo řemeslo sa učít' voláke, lebo za horára, alebo že muožeť byt' aj gazdom a že muože zo mna vystat' statočný člověk.“

„Tak jest, to všickni o tobě myslíme. K čemu bys tedy měl vůli jít? Co bys rád se učil?“

„Ej kišasonka moja sladká, najradšie by som – ouce pásal,“ řekl chlapec, po krátkém pomlčení krásné oči svoje důvěrně k ní pozdvihna.

„Ouce pásat?“ divila se slečna. „Ty tedy nemáš chuti k učení?“

„Muožeť aj sa učít' aj ouce pásat'; muožeť aj na fujaru hrat' aj rezat' voláke pletky.“

„To nejde, chceš-li jedno pořádně zastati, nemůžeš i druhé,“ řekla slečna, a ukazujíc na sošky a poprsí z mramoru a sádry, jež v pokoji rozestaveny byly, tázala se dále: „Což by se ti nelíbilo, kdybys takovéto dělat uměl?“

„A načože by mi to bolo?“ pokrčil chlapec ramenoma, dívaje se z jedné sošky na druhou.

„Ale já myslila, že ty máš k tomu zvláštní chut', vždyt' ty rád vyřezáváš a rozličné věci jsi mi již udělal?“

„Keď sa vám to páčilo, kišasonka, a inšú robotu som němal, vyřezával som.“

„Vždyť jsi mi řekl, že ti zahradník některé věci i z těch, co jsi z drátů upletl, prodal; a nebyl jsi penězům rád?“

„Ej veru, pán zahradník predával oltář za oferu, nebol by som to tak predal,“ řekl Jano. „Náčozže mi veľa peňazí; a keď budem robiť, dostanem pláču, a keď budem strádat', budem mať vždy dost' peňazí. Veď je Ilena už zavitá.“

„A nelíbilo by se ti podívat se do světa, poznat cizí krajiny, krásná města a jejich znamenitosti?“ zkoumala Jelenka dále.

Chlapec se zasmál a zakroutiv si hlavou pravil: „Ni ver, už som dost' světa skúsil. Svet je zlý – len Pánbuh je dobrý. – Ej, sú ľudia biedni i vo Viedni. – Milostpánko nás vo Praze volakdē prevádzali, však ovuo ukazovali, páčilo sa mi to, krásné sú tam kostoly, hrdé sklepy, pekné domy. Boli smē aj v divadle, spievali tam peknē, krásnē!“

„Líbilo se ti, co zpívali? Rozuměls tomu?“

„Lúbilo sa mi, věr, ale som sa nasmial, keď sa tak krútili na ľavý, na pravý bok a behali hen sem hen tam ako pochabí. – Len jedna speukyňa, keď prišla, bola zadumaná, smutno začala spievať, ako slavik, keď sedí v kletke ulapený. – Hádám, nechceli jej dať frajera, co ho ľúbila. Naostatok zomrela a hádám, aj on zomrel. – Tak som pre nu plakal! – Velmo sa mi to lúbilo, len ale preca by som nechcel v Praze bývať. – Tak som zahýkol, keď som počul, že sa hen sem pohneme. Tuna sa mi najlepšie páči; aj by v Koráloviciach peknē bolo, keby tam milostpánko bývali.“

„Tedy se ti mezi námi stýskat nebude?“

„Ej, ver sa mi nebude. Ľudia majú má tuna rádi ako doma. Keď idem po dedínē, každý sa má spýta: ‚Akože sa máš, Jano?‘ – Bábina rodina, pán farár, pán rector – dobrí to sú ľudia! Náš pan rector v Koráloviciach je taký morútny človek – len co sa obezreš, už ti dá záušek. – Ej a milostpánko a milostpaní, čože povedať, aká to dobrotá! – A kišasonka! – Ej bože, keď mi to doma na um zišlo, ništ sa mi nelúbilo – len má to tiahlo nazpak,“ upřímně se chlapec příznával.

„Tys řekl, že máš sestru tak rád, netoužil bys po ní?“

„Veď má už Hena múza. – Keď sme sa lučili, vravela mi: ‚Nože Janko, muoj dobrý brat, nože sa k nám skuor navrať.‘ – Reku: ‚Milá moja sestra, už ti zadlho nepřidēm, ale na tēba nikdy nēzabudnēm.‘ – No, věz je št'astná a milší jej budē Pálik nēž já.“ A setra slzu s oka, skoro před slečnou na kolena padl řka: „Ak budem – kde budem, Boha chválit' budem – na vašu dobrotu nikdy nēzabudnēm.“

„Vždyť i my tě máme rádi, a když při tom setrváš pastýřem být, nebude jistě bratr proti tomu čeho namítat, jen když budeš užitečným člověkem,“ řekla Jelenka, pohnuta chlapcovou vroucností.

„Ale by som aj rezbárom bol, aj by som do světa šol, keď by stē kázali, všetko urobil, co je vaša vuola,“ dodal ještě Jano boje se, že snad přece pochybil, kdyby nepodrobil se zcela vůli hraběte; než slečna mu to rozmlouvala. S lehkým srdcem odešel ze zámku.

Když Jelenka hraběti celou tu rozprávku povídala, řekl: „Nenít' úmysl můj nutit ho k něčemu, v čemž své blaženosti nehledá, aniž chci vůli a svobodu jeho obmezovati; nechť' je pastýř nebo umělec, on mi vždy zůstane milý.“ –

Petr nevěděl, proč se byl Pavel večer tak na obrátku změnil, pospíšil za ním, ptal se ho, ale on mu neodpověděl, řeč na jiné obracel a nepřiznal se, a konečně když Petr hraběte chválit začal, zcela umlkl.

Při rozchodu ale, když se ho zase ptal, co mu tak náhle mysl pokalilo, pravil: „To je tak, Petře: tu vidíš studánku cistu, jasnú, hani bublinky na ní není – hale šlápne ti do ní kopyto, všecek kal vzhůru vyhrne, ha je kaluž. – Dobru noc.“

„Jen v ní nemíchej, hať se hustojí!“ volal za ním Petr.

Druhého dne Pavel, nedbaje již na nic, šel do práce.

„Cožpak, Pavle, nadělá hlavnička takových modřin na líci?“ ptaly se dívky, potkavše ho.

„Jdite, jdite, haby se já vás neptal, odkudže máte ty modřinky tuto na líci, tuto na hrdle ha na ruku,“ odsekl jim Pavel, t'ukna jednu na líce, druhou na hrdlo, třetí na kulaté rameno.

„Pote, děučata, nechte ho – to víte, že se ze všeho odseká. Kdo je sám černý, rád by každého na černo obarvil. Pote, pote,“ ozvala se Lidka Králikovic, táhnouc děvčata pryč. Bála se, aby Pavel více nemluvil, neboť on všelicos věděl o ní a jiných.

Pavel ale se ušklíbl říka: „Trefil jsem hu vrch hrušky, vete!“

Také chlapani se ho ptali, co mu bylo.

„Bulo mi,“ krátce odsekl.

„Ze prý ses bil?“ chtěli ho škádlit.

„Bil jsem se; kdyby hale s vámi to bulo, nebulo by znát' na mně,“ odbyl je Pavel a chlapani drželi raději za zuby.

S Petrem potkali se několikrát, ale Pavel byl celý den zamračen a Petr si myslil: „Ešče se studánka nezčistila.“ – Předpolednem šel Pavel okolo panské zahrady, viděl stát Dorlu s Jelenkou a hrabětem v důvěrné – jak se mu zdálo – rozmluvě, odpoledne ho to zase hnalo k chalupě bábině, a tu slyšel Janův hlas, který zpíval:

*Dost' že ti tuoni (stíní)
visňa, čerešňa od slnca :
něžatváraj že,
srdiečko moje,
okienca.
Či ich otváraš,
či ich zátváraš,
vidím ťa;
cez okienečko,
moje srdiečko,
někery sa.*

„Před Dorliným oknem stojí višně a třešně, jí to zpívá,“ myslí si Pavel a jako postřelený jelen utíká okolo sadu. – Jano stál sice před chalupou, ale díval se na Dorlino okno, nýbrž na zámek, kde za jedním oknem bílá ručka karmoasinové záclony dolů spustila, a tu mimovolně myšlenky svoje v písni vyjevil.

Časně šli chlapci z pole; bylo před prvním májem, měli ještě důležitou práci. Některý měl již stromek uschovaný a jen okrášení scházelo; ale který chtěl, aby láska jeho ukryta zůstala, ba ani děvče samo aby nevědělo, kdo jí máj postavil, ten čekal se vším na poslední chvíli, aby tajemství svoje pod pláštěm noci skryl.

S večerem nastal po celé vesnici jakýsi tajemný ruch. Děvečky časně krávy pospravily a hospodyně napomínaly: „Nezapomeňte vně mlíčný (skrže něž se mléko cedí), čížky, hať nám ty mrchy některá nehučarují.“ Všecko náradí uschovalo se dovnitř stavení, chlěvy se dobře zavřely, okna zacpala, a když se smrklo, vzala každá hospodyně svěcenou vodu, pokropily všechny dvěře u stavení, prahy – a před práh chlěvu položivše velký čtverec zeleného drnu, také ho pokropily. – Mnohý muž hrozil ženě: „Počkej, to má pan farář vědít; nevíte, co káže o pověrách?“ Ale ženy měly větší strach před čarodějnicemi než před panem farářem. – Pan farář všecko s Pánembohem, ale taková ochechule prý s ďáblem spolky drží, a když pometlo osedlá a v povětrí rejdí, třeba se chrániti dobrým duším.

Bába sice vždy říkala, že se nemá věřit v čary a pověry, ale každý rok kropila a drn kladla, a sice hodně široký, aby prý měly ty čertice co počítat. Nevěděla sama, jestli jí k tomu pohání strach anebo zvyk; ale kdyby jí byly pak krávy začaly náhle chudnout nebo mléko ztrácet, byla by snad přece vinu tomu dávala, že se před čarami nechránila.

Leckdes vyklouzl ze statku neb ze sadu chlapec, a nesa pod šerkou schovanou sekeru a pilku, pospíchal k lesu, ohlížeje se, zdali ho nikdo nesleduje. – Kdo stromek doma měl, ten si hledal místečko v zákoutí, aby ho mohl ozdobit.

„No Pavle, máš huž máj schovaný?“ zeptal se Petr svého druhá, setkaje se s ním podvečer.

„K čemu? Nemám, komu by jsom ho stavil,“ mrzutě odpověděl Pavel.

„Řekni radš, že je hu tebe ešče hapril ha májová světlost že ti ešče nesvítí. Bláznový, co ti vlízlo zase do hlavy, že tak rozpráviš! Jáť myslil, že budeš po včerejšku zpívat ha tancovat, ha ty chodíš, jako by ti buly kůry zrno vyzobaly.“

„Ha plevu nechaly, dobřet? jsi trefil, právě tak,“ řekl Pavel trpce a dal se do smíchu, jak bába říkala, „studeného“.

Petr zůstal chvíli před Pavlem stát se založenýma rukama, pak řekl skoro smutným hlasem: „Rozumím ti, dobře ti rozumím! – Vždyť jsom si to mohl pomyslit, bul tu Srna! Škoda, škoda té hlavy, že mu ji pod kuklu podáváš! – Kdyby já tě neměl tak tuze rád, řekl by jsom: ‚Spánembohem si buď, ha víc by mezi námi nebulo. Hale vím, že záhy se poznáš ha raka, co ti za ňadra strčil, vyhodíš.“

S těmi slovy šel Petr ze dveří; Pavel ho nedržel, ale slova jeho ostře se ho dotkla.

„Kýž by jsom mohl Dorle tak věřit jako tobě, Petře!“ vzdychl si zhluboka. „On je krásný, hučený, ona je chytrá, vidí, že jsom já proti němu hlupý chlap!“

zvolal po krátké přestávce, kdežto byl po sednici rychle přecházel. – „Oh, ten ďábel, ten mi zasadil raka za nádra, který mne haž do srdce štípe! – Ha přece mně tiskla ruku včera ha tak se na mne podívala, že by jsem jí bul hlavu k nohům sklonil. – Tak že by lhát' humíla? To němuž byt'. – Blázne, blázne!“ udeřil se do hlavy – „nevidíl jsi, kterak radostně vykřikla, když ho vidíla, kterak, laskavě se na ni podíval, nemluvili dnes spolu v zahradě? Snad i včera; vždyt' smí do zámku, kdy chce, dvěře jí jsú otevřeny ha on smí k ní. – Oh d'áble, kdyby přece tak bulo, kterak strejka řekl, kdyby bula hraběte milá ha ne Janoval – Nesrovnávání se to? Neřekl-liž Józa, že pojedu do Prahy? – Hraběte milá! – Ha on by ní měl pohrdnút? – Jinému by jí dal za ženu ha tak by jí chtíl čest' navrátit' ha chčastnú ji hučinit'? – Ne – to nesmí – já by ho zabil, vytrhl by jsem mu ten zrádný jazyk z hrdla!“ zvolal vášnivě, hroze před sebe pěstí. Ale po chvíli lomě rukama, skoro s pláčem zvolal: „Hale ne – ne – to němuž byt' – všeco je to lež – já nevím, co mluvím! – Odpust', Dorlo, odpust', já ti hublížil! Tys handěl, hale já jsem nezvedený chlap!“ Zakryl si oči a umkl.

Z návsí ozvalo se práskání mnoha bičů; chlapi vyháněli čarodějnice. Šlo jich jednou řadou asi deset dvanáct a všickni dle taktu práskali. Děti vesnické s nimi běhaly, chválily jim to a staří si povídali: „No, ti chlapi to znají, hani se žádná neomží, všechny je odprášejí.“

Pavel se zvedl a vyšel ze sednice. „Ha tys ešče dýmá!“ divila se matka, šukajíc povenčí.

„Ha kdeže mám byt'?“

„Nu, myslíla jsem, že půjdeš do lesa; huchystal sis sekeru ha pilku. – Tu to máš!“ řekla matka, a oboje z výklenku u chléva vzavši, Pavlovi do ruky dávala. – „Hale,“ dodala ohlédnouc se do šera, „měl jsi dřívě jít', je pozdě do lesa. – Nu, ty tajně, haby tě nikdo nevidíl, vet? Já nepovím, neboj se,“ usmála se stará laskavě.

Pavlovi bylo v tom okamžení, jako by musel matce okolo krku padnout a požalovat si; zdálo se mu, že by ona jediná mohla ho ukojit, jako tehdáž, když ještě ukolíbavky její konejšivaly jej v libý spánek. Ale stud jakýsi ho zdržoval cit svůj vyjevit. Schoval sekeru a pilku pod šerku, aniž přitom myslil k čemu a nač, a dotkna se matčiny ruky dával spánembohem.

„Ešče ti muším něco povědít', chlapče,“ zdržela ho matka. „Prvá, když tu bul Petr, šel strejka k nám, chtíl s tebu mluvit', já jsem mu hale řekla – odpust' mi Pánbůh hřích –, že nejsi dýmá.“

„Dobře jste hudělala, mamičko, já nechci s ním nic mít',“ řekl Pavel ve dveřích.

„I zaplat' Pánbůh; vsak po mně lízlo, když s tebu mluvil,“ řekla si stará, vyprovodivši syna až přes práh.

„Ha kam vlastně chci jít'?“ ptal se Pavel sám sebe, přijda před vrátka. – Chvíli rozmyslel, otálel, pak ale dal se k „dobré vodě“, kudy vedla nejbližší cesta k lesu.

Celou noc bylo po vesnici v šeru nočním vidět přebíhati mužské postavy, před každým stavením, kde byla svobodná děvčata, bylo slyšeti šum a teprv při svitu ranním chlapi utíkali od svých stromků, při nichž hlídali, aby jim je jiní

nezměnili neb neodnesli. – Petr měl hlídku; chodil okolo zámku. Právě odtroubil jedenáctou a obcházel: okolo zahrady; tu vidí blížít se ke zdi zahradní mužskou postavu nesoucí na rameně stromek. Petr ustoupil do stínu stromů okolo zdi zasažených a díval se, kdo to. Poznal Jana. „Komužpak ten chlapec nese máje? „myslil si a pozoroval, co bude Jano dále dělat. – Jano podepřel stromek o zeď, vyškřábal se na zeď, stromek přetáhl na druhou stranu, pak za ním dolů se spustil.

„I kýho výra?“ myslil si Petr a díval se přes zeď, kam Jano se stromkem půjde. Chlapec probral se skrze křoví na cestičku a netrvalo než několik okamžení, stál pod slečniným oknem; tam zasadil štíhlou bělokorou břízu, již si byl v lese za dne již vyhlídl. – Chvilí tam ještě stál, snad že poslouchal píseň slavíka, který líbezně v háji klokotal; pak ale odešel do zahradního domku, kde spával.

„Hm, tedy ne Dorla!“ řekl si Petr, odcházejí od zdi. O půlnoci přicházel k bábině chalupě; u Dorlina okna viděl již stromek, ale byl nějak nízký. „Copak jí chce ostudu dělat?“ začal se Petr mrzet.

Vtom ale ze stínu třešně před chalupou vystoupil Pavel sám, kývaje mu, aby postál.

„Ondra jej postavil ha sám pod ním chrápe. Chci mu ho odníst. – Kdyby se hale probudil, přijde to k bitce, to víš, proto radš jdi z cesty. Ty jakožto hlídač nesmíš takové věci vidět. Esli se neprobudí, zatrub mu do husí, haby se probudil ha záhy se mi z cesty huklidil.“

To Pavel Petrovi do ucha šeptal. Petr tiše nazpět popošel, aby ho nebylo vidět; Pavel ale zpolehounka jako kocour, když chce ptáka lapnout, kradl se k stromku; pomalu jej začal ze země, kde byl zadělán, vytahovat, až jej vytáhl. Vezma jej pak do náručí, kradl se s ním okolo sadů pryč. – Ondra chrápal a nevěděl nic. Petr nasadil troubu k ústům, a co mohl nejsilněji, začal odtrubovat půlnoc, jda schválně okolo Ondry hezky zvolna. – Ondra probudil se, uleknutý vyskočil, začal si mnout oči, ohlížet okolo sebe, nad sebe – stromek pryč. – Petr odpěvoval si svoji ponocenskou, ani se po něm neohlídl, jda zvolna dál a dále.

„On mi to nehudělal, ale snad vidíl, kdo tu bul,“ povídal si Ondra a pustil se za ním.

„Kde ses tu vzíl?“ divil se Petr.

„Kde jsom se vzíl? Nu, když to musíš vědít, tedy věz: Postavil jsom Dorle máj, hlídal jsom jej, zadřimnul, ha někdo mi jej odnisl.“

„I copak je o máje, je jich plný les; huř bulo by, kdyby tebe bul někdo odnisl. Takoví chlapi, jako ty jsi, nerostů na dubech.“

„Nedělej si ze mne žádné smíchy,“ durdil se pyšný, ale hloupý Ondra, „ha pověz mi, esli jsi nevidíl, kdo by mi jej bul odnisl?“

„To víš, že nestojím na jednom místě, halebrž okolo celého zámku chodit' muším; když jsom na druhom konci, nemůžu vědít, co se děje tuto. Zeptej se druhého, ha když hlídaš, radím ti, nespi, jako by ti makovic navařili.“

S těmi slovy se Petr obrátil a šel dále. Ondra ale ztrápený a zahanbený ubíral se domů. – Pavel donesl mu stromek za stodolu, kde mu jej pěkně postavil. Pak

se vrátil a vztyčil namísto nízkého vysoký štíhlý smrk, jehož kůra byla vyřezána jako pentle až nahoru; od vršku vlál fábore červený, několik loket dlouhý.

„Tak to má být,“ řekl Petr, jda zase okolo. Pavel stál vedle okénka a hlídal; kdykoli šel Petr kolem, smáli se Ondrovi. Když byl ale Pavel sám, byl smutný a přál si jen vědět, na koho asi Dorla myslí, o kom se jí zdá. Na úsvitě, když zaslechl, že se okenička otvírá, odkvapil, aby ho nezahlídla. Ale Dorla vykoukla za ním myslíc si: „Jen hutikej, vždyť já vím, že tys to bul!“ A dívajíc se vzhůru na krásný strom, začervenala se radostí a hrdostí a ústa její se libě usmála.

Když se Jelenka ráno probudila a bílé záclony u postele rozestřela, viděla na stolku u lože ve váze krásnou kytici. Mile jí došlo to němé sice, ale pro ni srozumitelné pozdravení, nahnula se k vonným květinám, zulíbala medové jejich rtíky a z oček jejich četla poselství, jež jí pověditi měly. – Milostný úsměv pohrával jí okolo rtů a oko zvlhlo. – Postavila kytici na stolek, vyskočila z měkounkého lůžka jako ptáče z hnízdečka, ustrojila se, aniž si běličku, která jí vždy posluhovala, k pomoci zavolala; pak rozhrnouc bílé záclony, otevřela si okno.

Slunce vycházelo; modrozelené vrchole a špice hor ozářeny byly zlatem a temné jejich rysy krásně se odrážely od jasné oblohy, růžovými červánky polité. – Zeleň údolí bylo ještě v stínu, ale na vesnici a do oken zámku padal svit slunce. – Stavení nebylo hrubě vidět pro stromy, jejichž vrcholy byly obaleny květem; jen věž kostela s trpytícím se křížem na špici vzhůru čněla a střechy u fary a školy v bělozelenou stromoví se červenaly. – A ti štíhlí vysokorostlí mládci vrchů, jež ruka lásky z temna lesního si přivedla, zasmušilé jejich hlavy červeném zdobíc, aby pomohli světit svátek máje, – jak krásně vyhlíželi mezi pannami jasnolicími v bělorůžových rízách! – Z hájů, z lesa, z každého křoví ozýval se zpěv ptactva, povětrí bylo prodchnuto tím nejvonnějším kadidlem, všude, kam oko pohlédlo, bylo vidět, že příroda světi slavnost lásky.

První, co Jelence do očí padlo, když okno otevřela, byla bříza. Ačkoliv způsob ten mezi pány nebyl, domnívala se přece, že snad hrabě jej následoval. „Kdož jiný by mi postavil máj?“ myslila si, dívajíc se na krásný strom, jenž nestál před ní s hlavou vzhůru vztyčenou, vlajícím fáborem ozdobenou, ale chvějící, s hlavou skloněnou, na níž žádná ozdoba mimo hebounké proudy dlouhých vlasů, v nichž bělostné tělo zahaleno bylo, – smutně, jako by o milost prositi chtěl krásnou pannu. – Oko její dívá se na hory, clo údolí, na vesnici okrášlenou; úsměv pohrává jí kolem rtů a náruč se rozevívá, jako by k láskyplnému srdci přitisknouti chtěla celý ten krásný svět – i smutnou břízu.

Nikdy ještě nezdála se Jelence příroda tak krásná, nikdy nebyl cit k Bohu a lidem tak vroucí u ní a nikdy necítila se tak nevýslovně blaženou jak toho rána. Sepnouc ruce přes prsa zbožným citem rozechvělá, klekla, vzdechnouc si z plné duše: „Bože, díky tobě!“

Dlouho stála u okna pohřížena v modlitbě a rozjímání. Slze leskly se jí na lících jako rosé krůpěje na lupenech růžových. Od večera byla Jelenka Hanušovou nevěstou od matky požehnanou!

Od okna odstoupivši, vzala vázu s kyticí a tichounce vešla do pracovního pokoje. Div že nevykřikla překvapením. Pokoj ozdoben květinami překrásnými, jakýchž Jelenka nebyla v zahradě viděla předtím nikdy. Na stole leží knihy nové, vzácné, o podstavec opřen je krásný obraz. Poznává v těch darech vkus a něžný cit matčin a Hanušův, oko její však obrací se ode všeho k obrazu nebožky matky, okolo něhož se vine zelený břechťan. Dlouhou chvíli hledí do té ušlechtilé tváře, pak teprv obrací zvlhlé oko ke květinám, a naposled stane před novým obrazem, jenž představuje štěstí rodinné. – Pod dubem, okolo jehož kmenu se vine svlaček až nad samu korunu, kde bílé svoje kalichy vzhůru k nebi vypíná, sedí krásná mladá žena; na klíně jejím hra si dítě roztomilé, rusovlasé, modrooké. Vedle ní sedí muž silného těla, jehož výrazná tvář od slunce opálena; ten s dítětem hraje. – Nedaleko u zelených polí stojí vypřažen jeho pluh, kobyłka se pase, hříbě okolo ní poskakuje a pán jejich odpočívá si od práce u ženy a dítěte. – Jelenka se všelka na rozkošný ten obraz zahleděla a pocit nevýslovné blaženosti, jakýž vyobrazen byl v tváři mladé ženy, na dítě svoje hledící, odrážel se i v oku Jelenčině. – Přiblížíc se k samému obrazu, vdechla políbení na bělounké čelíčko dítěte a pak si hluboce vzdychla; měla srdce přeplněné.

Vtom se tichounce dvěře otevřely a mezi nimi ukázal se hrabě; vida však Jelenku již v pokoji, vstoupil. Nikdy neviděl ji ještě tak krásnou jako to okamžení, když se k němu obrátila uzardělá, s okem zaroseným, v němž sejevila láska nejvroucnější. – Mlčky pojal ji v náruč, a ona ovinouc rámě okolo něho, ukryla usazený obličej na jeho prsou.

„Dnešní noci,“ řekla Jelenka, když se byla z náruči Hanušova vyvinula, ukazujíc z okna a kolem sebe, „vládla zde kouzelná nějaká moc, která všecko okolí v ráj proměnila čarovným svým proutkem; mne ale nehodnou nejštědřeji podělila.“

„Pánbůh svým i ve spaní uděluje,“ usmál se hrabě.

„I máje mi kázal dobrotivý král duchů postavití, a to sice ten nejsličnější stromek celého lesa,“ dodala Jelenka s milostným usmáním, ukazujíc z okna na břízu. – Hrabě se vyhnul ven a vida břízu divil se: „O máji, Jelenko, upřímně se ti vyznávám, že nevím.“

„Ne, a kdo by jej byl postavil?“

„Nevím, ale dovím se, kdo ten smělec byl,“ zamračil se hrabě.

„Prosím, Hanuši, nemrač se, nech břízu odnésti, mrzí-li tě, ale na nikoho se proto nehněvej; snad mi chtěl někdo radost udělat věda, že se mi ten způsob líbí. Možná, že zahradník sám ji postavil,“ mínila Jelenka.

„To je jako vyznání lásky; nemůže mi být lhostejno, kdo se odvážil učinit je mé nevěstě. Ale neboj se, že bych koho proto snad trestati chtěl, že tys se mu zalíbila,“ řekl hrabě, pohledná na ni s vroucí láskou; „ale zahradník to nebyl. Byl u mne do noci zaměstnán a pak šel stavět máj běličce. Řekl mně včera, že by se rád oženil. Já mu to také schválil a dnes chce o ruku běliččinu matku naši poprosit.“

„Oh, jak tomu dobrému děvčeti přeju, že bude i ona šťastná! Zahradník je hodný člověk,“ řekla Jelenka a ráda jsouc, že se řeč na jiné obrátila, pravila dále: „Já se cítím nevýslovně šťastnou a ráda bych, aby všickni lidé šťastni byli. – Jen

kdyby Dorla také veselejší byla a Štěstí došla. Té zajisté že Pavel máj postavil, viz, její je nejvyšší a pentle na něm vlaje jako prapor. Ta bude mít radost.“

„Tedy Pavel se Dorle do srdéčka vkradl? Nuž, a proč je smutná, když i on rád ji má?“

„To je právě, co ji mýlí; kdyby věděla, že tomu tak, vše jiné by mu odpustila. Ach, kterakž by neodpustila, když ho miluje! Ale bába nebude chtít svolit,“ řekla Jelenka a vypravovala Hanušovi, co vše o Pavlovi slyšela, i celý ten poměr, prosíc, aby ho vzal do svojí ochrany.

„Je-li jí hoden, zajisté; vždyť víš, že bych, tak jako ty, každému přál takové štěstí, jakého mně Bůh dopřál,“ pravil hrabě. – Přišla hraběnka a trojlíst ten šťastných lidí bavil se společně, až zvony svolávaly do kostela.

Den Jelenčina narození byl vždy pro svobodnou chasu svátkem; ráno byla v kostele zpívána, pak vedl učitel děti školní do zámku a tam jí nejstarší děvče za všechny ostatní školní děti i za celou ves přálo a kytici podalo, neboť nejenže hraběnka a hrabě o školu jak náleží se starali v každé případnosti, Jelenka i ze svých peněz dětem často radost dělala. – Odpoledne byla všechna chasa do zámku pozvána. Tu byla hostina a tanec, což mnohdy až pozdě do noci trvávalo. Také na ten rok bylo vše tak ustanoveno a Miča povídal Janovi, že to bude veselý den.

Přede mší ještě, nejprvnější ze všech, byla v zámku Dorla slečně přát štěstí; nemajíc ničeho vzácnějšího, co by jí dala, ochočila pro ni párek sněhobílých holubů – takže z ruky jedli, jako psičkové za ní chodili aneb na ramena jí sedali. – Ty jí dala nemyslit ani, že slečně se tak velmi zavděčí.

„A kdo ti postavil ten krásný máj; vid, že Pavel?“ ptala se hned slečna.

„Hano, on; krásný je, větě? Každý se na něj dívá; každý hale hádá, že ho Petr dal, ha bába teky. Bručila, že přej huž ti chlapi začínajú lítat' za mnu jako včely za medovým květom. Oh, ona by nechtěla dokonce, haby Pavel k nám chodíval, spíše by Petrovi dovolila, hačkoliv přála, že je na mne dost času ešče,“ řekla Dorla s uzardělou tváří a slze jí polily.

„Ale ty, Dorlo, věříš Pavlovi nyní?“ zeptala se Jelenka dále.

„Oh – kterak ne!“ zašeptalo děvče.

„Tedy trpělivě snášej a bude dobře,“ těšila ji slečna, a přitisknouc si obě ruce Dorliny k tlukoucímu srdci, svěřila jí, že je Hanušovou nevěstou.

Dorla nevěřila svému sluchu, divila se, že prý to přece jako bratr; konečně když jí slečna řekla, že to není láska bratrská, velice se radovala, řkouc skoro s pláčem: „Ba člověk hani neví, odkáď ha kde se ta láska vzíla, hani se neptá. Vyjde ha zajde jako slunce na nebi ha nemůžem poručit': ‚Počkej!‘ hani ‚Jdi!‘ Huž je to tak od Pánaboha súděno. Hale o vaší svatbě, slečenko, to budu zpívat', kdyby mně i srdce plakalo,“ dodala vesele.

„O mojí svatbě i ty nevěstou budeš. Prozatím ale mlč o tom, co jsem ti právě řekla,“ pravila slečna a děvčata se rozešla.

Byla zpívána; když v Krédo bas sám zpívat začal, ohlédli se všickni na kruchtu šeptajíce si: „Tot' zpívá Pavel!“ Dorla se začervenala, Jelenka se usmála, hrabě s libostí ho poslouchal, Józa mnul si radostí ruce a Petr myslil si: „No, huž je na

dobré cestě.“ – Jda z kostela byl by se Pavel rád k Dorle přitočil, ale šla s bábou a k bábě přidružila se na cestě i hraběnka, slečna a hrabě, a Pavel mrzutě obrátil stranou. – Všecka rozmluva mladých i starých otáčela se okolo májů. Rodiče děvčat máje dostávších haněli neb chválili, jak se to právě k jejich oumyslům hodilo; chlapani a děvčata, kteří párku k sobě neměli, vedli kritiku a jen dívky, které máje dostaly, tiše dárcům za ně děkovaly.

„Hale kterýpak se to Dorle tak hukázal? Ta má přece jen nejkrásnější strom,“ povídali si někteří. – „I to Jano, nebo Petr, kdopak jiný?“ mínilo se.

„Hale děučata, eslípak víte, že někdo postavil máj Ondrovi? – Ha kam, hádejte! – Za stodolu!“ ozvala se jedna veselá mezi děvčaty.

„To snad čarodějnice některá,“ usmály se druhé. –

„I kdyby si ho chtěla některá vyhlídnut, toho rulu!“ první řekla.

„Hale podivte se, hu školy je zase ten máj s bílým smutkovým fábořem!“ volali mnozí.

Učitel, jenž šel s Józou a slyšel to, pravil: „To bych rád věděl, kdo jej staví a komu?“

„Děučatům, co jsou ve škole, aby měly také radost z máje,“ řekl Józka. Ale Petr, jenž šel s Pavlem za nimi, jinak myslil a smutně ohlédl se po bílé pentli, která vlála nad místem zašlých jeho radostí.

„Heleďme!“ – zvolala bába náhle, „slečence postavili teky máje, břízu, ha vidíte, pěkně to vypadá, jen kdyby na ní bul fábor červený!“

Kdo ji ale postavil, to nikdo mimo Jana a Petra nevěděl a nebyl by uhádl, každý myslil, že to udělal hrabě ze žertu.

Po kostele přihnál se pan učitel s dítkami do zámku, přišel pan farář a rychtář, všickni šli přát Štěstí slečně, která byla ke každému milostná, dobrá jako anděl. – Jelence bylo ten den ustavičně do pláče. Jako květinka, když paprsky sluneční mocně na ni dorážejí, hlavinku kloní, tak Jelenka přemožena blahostí a Štěstím hlavu klonila.

8

Odpoledne dávala vrchnost mladé chasě v zámku ve velké síni hody, čili jak v městě říkali, „banket“. – Všeho bylo dost, jídla, pití i muziky, a sice té, podle níž se všem nohy „v kolečku“ přece jen nejlépe točily – dudy a housle. Chasa byla svátečně oděna, chlapani v čistých bílých punčochách, stěvíce s přezkami vyleštěné, každý jako by ho ze škatulky vytáhl, a děvčata při nich jako labutě. – Ačkoli se nemuseli v zámku ostýchat, přece každý dobře cítil, že není u Vávry v hospodě. Všickni byli veselí, ale žádný rozpustily. – Po jídle stoly se odnesly, děti odešly domů s výsluhami a začal tanec, k němuž se pak i mladí hospodáři a hospodyně scházeli.

Když Petr odpoledne pro Pavla se stavil říka mu, že Dorla již nahoře i Józka, nechtěl jít, že prý co by komu překázal a se tam blýskal a že musí beztoho na

hlídku; ale když Petr se hněval, a zeje na hlídku ještě dost času, řekl, začal se přece strojit, a sice s neobyčejnou mu úpravností. Petr se v duchu smál, ale neřekl nic; matka ale si to libovala, že prý se z toho chlapce přece dělá člověk.

Šli tedy, ale Pavel ustavičně jako s nechutí, a přece ho to mocně tam táhlo. – Když přišli, ještě chasa u stolu seděla, chlapci hned okolo nich, museli zasednout mezi ně, což se Pavlovi pranic nelíbilo, byl by raději vedle Dorly seděl. Dívky pohlížely po něm, že je tak vystrojen, a Dorla se usmála. – Když bylo po jídle, děti, jak již podotknuto, ze síně odešly, stoly se odnesly a houslista už na skočnou si chystal; přikročil Pavel k Dorle, chtěl s ní mluvit, chtěl se jí ptát, co se jí pěkného snilo; ale nemohl se nijak k slovu dostat. – Tu vešli z vedlejších pokojů do síně hrabě, Jelenka, hraběnka, pan farář, učitel, správce i doktor, a dudák spustil k tanci. – Pavel už chtěl Dorlu vzít za ruku; vtom jej ale Petr šťouchl šeptaje: „Vezmi slečnu, musíme jí dát přednost.“

„Háby se mi vysmíla?“ řekl Pavel.

„Jen jdi, což jsi horší než jiný? Nedej se zahanbit' před druhými; chutě!“ – A Pavel vezma do ruky šátek, popošel k slečně a prosil, jestli by jí libo nebylo s ním do kola. Slečna se usmála, podala mu ruku, a on sotva si troufaje dotknouti se jí, pustil se v kolo. – Hrabě ale vzal Dorlu za ruku a tančil za nimi; ostatní pak čekali, dávající jim přednost. – Dorle tváře hořely a oči svítily, byla by slečně ruce zulíbala; ale pod Pavlem zem hořela, když viděl vedle sebe hraběte s Dorlou se točit a její veselost pozoroval. Myslil, že je tak blažena po ruce hraběte. – Potančil, poděkoval se, a rychle vmíchav se mezi chlapce, ze síně se vykradl.

„Vidíme toho Pavla, co on si trůfá!“ prohodil Ondra rozzloben. „Šak kdyby slečna věděly, jaký to člověk, nešly by jistě s ním.“

Petr si nevsíml, že se Pavel ztratil, potancoval se slečnou a s Dorlou, a teprv když ona se ho ptala, kam se Pavel poděl, ohlížel se po něm a právě chtěl za ním jít, když doktor z vedlejšího pokoje, kam vrchnost zase odešla, nechajíc chase volnost, na něho kýval.

„Kterýpak je to ten tvůj pacient?“ ptal se žertovně.

Petr se zapálil, díval se z jednoho na druhého a mačkal čepici, nevědělt', má-li Pavla vyzradit čili ne.

„No,“ rozhodl se pojednou, „huž se řešátko propálilo, ha kdyby i já nepovědíl, snadno se domakat'. Šak proto visít' nebude Pavel, když povím, že on to bul, co měl hlavu rozbitu.“

Hrabě, jenž při doktorově otázce věděl, že to jiný není, a rád by byl Pavla lépe seznal, požádal Petra, aby jim něco zevrubnějšího o Pavlovi, příteli svém, pověděl; Petr se nezdráhal, šel se společností, při níž i Józka byl, do salónu, kde dříve seděli, a tam začal o Pavlovi povídat, nezamlče ničeho.

Když Pavel jako divý ze síně vyběhl, spatřil na dvoře strýce Srnu; lichotil se k psovi Bellonovi, něco mu podávaje; pes ale na něho vrčel, k podávané věci ani nečuchna.

„Eh, cože mu dáváte?“ ptal se Miča, jda mimo.

„Kúsek masa, mám psy rád.“

„Eh, ni je ten hladný a nevezme od žádného jídla, hiba od velkomožného pána,“ řekl Miča a odebral se do síně mezi společnost.

„Co vy tu děláte, strejko?“ ptal se s podivením Pavel.

„Hm, jdu se podívat, jak vás pěkně chytají na lep,“ ušklíbl se Srna. – Pavel mu neodpověděl, hnal se ze vrat a Srna za ním, ptaje se ho, nemáli hlídku.

„Mám či nemám, to je moje starost,“ odsekl mu Pavel, a vytrhnuv se mu, pospíchal s vrchu dolů.

Bylo to tak v pohorské vesnici zavedeno, že synkové a čeledínové sami svoje obecné sídlo hlídali; střídali se každou noc po dvou, jeden u vsi, druhý u zámku chodil. – Než pan farář do vsi přišel, hlídali hospodáři; ale co farář chlapce k učení se štěpařství přidržoval a jim navrhl, aby zpočátku sady sami si hlídali, aby jim. buď přespolní neb ti, kteří pro nedbalost svou sadu si nehledí, stromům a ovoci neškodili, tu chodili mladí na hlídky a pan farář mínil, že by vždy při tom zůstat mělo, aby chasa hlídala a otcové si pohověli. – Staří se báli, aby nedělala chasa výtržností; ale pan farář pravil, že se spoléhá na jejich čest, že se nestanou nehodnými všeobecné důvěry, a chlapci uhodili se v prsa řkouce, aby jen tatíkové bezpečně spali. – Od té doby hlídala chasa. Výrostkové se těšivali na den, až si poprvé budou směti k rychtářovi jít pro píku a troubu, považovali to za první krok k mužnosti. Kdyby chlapec při ničem oteží byl netrpěl, při hlídce ne« dovolil si výtržností, aniž jich jiným trpěl; té povinnosti žádný nezameškal.

K deváté hodině dostavil se Pavel a druhý ještě chlapec k rychtáři pro píky a trouby. Vlasy, před krátkou dobou pěkně učesané, ježily se mu zase okolo hlavy, tvář byla bledá a oči jako vyplakané. – Chtěli se s ním pustit do řeči, ale nepostál; vzal si troubu a píku a odešel.

„Dáš se nahoru nebo dělu?“ ptal se druhý.

„Nahoru,“ krátce odpověděl Pavel a šel rychlým krokem k zámku.

Odtroubil devátou; tu přišel k němu Petr. „Co jsi se tak hutrhl jako od řetězu? – Dorla se po tobě sháněla a slečenka tě chválily, že pěkně tancuješ,“ řekl mu.

„Eh nech mne, nezpívej mi hustavičně do husí ty písničky, které mne matú; přece to praua není, co jsem viděl, to jsem viděl. Jdi, Petře, jdi, já vím, že jsi hupřimný, ha nemám hani Dorle za zlé; nejsem ovšem tak pěkný chlap jako ten.“

„Zasej ty svoje čertoviny! – Kdyby jsem ti pověděl, co jsem dnes v noci vyzkúmal, viděl bys, že ten chlapec Jano nemyslí na Dorlu, hale jinam – hubohý. – Já mu rozumím, ha proto jsem se s ním prvé sdružil.“

Pavel se na chvíli zamlčel, pak ale vyrazil ze sebe: „Petře, já vím, že není drotar můj sok, – ne ten, hale hrabě!“ A dořeknuv ubíhal pryč.

„No vždyť on se přesvědčí, že tomu není tak, ha kdyby jsem mu smíl říct, co vím, divil by se. No nechám ho, muším k Dorle, haby neměla starost, kde je,“ myslil si Petr a odešel do zámku.

Z křoví, kde byl rozmluvu chlapců vyslyšel, vylezl Srna a pospíchal za Pavlem. „Blázne, jak on tobě, tak ty jemu!“ radil mu důvěrně. „Poslechni, já ti dobře

radím; jsi ty onuce? – Fi chlape, styď se, necháš se od děučete ha od chlapa, který se ti jen staví, hale s nima drží, za nos vodit' jako dítě.“

„Jdite, strejko, po svých ha mlčte! – Při vašich řečech mi teprva napadá, že jsom potvora člověk, ha kdyby jsom bul vás neposlúchal, bul by jsom si všecko trápení huspořil. – Hale jářku, chraňte se mne, esli se pomstím, teda nejdřív na vás!“

Tak se na něho osopil, až Srna strach dostal. „Bud si třebas zástěrou hraběte.“ S těmi zlostně pronesenými slovy odcházel.

Pavel šel dále po své povinnosti, ačkoli mu tenkrátě trpkou býti se zdála; byl by raději bloudil po pustém lese než nablízku zámku, kde věděl, že Dorla je, že snad se veselí, že poslouchá sladké řeči pana hraběte, kdežto jemu srdce krvácí. – Umínil si, že strhne k ránu z máje ten červený fábor – znamení to radosti – a že se více o ni ucházeti nebude. Rozmýšlel, jestli by přece lépe nebylo, aby se dal k myslivcům a více do vesnice se nevrátil.

Takové a podobné myšlenky proháněly se mu hlavou, když odzpíval desátou a právě okolo ovčína se bral. Tu se mu zdálo, jako by slyšel u vrat nějaký šum a v křoví šust. Volal, kdo to, žádný se neozýval; popošel ke křoví, píchal do něho píkou; ale ono nic. – Chvilí ještě stál, všude rozhrnoval kře – nic. Sel dále, ale ustavičně se pozastavoval; šramot ten byl mu jakýsi neobyčejný.

V zámecké síni ještě muzika zněla, ale starší se již zvedali. „Huž bude dost'; čas, habychom šli dýmů,“ volali na chasu, ale ta prosila: „Ešče jednu písničku.“ Miča také byl rozjařen; podepřev si boky začal si před ženou „hajdukovat', zpívaje si:

*Hejsa, Manka, srdce moje,
Keď ja zomrem, všetko tvoje:
kološně, širica
i barania Čapica!*

„Ej juj!“ zavejskl, hodil čapku do povětří, obrátil se na patě a Manku svoji chytl si do náručí.

„Hale, hale – starej –, cožpak jsi se pomínil?“ začervenala se Manka, vysmeknouc se mu z náručí.

Vrchnost seděla ještě v salónu a Jelenka vidouc, že Dorla jaksi smutná a roztržitá, vzala ji s sebou k společnosti.

Jano přecházel z místa na místo, tu ho popadl Miča, aby tancoval, tam zase děvčata jej zadržela, tu se pustila některá z hospodyň s ním do řeči. Byl vesel, a přece tak ne, ačkoli sám nevěděl, proč by nebyl vesel; vždyť ho každý měl rád! – Bylo mu některou chvílí jaksi teskno, myslil si, kdyby daleko byl od zámku a vandroval co chudý drotar–, a přece byl v zámku jeho ráj.

„Pote, chlapi, půjdeme trocha do zahrady, je tu jaksi dusno!“ řekl Petr, vzal Józu a Jana za ruce a vedl je přes terasu dolů. – Chodili sem tam.

„Zazpívejme si, Jano, slovenskou,“ řekl Józa a hned také spustil:

*Lietali, lietali dva orli nad námi;
milý, mocný Bože, čože budě s námi?
Sokolou, holubou vsetkých rozplašili,
krabulom, jastrabom škertiť dovolili.
Pokial tí sokoli po krajné lietali,
potial i holubi smelo hrkúťali.
Teraz ptáci škertia a sovy búkajú,
holubi po kútoch smutně sa škerývajú.
Ach milí sokoli, semže sa, sem majtě,
holúbky, hrdličky vyplienit' nédajtě.*

„Eh nie tu, smutná je,“ řekl Jano. „Čakajtě tu, zahrajem vám na fujaru.“ Po těch slovech odběhl do zahradního domku a za chvíli rozléhaly se melancholické tóny pastýřské píšťaly po zahradě. Józovi se ty zvuky líbily, ale pravil: „Zdaleka se musí poslouchat.“

– Zůstali pod okny salónu a společnost, dříve již píseň chlapců poslouchajíc, poslouchala i fujaru.

Hudba ve velké síni umlkla, chasa chystala se domů. Bilo jedenáct. – Miča chtěl již domů jít, ale zaslechna zvuky fujary zastavil se ještě, a aby lépe slyšel, vystoupl si na terasu.

Tu najednou projede povětrí třikrát po sobě pronikavý hvizd, který zazněl po celém zámku i po vesnici, ba až k lesu se rozlehl.

„Proboha, Pavlovi se něco stálo!“ vykřikl Petr a pryč zahradou uháněl ke vchodu. – Dorla zbledlá sklesla do sesle, hrabě ale jako střela vyběhl ze dveří, Miča zmizel z terasy, všickni mladíci běželi na dvůr; Petr ale byl nejpřednější a hned ze vrat utíkal v tu stranu, odkud se byl ozval hvizd píšťaly, kterou si strážcové znamenání dávali, když jim pomoci třeba bylo.

Za ovčínem na straně k rybníku, lesu a polím, kde celý večer nikoho nebylo mimo hlídku, – tam u vrat oháněl se Pavel troubou a píkou proti dvěma chlapům, kteří se snažili porazit ho a ústa mu zacpat.

Vrata byla otevřená a dva chlapi vši mocí ovce z nich ven vystrkovali.

„Copak s ním ještě nejste hotovi? – Počkejte,“ šeptal jeden z těchto dvou, „já mu hubu zamknu.“ – Vtom se podařilo Pavlovi zapísknout, ale již také ležel na zemi a onen chlap silný hubu mu zacpával, ruce svázal a na prsou mu klečel, že se ani hnout nemohl.

– „A vy se k tomu mějte rychle,“ kázal druhým.

Vtom bylo slyšet huk a Petrův hlas: „Pavle, kde jsi, ozvi se!“ Pavel ozvati se nemohl, chlap držel ho za hrdlo.

„Pryč u čerta! Přece nás ta píšťala prozradila. Pryč! Ale jehně alespoň unesejte. – Rychle, rychle, já chlapa nepustím; když nechtěl s námi držet, ať zkusí.“

„Já bez pomsty nepůjdu,“ řekl jeden z tří ostatních, jižto vyrazili ze vrat. Dva dali se do polí; ale ten vběhl mezi stromoví.

Tu blížily se již kroky, a teprv zloděj Pavla pustiv, vyskočil a dal se za druhými.

Pavel zůstal ležet chvíli jako bez smyslů.

„Pavle!“ vykřikl Petr, „co se děje? Proboha, snad není mrtev!“ – Shýbl se k němu, a vida při svitu měsíce, že je svázán povříslý a ústa zacpána má, v okamžení ho osvobodil.

„Zloději – chtěli krást' skot – pust'te se za nimi, tamto!“ bylo první, co řekl, ukazuje přitom do polí a k lesu; kamž se také hned Petr i chlapi, kteří za ním byli přišli, pustili.

– Pavel vstal, sebral troubu a píku a chtěl též v tu stranu, an si tu vzpomene, co byl ten poslední řekl a že nešel za ostatními, nýbrž do sadu, kterým se mohl neviděn proplížit až k zámku.

Přibíhala ostatní chasa, hlídka vesnická, Miča, hrabě, všickni se ptali, co se stalo. Pavel v rychlosti vše jim pověděl, a chasa pustila se do polí. Miča uleknut běžel do ovčína, kde při samém vchodu klopýtl přes zabitou ovci. Když přinesl světlo, shledal, že mu tři jehňata scházejí. Hrabě ale s Pavlem pustili se k zámku, jeden jda sadem, druhý cestou, pohlížejíce do stínu, jestli by zloděje kde nebylo.

„Tam, milostpane, vyběhl ze sadu, je hu zahrady, brána je otevřina. Huž je tam – chutě za ním!“ A hrabě i on dali se do běhu.

„Ej milostpane, nederte se tak kupředu, kdyby odněkád vyskočil, může vás na místě skolit', to jsú chlapi jako hovada. – Já necítím hruď, kterak mne pomačkal. – Halespoň píku, milostpane, tu je,“ napomínal Pavel hraběte, podáváje mu píku při vchodu do parku, kde dělaly cesty samé kružinky mezi křovinami a kde byly stromy silné, za nimiž se mohl člověk skrýti, loubí a besídky.

„Zde je nyní marné, abychom sami dva jej hledali,“ řekl hrabě, zůstana stát. „Musí nás být více a světlo musí být – pospěšme k zámku.“

Ostatní společnost, mimo faráře, učitele a doktora samé ženské, čekala ve strachu, co se stalo, až tu přišel Jano, jenž též s druhými byl vyběhl, a praví, že chtěli zloději skot vyvésti, že se jim to ale nepovedlo a chlapi že je honí. Dorla nabyla zase barvy a upokojila se. Jelenka měla ji dříve co držet, aby nevyběhla ven.

„Hale Józ, kdepak je ten? Můj bože, já na něho nevpomníla ha on nezná v zahradě ty cesty tak jak ve vsi,“ zvolala Dorla, chtěc do zahrady.

„Nože sa něustávaj, privediem ti ho,“ Jano řekl a sběhl z terasy. –Józa stál na tom samém místě, kde ho byl Petr zanechal. Křik a hluk zmátl ho též, a nevěda hned kudy, zůstal pod okny u stromu stát.

„No, už len choj, Józa, už hádám chlapi zbojníkou pochytili. Bodaj ich zlý vietor zavial! – No choj – Dorla sa nalakala,“ řekl Jano a chtěl vzít slepého za ruku, vtom vidí kohosi okolo houštiny se mihnout.

„Kdo je to?“ zeptal se, a když se nikdo na jeho otázku neozýval, začal volat: „Ludia boží, semže sa majtě. Sem, chlapi! Tuto je zbojník!“ Tak volaje sám za ním se pustil.

„Tu jsme, Jano, tu jsme!“ ozvaly se hlasy Pavla i hraběte a v okamžení přikvapili oba.

„Ke dvírkám, Pavle!“ ukazoval hrabě a Pavel skákal přes všecko dolů k dveřím zahradním, jimiž se vycházelo bližší cestou do vesnice.

„Tu, milostpánko, tu som ho zbadal!“ volal Jano, a ukazuje na husté křoví bezu u samé zdi, přímo se k němu hnál. – Hrabě chytla ho za ruku chtěl ho zadržet; v tom okamžení skočil zloděj ze zákřoví, pistole zablýskla se v jeho ruce – padla rána – a Jano vrávorál do náručí hraběte.

„To je za moji nohu!“ zvolal zloděj a rychle začal utíkat zpátky do zahrady, kudy byl vyšel.

„Chyt’te ho! – Světla sem! – Pavle!“ křičel hrabě.

Dvě dívčí postavy přede všemi druhými sběhly z terasy, když padla rána a křik se ozval. – „Probůh! Hanušil! – Pavle! – Józo! – Co se děje?“ znělo z kolika úst, světla se kmitala sem tam, všecko se to ze síně hrnulo do zahrady, s nimi i psi, Bello a Zefír. Ti běželi přímo k pánu. –

„Hledej, Bello, jdi, jdi, hledej!“ hrabě na něho a pes začal čuchat po zemi, běhat v kole sem tam, vzhůru čumák zdvíhal, vyl; ale najednou jako střela letěl nahoru do zahrady a za ním Pavel.

„Sem, sem světla, rychle!“ volal hrabě, a tu doběhly již dívky k němu a za nimi sluha se světlem. Bolestný ryk vyvinul se z prsou obou, když viděly Jana bez sebe v náručí hraběte ležet.

„Snad bude pomoc! Rychle, doktore!“ řekl hrabě, položiv Jana doktoru do rukou.

Nesli chlapce nahoru do zámku; tu se strhl v hoření části zahrady povyk, vytí a štekání psů, křik a klení mužských hlasů se střídaly. – Tam hrabě pospíšil. – Přiběhna k rybníku viděl zloděje, který s Pavlem zápasil, a psy na něho dorážející, z nichž obzvláště Bello vztekla se mu do nohou zakusoval, a kdykoliv jej odkopl, hned se zase na něho pověsil, ba ani na okřiknutí hraběte říci si nedal. –

„Má on dobrou paměť!“ řekl hrabě, poznáv při světle, jež služebníci za ním spěchájící nesli, zloděje z bavorského lesa.

„I já jsem nezapomněl! – Kdyby mu ten darebák byl dal, co jsem mu poslal, – nebyl by mne prozradil, a kulka moje neměla trefit jiného, ale tebe, hrabe!“ zlostně vyřkl zloděj.

„Chlap střílí, ale Pánbůh koule nosí!“ řekl starý sluha.

Svázali zloděje. Tu přicházela také chasa, vracející se z honu po ostatních zlodějích; přišel i Miča.

„Oh, hundsvút! Skaděže sem přišel?“ vykřikl, poznáv zloděje.

Hrabě poručil, aby zloděje do dvora odvedli a dobře hlídali; sám pospíchal do zámku, kývaje Mičovi, aby šel s ním. Pavel šel s chlapci.

V pokoji vedle síně, kde byla před krátkou dobou veselost panovala, bylo ticho a smutno, když hrabě s Mičou vešli. –Jano ležel na pohovce, Jelenka stála u jeho hlavy, doktor vedle ní, drže ubohého za ruku; ostatní stáli v němé bolesti okolo něho.

„Jak je, doktore?“ ptal se hrabě.

„Žádná pomoc, rána je smrtelná!“ tiše odpověděl doktor.

Hrabě vzdychl a slza vstoupila mu do oka; Miča ale hlasitě vykřikl: „Oh, hundsvút!“ a dal se do pláče.

Vtom Jano otevřel oči, a vida Jelenku nad sebou nahnutou, usmál se; svit blažené radosti rozložil se mu po tváři.

„Ej sa mi krásně snilo“ – šeptal si – „bol som v nebi – viděl som svatú pannu Mariu – ej sa na mna pěkně smiala – povedala – Jano, synu muoj – budeš tu u mňa. – Ilena, sestra moja – zadúho nepříděm! – Pánbuoh je dobrý – svet je zlý – ouce pásat’ – Bello – Honzík, nechojže tam – kde je moja fujara – zbojník – semže, chlapci – chyt’te ho!“ mluvil přetrhovanou řečí, chtěl vstát, ale krev mu ubíhala – život prchal, hlava mu klesla zpátky – tvář zsinavěla.

„Jano!“ zaplakala Jelenka, nahnouc se k němu.

„Kiša – sonka – moja – sladká – Panna – Maria – ťa – lú – bim!“ šeptal ubohý usmívaje se. Umlkl – oči se mu zavřely.

Doktor položil mu ruku na prsa. „Mrtev je!“ řekl po chvíli.

Žalostný pláč rozlehl se po síni, Miča vrhl se k němu a nařikal jako nad vlastním dítětem; Józsa nemoha plakat stenal hrozně a bezvýrazné mrtvé jeho oči krví se zalévaly. Tu vešla do dveří bába a Manka, za nimi Petr a Pavel, kteří již venku smutnou zvěst slyšeli.

Tiše přikročila bába k Józovi, objala jej, a přitisknouc hlavu jeho na prsa svá, pravila jemně: „Ticho, chlapče, ticho – povol bolesti. – Pánbůh ví, co dělá. Je mu tam lip, tomu chlapci, nežli zde.“

Dorla stála ustavičně v němé bolesti, jako by nikoho okolo sebe neviděla; když ale Pavel vešel, tu mu běžela vstříc, uchopila ho za obě ruce, a pohlédnouc naň s výrazem, nejvroucnější lásky, dala se do pláče. Pavel ovinul okolo ní mocné svoje rámě a k srdci si ji přitiskl.

„To jsem si nepomyslíl, chlapče,“ řekl Petr tiše, přistoupna k Janovi a smutně se mu dívaje do bledé tváře, na níž nezhasl ještě svit blažené radosti, „to jsem si nepomyslíl včera téma doby, když jsi stavěl břízu pod okno, že tě dnes tak naleznul!“

Při těch slovech podívala se Jelenka na hraběte, se smutným usmáním podala mu ruku a shýbnouc se vdechla políbení na Janovo bledé čelo.

* * *

Co vesnice vesnicí stála, neměli lidé tolik co povídat jako ten den po oné smutné noci. Ráno rychtář odvážel zloděje k právu, pak našli sedláci Sršána napolo ubitého u lesa. – On sice řekl, že ho nějakí zlodějové přepadli; ale Pavel tušil, jak to asi všecko bylo a že to byla msta zlodějů, – a pan farář také později věděl pravdu, neboť v nemoci, která dlouho trvala, Srna zkrotl a dal se na pokání.

Nejdívnější bylo ale všem chování Dorlino a Pavlovo, jehož si ženské, ač pozornost jejich všechna na ubohého Jana byla obrácena, přece dobře všimly. – „Vždyť ono se to objímalo!“ povídaly. Také bába, když se jí všecko v hlavě rozleželo, s Dorlou o tom promluvila. – Myslíla, že to byl omyl. – Když ale Dorla vyznala, že Pavla má ráda a že nikdy jiného ráda neměla ani mít nebude, tu zůstala bába jako dřevěná. – „To jsem si do tebe nemyslíla!“ vzdychla si a nechtěla ani slyšet, i když jí Józsa domlouval a Pavla zastával, aby mu dívčí dala. – „Takovému

zvlčenému chlapu, pytláku, pašeru já mám dát' tu dívčí? Ne, to si na mně nedokážete!“ A jindy tak moudrá, dobrá bába nechtěla ustoupit a Pavel, který chtěl přijít prosit, nesměl jí na oči.

Hrabě rozeslal po okolí, aby se všickni drotari do zámku sešli a krajana svého k hrobu doprovodili. Přišli a ustrojeni všickni v národním svátečním svém kroji nesli rakev, na níž ležel zelený věnec, fujara a valaška Janova, u hlav pak rakev bochník chleba dle způsobu v pohorské vesnici od starodávna panujícího. Přátelé jeho, v čele hrabě, Miča a Józa, a množství lidstva z okolí i z města, kteříž přišli, jak to již bývá, na podívanou, provázeli jej k hřbitovu, jenž byl u lesa neda-leko „dobré vody“.

Když ho do klínu matky země uložili, chlapci mu zazpívali, zaplakali nad ním všickni a přikryli jej zeleným drnem. – Miča ale, děláje kříž nad hrobem, pravil s pláčem: „Odpočívaj tu sladce – dobrý muoj syn – veď my k tebe přiděme. Nělutuj světa – budeš tam hoře mat' krajších oucí, co budeš pásat', – aj větších radostí!“

Pak vzal chléb, jenž na rakvi ležel, a při návratu do zámku dle způsobu přátelům po krajíčku rozdělil. Nato odešel do sednice, kde Jano byl mrtvý ležel, otevřel dvěře i okna, a valaškou máchaje nad sebou, okolo sebe, po všech koutech, říkal: „Tu-li si, id von – tu-li si, id von!“ A když se nic neozývalo, upokojen, že duše chlapcova v nebi, zavřel okna i dvěře a do svého bytu odešel. – Ostatní drotari ale a vesnická chasa šli do hospody a tam ještě „dušičku“ zatancovali, neboť tak byl obyčej.

Staří povídali si: „Vida, ten mladý chlapec musel ze světa, ha starý Bor ešče je tu.“

„No vždyť to s ním teky jde ke konci,“ mínila bába.

Hraběnka ale poprosila po pohřbu bábu k sobě, a když k ní přišla, začala se jí vyptávat, jak je s Dorliným zdravím, že se jí nelíbí, že je vždy bledá. – Bába nevzpomenouc, kam řeč hraběčina čelí, pravila, že neví, co to je, že nechce děvče říci.

„Ty říkáš, že je pro každou nemoc lék, jenže ho člověk někdy neví. Je pravda. – Tys uhodla pro zdraví mé dcery lék, a já uzdravím, ti Dorlu, jestli mi dáš k tomu plnomocenství a v moje léčení důvěru mít budeš?“ řekla hraběnka, laskavě na bábu pohlédnouc.

Bába byla v rozpačitosti, nevěděla, co má říci, než přece přisvědčila. Tu ji vzala hraběnka za ruku a vedla do vedlejšího pokoje, kde Józa, Dorla, Pavel, Jelenka, hrabě, učitel, farář i doktor byli shromážděni.

Hraběnka vezmouc Pavla za ruku, vedla ho k Dorle, a k bábě pravila: „Takto se uzdraví Dorla a uzdraví se i Pavel!“

Bába spráskla ruce, bylo vidět, že by ráda hraběnce po vůli udělala, ale že ji cosi zdržuje.

„Budu Pavlovým řečníkem,“ ozval se tu hrabě, přistoupna k Pavlovi, „prosím, bábo, o ruku Dorlinu pro svého budoucího myslivce. – On se dopustil sice některých zbloudilostí, ale ty přičtěme okolnostem, v kterých žil, a vášni, nikoli

zlému srdci. – Za dvě léta, až se ještě vycvičí a zdokonalí pro svoje budoucí zaměstnání, dovolte, at' si dovede Dorlu co ženu do svého domu; dotud ale at' je nevěstou jeho.“

Bába nemohla promluvit, slova hraběte jí srdce převrátila; slzíc podávala ruce Pavlovi a Dorle. – Pavel ale, který úmysl hraběte netušil, jakož mimo hraběnkou a Jelenku nikdo, vyskočil, vejskl –, pak ale pádná před hrabětem na kolena, dal se do pláče, prose ho za odpuštění. – Hrabě podal mu ruku.

Všickni přístojící šlechtěného hraběte chválili. Petr, když to slyšel, zvolal: „Hať mi kdo proti němu cekne! Dobře má Bor, že není pán jako pán.“ Ale ve vsi jich bylo mnoho, kteří to ustanovení Pavla za myslivce pochopiti nemohli, a sám správce se divil, kterak prý může hrabě svěřit „kočce pečení“.

Když slavil hrabě v kostele vesnickém svoje zasnoubení s Jelenkou, Dorla co zaslíbená nevěsta Pavlova byla jí družkou, a když po dvou letech Pavel z lesnické školy, kamž ho hrabě poslal, se vrátil co statný, vycvičený myslivec, tu povídala bába Józovi: „Kdo by to bul do toho chlapce říkl! – Vidíme, přece měl dědek jeho praudu, že bude z něho myslivec; hale kdyby nebulo hraběte, mohl byť z něho teky tulák.“

„Já myslím, mámo, kdyby nebylo lásky k Dorle!“ řekl Józa, který od smrti Janovy smutný býval a nejvíc s Petrem se bavíval. Často chodívali spolu na hřbitov a rozmlouvali o svých známých.

„A ty, Petře, zůstaneš vždy sám?“ ptal se ho jednou Józa.

„Neslyšil jsi o chlapcích, kteří jen jednu v svém živobyčí milovali?“ odpověděl mu Petr smutně.

A Józa neřekl nic, vzal housle a začal hrát svoje písně, ke kterým nebylo slov; tu nad nimi hebouké lístky břízy chvěly se a šepotaly, jako by těm melancholickým tónům rozuměly.

Když slunce zachází, tu osvětluje šedý mramorový kámen pod břízou u hrobu Janova a zlatý nápis na něm v záři jeho se třpytí. – Jsou to jen dvě slova, která hrabě na kámen vřítí dal: „Bratr bratru.“